

หนังสือของศิลปินไทย
เพื่อความรู้ (๖๖)

สันติ

ประสา

ธรรม

นาย อังคาร

หนังสือชุดวิชาความรู้ทั่วไป อันดัม ๑

สนับสนุนการจัดทำ E-Book โดย โครงการ Open School Thailand

ChangeFusion

เครือข่ายจิตอาสา
Volunteer Spirit Network

สันติประชาธรรม

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-NonCommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

สันติประชาธรรม

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

สำนักพิมพ์ เกล็ดไทย

ชั้นที่ห้า อาคารสี่บุญเรืองสอง

ถนนคอนแวนต์ สีลม

พระนคร

หนังสือวิชาความรู้ทั่วไป

- ๑ สันติประชาธรรม โดย ป๋วย อึ๊งภากรณ์
- ๒ ช่วงแห่งการปฏิวัติ โดย ส. ศิวรักษ์
- ๓ ปัญหาและทางออกของประเทศด้อยพัฒนา โดย วิทยากร เขียงกุล

หนังสือชุดมหาวิทยาลัยสำหรับชาวบ้าน

- ๑ ปรัชญาการศึกษา โดย ส. ศิวรักษ์
- ๒ วิวัฒนาการของมาร์กซิสม์ โดย น. ชญาคุณม์
- ๓ กลไกสังคม โดย พัทธา สายหู
- ๔ คาวทาง โดย ระวี ภาวิไล
- ๕ อุดมการณ์ทางการเมือง โดย ชัยอนันต์ สมุทวณิช
- ๖ ศาสน์แห่งรัฐ โดย กมล สมวิเชียร
- ๗ วิกฤตการณ์ของโลกปัจจุบัน โดย วิชัย คັນศิริ
- ๘ เพื่อนบ้านในแหลมอินโดจีน โดย พันศักดิ์ วิทยุรัตน์

หนังสือชุดตำราเรียน

- ๑ ทฤษฎีการภาษณาการ โดย วังสวดี ธนะพรพันธุ์

ประกาศของสำนักพิมพ์

สำนักพิมพ์เคล็ดไทย มีวัตถุประสงค์ ที่จะตีพิมพ์หนังสือดีที่มีคุณค่า ทั้งในทางวิชาการ และในทางศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยให้มีมาตรฐานเป็นที่เชื่อถือได้ กับให้มีราคาพอสถานประมาณ ในชั้นแรกน พกจึงกำหนดหนังสือออกเป็นสามชุด คือ (๑) ชุดมหาวิทยาลัยสำหรับชาวบ้าน ซึ่งต้องการปูพื้นฐานในทางสาขาวิชาต่าง ๆ สำหรับมหาชนที่สนใจจะเรียนรู้วิชานั้น ๆ ได้ด้วยตนเอง พร้อมกันนั้น ผู้ที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยจะอ่านหนังสือชุดนี้ด้วยก็ได้ (๒) ชุดตำราเรียนสำหรับนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นวิชาการโดยเฉพาะ เหมาะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในแขนงนั้น ๆ เป็นพิเศษ กับ (๓) ชุดวิชาความรู้ทั่ว ๆ ไป

ผู้ที่สนใจอาจสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับรายชื่อของหนังสือเหล่านั้น ๆ ตลอดจนกำหนดการวางตลาดได้ที่ผู้แทนจำหน่ายของสำนักพิมพ์ คือ สารสยาม บริษัทสยามปริทัศน์ จำกัด หากท่านผู้ใดมีข้อเสนอแนะอย่างไรในเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าว ทั้งในแง่ผู้เขียนและผู้อ่าน ขอความกรุณาติดต่อกับสำนักพิมพ์ ได้โดยตรง

ว่าเฉพาะชุดแรก ในระหว่างนี้ได้ตีพิมพ์ออกสองเดือนเล่ม แล้วจะจัดให้เป็นเดือน
ละเล่มต่อไป ที่ตีพิมพ์ไปแล้วคือ (๑) *ปรัชญาการศึกษา* (๒) *วิวัฒนาการของมาร์กซิสม์*
และ (๓) *ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกสังคม* อันถัดต่อไปในชุดนี้คือ *ดาวหาง*

สำหรับชุดที่สอง จะเริ่มด้วยตำราเรียนทางเศรษฐศาสตร์ก่อน เล่มแรกสำหรับ
ชุดนี้คือ *ทฤษฎีการภาษีอากร* ของนายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ แห่งคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเชื่อว่าจะวางจำหน่ายได้ทันภาคเรียนหน้า

ว่าเฉพาะเล่มนี้ ซึ่งเป็นชุดที่สาม เราประเดิมด้วยเรื่อง *สันติประชาธรรม* ของนาย
ป๋วย อึ๊งภากรณ์ โดยได้ขออนุญาตเจ้าของท่าน นำเอาบทความและปาฐกถา ซึ่งลง
พิมพ์กระจายอยู่ในนิตยสารและหนังสือต่าง ๆ มารวมพิมพ์เป็นเล่ม โดยไม่ให้
ซ้ำกับที่ปรากฏอยู่ใน *คำพูดและข้อเขียน* ของ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (สำนักพิมพ์รวมสาส์น
๒๕๑๑) ผู้จัดพิมพ์ได้พยายามแบ่งสรรปันส่วนเรื่องต่าง ๆ ให้เป็นแผน ๆ กับลงเวลา
ที่เขียนตลอดจนชื่อหนังสือที่ตีพิมพ์ครั้งแรกไว้ด้วย ในแต่ละบทความ สรรพคุณของ
แต่ละบทความเป็นอย่างไร ไม่จำเป็นต้องอธิบายไว้ในที่นี้ ในชั้นแรกเราตั้งใจว่าจะ
รวมออกมาเป็นเล่มเดียว แต่ครั้งเมื่อได้รวบรวมบทความทั้งหมดแล้ว จำนวนหน้าหนา
เกินกว่าที่จะตีพิมพ์เป็นเล่มเดียวได้ ข้อเขียนแต่ละตอน ล้วนมีคุณค่า จนไม่สามารถ
จะแยกออก เพื่อให้เนื้อหาหนาขึ้นลง เราจึงตัดสินใจตีพิมพ์เป็น ๒ ภาคด้วยกัน โดย
แบ่งเป็นภาคละเล่ม สำหรับภาคสอง เราขออนุญาตผู้เขียน ใช้ชื่อว่า *เสียงที่พ้อว่าเสียงอื่น*
ซึ่งเป็นบทความล่าสุดที่ท่านเขียนให้เนื่องในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ที่แล้วมานี้

เดิม ทางสำนักพิมพ์กำหนดจะออกหนังสือเล่มนี้ ในวันที่ ๑๗ พฤศจิกายนศกนี้
ทั้งนี้เพื่อที่จะให้เป็นที่ระลึก ถึงผลสืบเนื่องต่าง ๆ จากวันนั้น อันก่อให้เกิดจุดเริ่มต้น
ในการเรียกร้องประชาธิปไตยสันติวิธี โดยเฉพาะก็จดหมายจากนายเข้ม เย็นยิ่ง
นั้นนับได้ว่าเป็นพยานสำคัญ อันทำให้รัฐบาลในเวลานั้น ตลอดจนนักฉวยโอกาส
ต่าง ๆ ที่พยายามประจบประแจงผู้มีอำนาจ ได้ช่วยกันผลักดันและทับถมผู้เขียนจดหมาย
นั้น และกีดกันด้วยประการต่าง ๆ แม้รัฐบาลเดิมจะยังคงรูปอยู่ เราก็ยอมจกตีพิมพ์
หนังสือนี้อยู่ดี มาบัดนี้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ถึงแม้ว่าแนวโน้ม

ต่าง ๆ ในอนาคตยังไม่เป็นที่พึงหวังได้แน่นอนนัก แต่ปัจจุบันสันติประชาธรรม ก็ได้เกิดขึ้นบ้างแล้ว ทางสำนักพิมพ์จึงเลื่อนกำหนดหนังสือนี้มาออกในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ศกเดียวกัน การเลื่อนกำหนดออก ทำให้เราสามารถเพิ่มเติมเนื้อเรื่อง อันเป็นข้อเขียนล่าสุดได้อีกหลายเรื่อง

ในการรวบรวมบทความเหล่านี้ นางสาวธิดาโรฤทธิ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายสุรพล เย็นอุรา และนายวิจิตร สัจจะเวทะ ธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ยังบทความของ “ศุภรเลิศ” ที่ลงไว้ในภาคผนวก ก็ลงช่วยให้ผู้อ่านรู้จักผู้เขียน อันแตกต่างไปจากการแนะนำนักเขียนที่ท่า ๆ กันอยู่ด้วย และนายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้ช่วยอ่านต้นฉบับให้ก่อนพิมพ์ จึงขอขอบคุณทุกท่านที่ปรากฏนามไว้ในที่นี้ด้วย

หนังสือของสำนักพิมพ์นี้ทุกเล่ม กำหนดราคาไว้ให้ย่อมเยา และพยายามจัดรูปเล่มให้งดงาม กับให้กวัดข้นในเรื่องสะกดการันต์และวรรคตอนด้วย แต่ในสภาพปัจจุบัน ผู้จัดพิมพ์ต้องได้รับอุปสรรคนานาประการ โดยเฉพาะก็ในเรื่องกระดาษที่มีราคาแพงกว่าปกติเป็นอย่างมาก ทั้งยังหาซื้อยากอีกด้วย หวังว่าจะได้รับความเห็นใจจากท่านผู้อ่าน และคงจะได้บริการท่านอย่างเป็นกันเองเป็นลำดับ ๆ ไป

สารบัญ

๑	ประสบการณ์	๑
	ผู้หญิงในชีวิตของผม — แม่	๒
	แตกเนื้อหนุ่ม ๒๔๗๕	๒๒
	พระบรมวงศานุวงศ์และขบวนการเสรีไทย	๓๐
	ข้อคิดจากสหรัฐอเมริกา	๓๖
๒	การเมือง	๔๙
	จดหมายปฏิเสธข่าวลือ	๕๐
	จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง	๕๒
	บันทึกประชาธรรมโดยสันติวิธี	๕๘
	จดหมายถึง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช	๖๕
	ปัญหาสังคมไทย	๖๗
	ไปกรุงเทพ ๙ - ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖	๗๕

๓	แด่ผู้ ^{๒๔} ที่จากไป	๘๓
	ทำนุสิทธิพร	๘๔
	ปู่เลา	๘๖
	ฟ. ซีแลร์	๙๒
	คุณสมบุรณ์ เหล่าวานิช	๙๕
	พร้อม ววัระคุปต์	๑๐๑
	อालย์รัก ขำ พงศ์หิรัญ	๑๐๓
๔	การศึกษา	๑๐๗
	ความชอบธรรมในมหาวิทยาลัย	๑๐๘
	Labor Omnia Vincit	๑๑๗
	ฟังไม่ได้ศัพท์จับเอามากระเดียด	๑๒๐
	เรียนเพื่อสอบหรือสอบเพื่อเรียน	๑๒๓
	เรียนให้เก่ง	๑๒๗
	เรียนบรรณารักษะ มหาวิทยาลัย	๑๓๕
	เศรษฐศาสตร์จงเจริญ	๑๓๗
	รายงานของคณะเศรษฐศาสตร์ ๒๕๑๑ - ๒๕๑๒	๑๔๗
	คณะเศรษฐศาสตร์ในปีการศึกษา ๒๕๑๓	๑๕๗
	ติกใหม่เศรษฐศาสตร์	๑๖๔

[illegible]

✓ No. 25 11/11/11

๑

ประสบการณ์

ผู้หญิงในชีวิตของผม - แม่

๑ ยายกะตา

แม่ผมชื่อเซาะเซ้ง กำเนิดในสกุลแซ่เตี่ยว ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นนามสกุลไทยว่า ประสาทเสรี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ ผมไม่รู้จักชื่อตาของผม ท่านตายก่อนผมเกิด ยายผมชื่อเซย

เซยเป็นคำไทยที่เพราะเหมาะสำหรับตั้งชื่อผู้หญิง แต่เดิวนั้นความหมายแปรปรวนไปจนใช้ไม่ได้ ผมเข้าใจว่าสาเหตุมาจากนวนิยายเรื่องสั้นเรื่องหนึ่งเขียนเมื่อก่อนสงครามญี่ปุ่น ในนวนิยายนั้นลุงเซยแท้จริงเป็นตัวเอก แต่เป็นคนแบบโบราณ เสื้อผ้าเก่าแต่สะอาด เป็นคนรับใช้เขา และซื่อสัตย์สุจริต ไปรับส่งเด็กไปโรงเรียน แท้จริงเด็กคนนั้นเป็นลูกหลานลุงเซย แต่เพื่อน ๆ ของเด็กนั้นล้อเลียนลุงเซยว่าคร่ำครึ นับแต่นั้นมาพวกเราทั้งที่เคยอ่านนวนิยายเรื่องนั้นและไม่เคยอ่านก็เลยทักท้วงเขาว่าเซย แปลว่าคร่ำครึ น่าเสียดยนักเมื่อเล็ก ๆ ผมยังชมตาทวดอยู่เสมอว่า ท่านตั้งชื่อลูกสาวตามคนของท่านเก่งชื่อเพราะทุกคน คือ ชื่น เซย และชม

ตาก็บยายผมตั้งร้านขายผ้าอยู่ที่สำเพ็งใกล้ตรอกโรงโคม แม่เป็นลูกหัวปี

มีน้องหญิง ๔ คน น้องชาย ๓ คน ยายผมถูกอบรมแบบโบราณ คือไม่ให้เรียนหนังสือ ฉะนั้นท่านจึงอบรมลูกสาวหวับี่แบบเดียวกัน แต่แม่ผมเป็นคนใจเด็ดคอตสาห์เรียนหนังสือด้วยตนเอง จนอ่านและเขียนได้ดีพอใช้ หนังสือจีนแม่ไม่ได้เรียนแต่อ่านป้ายตามร้านได้และพูดได้คล่อง เมื่อโตเป็นสาวแม่ก็ช่วยยายกะทาทำบัญชีค้าขายได้ เพราะหัดดีที่ถูกฝึกเอาเอง ไม่เคยเข้าโรงเรียน

ผมเข้าใจว่าที่แม่สามารถเล่าเรียนด้วยตนเองได้นั้น นอกจากจะเป็นเพราะมีมานะเด็ดเดี่ยวแล้ว ยายผมยังมีส่วนประกอบทางอ้อมให้ด้วย คือสมัยนั้นโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (“ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะหนักหนา”) เริ่มเจริญขึ้น พิมพ์หนังสือไทยดีๆ ออกจำหน่ายเป็นจำนวนมาก ยายผมอ่านหนังสือไม่ออกก็จริงแต่ได้ลงทุนซื้อหนังสือโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญมารวบรวมไว้เพื่อให้คนอื่นเข้าไปอ่าน การมีห้องสมุดติดบ้านเช่นนี้จะช่วยให้ลูกสาวเกิดความสนใจและพยายามอ่านให้ออกรู้เรื่องจนได้ นอกจากนั้นแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ยายผมชอบให้เด็ก ๆ อ่านหนังสือให้ท่านฟัง บางเรื่องท่านฟังซ้ำแล้วซ้ำอีกจนจำได้แม่น เวลาเด็กอ่านติดท่านก็บอกให้ได้ถูกต้อง ถึงสมัยผมโตเข้าโรงเรียนแล้ว ก็ได้ถูกจับตัวเข้าเวรอ่านหนังสือให้ยายฟัง หนังสือไทยของผม “แตก” เพราะมีครูคนหนึ่งไม่รู้หนังสือสักตัวเดียวคอยบอกให้เมื่ออ่านติดห้องสมุดของยายตกทอดมาถึงรุ่นผมมากพอใช้ พอผมอ่านหนังสือออกก็มี

โอกาสได้อ่านรวมเกียรติ (สัปดาห์ ๒-๓ จบ) อิเหนา พระอภัยมณี พระมหา
ชาติคำหลวง นิราศต่างๆ ชีวินกัณฑ์ เต็มเชิง เป็นต้น โดยไม่ต้องไปชวน
ขวายเป็นอ่านนอกบ้าน

๒ ลูก เตี้ย กับ แม่

เมื่อแม่อายุประมาณ ๒๕ ปี ได้แต่งงานกับเตี้ยผมซึ่งเป็นจีนนอกเข้ามาประกอบ
อาชีพช่วยพี่ชาย ผมไม่ใคร่จะสนิทกับเตี้ย เพราะเตี้ยไปทำงานตั้งแต่เช้าจน
ค่ำ กว่าจะกลับบ้านก็สองสามทุ่ม และเตี้ยตายตั้งแต่ผมอายุ ๙ ขวบ ฉะนั้นนับ
ได้ว่าแม่เลี้ยงผมพี่น้องมาตลอด

พี่ชายของเตี้ยตั้งแพปลาอยู่ที่ปากคลองวัดปทุมคงคา อาชีพนี้สมัยปัจจุบัน
คงจะเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า merchant banking คือออกเงินให้ชาวประมง
กู้ไปลงทุน แล้วรับซื้อปลาภายหลัง การให้กู้ลักษณะนี้และเป็นคนกลาง
จำหน่ายปลาด้วย มักจะมีผู้ตำหนิว่าทำหน้าที่คนกลางและใช้เงินกู้เป็นเครื่อง
บังกับขูดเลือดชาวประมง แต่ถ้ามองการแข่งขันกันโดยแพปลาหลาย ๆ แพแย่ง
กันซื้อแย่งกันให้กู้ จะเรียกว่าขูดเลือดชาวประมง คงจะไม่ถูกต้อง อนึ่ง การ
ลงทุนแบบนี้เสี่ยงต่ออันตรายธรรมชาติอยู่มาก เพราะถ้าอากาศไม่ดี ปลาไม่เข้า
โป๊ะ หรือเกิดมรสุมโป๊ะแตก หนักที่ให้กู้ไปนั้นก็สูญเปล่า พ่อค้าแพปลาที่ล้ม
ละลายไปเพราะเหตุเหล่านี้ก็มีอยู่มาก

ลุงผมชื่อปอ ใครๆ เรียกว่าอากรปอ มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนรักษาทหารกิจ
เป็นต้นสกุลอึ้งภากรณ์ ซึ่งในเอกสารตั้งนามสกุลดูเหมือนจะสะกด “อึ้งพากร”
แล้วอย่างไรไม่ทราบเพี้ยนมาเป็นอย่างปัจจุบัน ก็เลยตามเลย พวกเราชาว
ธนาคารชาติและผู้ที่อยู่ในวงราชการคงจะสนใจที่จะทราบว่า ลุงผมเป็นตาของ
คุณบัญญัติ ล้ำช้า ตามรยาของขุนเกษม จาติกวณิช เป็นตาของ ดร. พันธ์
สิมะเสถียร เป็นปู่ของคุณชาญชัย อึ้งภากรณ์ เป็นพ่อตาของคุณทรง
บุลสุข (ถ้าจะกล่าวให้ครบลูกหลานของลุง คงจะต้องเขียนอีกเรื่องหนึ่ง และ
จะต้องสอบถามพี่ๆ อีกมาก)

แม่กับเตี้ยมีลูก ๗ คน คนที่ ๑ ถึง ๔ (๔ คือผม) เป็นผู้ชาย ถัดมา
เป็นผู้หญิง แล้วฝาแฝด สุกท้ายหญิงกับชาย เมื่อพี่ชายสองคนโตเติบโต
ถึงวัยเล่าเรียน เตี้ยก็จัดส่งให้ไปเรียนที่บ้านเกิดของท่านในประเทศจีน ผมยัง
เป็นเด็กเล็กๆ ไม่รู้ความ ทราบทีหลังว่า ถึงแม่จะมีเชื้อจีน ท่านก็ไม่สู้จะเห็น
ด้วยกับการส่งลูกไปเรียนเมืองจีน โดยเฉพาะเมื่อพลัดลูกพลัดแม่ ท่านย่อมมี
ความโหม่นสลดเศร้าสลดเป็นธรรมดา นัยว่าเตี้ยกับแม่ทะเลาะกันเป็นครั้งแรก
เรื่องนี้ ต่อมาเมื่อกำพี่ชายคนที่ ๓ (ภายหลังใช้ชื่อกำพล) กับผมโตขึ้น อายุ
สัก ๘-๙ ขวบ เตี้ยก็จะจัดส่งไปเมืองจีนอีก คราวนี้แม่ไม่ยอมเด็ดขาด
บอกว่าได้ตัดใจยอมส่งไปแค่ ๒ คนแรก ๒ คนหลังนี้ต้องให้เป็นเรื่องของแม่
เตี้ยเป็นคนที่ไม่ใคร่พูดไม่ชอบทะเลาะ ก็จำใจยอม กำกับผมได้เรียนภาษาไทย
บ้างแล้วที่โรงเรียน “สะพานเตี้ย” ตำบลตลาดน้อย แม่ก็จัดการให้เข้า
โรงเรียนอัสสัมชัญ โดยขอให้ท่านมหาสุข สุภศิริ พาไปฝากเข้าเรียน ท่าน
มหาสุขเป็นครูภาษาไทยที่โรงเรียนอัสสัมชัญ อยู่บ้านใกล้เคียงกับบ้านเรา ในตรอก
โรงสูบน้ำตลาดน้อย ผมเรียกท่านว่าคุณลุง

โรงเรียนอัสสัมชัญขณะนั้น ค่าเล่าเรียนเดือนละเจ็ดบาท ปีหนึ่งเรียนสิบเดือน รวมเป็นเจ็ดสิบบาท ซึ่งแพงที่สุดสำหรับสมัยนั้น ค่าสมุดหนังสือก็แพงกว่าโรงเรียนอื่นๆ เป็นอันมาก แต่แม่ใจเด็ดตามเคย แพงก็แพงไป ฉันอยากให้ลูกของฉันได้มีโอกาสที่ที่สุดทัดเทียมผู้อื่น ถ้าพูดตามภาษาเศรษฐศาสตร์สมัยนี้ คงจะเรียกว่า เสี่ยงลงทุนหนักๆ เพื่อพัฒนาทรัพยากรกำลังคน

๓ บ้านเมืองจีนกับบ้านเมืองไทย

อีกข้อหนึ่งที่ทำให้แม่ตัดสินใจลงทุนให้ลูกเรียนแพงๆ คงจะเป็นเพราะเห็นว่าเตี้ยทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำ (เคยถูกผู้ร้ายชิงทรัพย์สินหัวแตกขณะไปเก็บเงินลูกค้า) แล้วก็นำเงินไปเลี้ยงครอบครัวที่เมืองจีนเสียมากต่อมาก ทำไมจะไปเสียตายนั่นเอาไว้อาศัยในเมืองไทยบ้างสำหรับให้ลูกเรียนหนังสือ ครึ่งหนึ่งเตี้ยกลับไปเยี่ยมบ้านที่เมืองจีน กลับมาเอารูปถ่ายที่บ้านเมืองจีนมาอวดใหญ่เป็นตึก ๗ หลัง หลังกลางสำหรับปู่กับย่าผม ปู่กับย่ามีลูกชาย ๖ คน ฉะนั้นตึกอีก ๖ หลังสร้างไว้ข้างละ ๓ หลัง ในบริเวณเดียวกัน สำหรับ ลุง เตี้ย และอาของผมทุกคน ในบริเวณมีสวนส้มสวนผลไม้และมินาพอทำมาหากินได้ทั้งครอบครัวใหญ่ๆ ๖ ครอบครัว เตี้ยมีความภาคภูมิใจมาก เพราะที่กินและตึกที่มีได้ถึงขนาดนี้เป็นด้วยลงกับเตี้ยเพียงสองคนมาทำงานในเมืองไทยแล้วอดออมส่งเงินไปซื้อไปสร้างไว้ให้ครอบครัวได้อยู่ได้ใช้สบาย มีหน้ามีตาในหมู่บ้านตามประเพณีจีน มีชื่อเสียงว่าเป็นคนดีทั้งสองคน แต่พอเตี้ยเอารูป

ถ่ายที่ว่ำนนั้นมาอวดที่บ้าน แม็กก็พินเสีย อะอะกับเตี้ยว่านี่แหละในเมืองไทยต้อง
เช่าห้องแถวอยู่ราวกับวังหนู จะส่งลูกไปเรียนโรงเรียนฝรั่งก็ต้องทะเลาะกัน
ก่อน เงินที่หาได้กลับส่งไปบำรุงทางเมืองจีนเสียหมด อาผู้ชายกับครอบครัว
นอนกินอยู่เมืองจีนสบาย ๆ เพราะมีพี่สองคนส่งเสียไม่ต้องทำอะไร บางคน
มีเมียน้อยด้วยซ้ำ ๆ ล ๆ เตี้ยกับแม่ไม่พูดกันไปหลายวัน

การที่ก่อกับผมไปเรียนที่อัสสัมชัญ ก็ไม่ใช่ว่าจะราบรื่น เพราะชื่อเราก็คือ
เป็นจีน นามสกุลก็เป็นจีน เพื่อน ๆ ที่โรงเรียนก็ล้อว่าเป็นแจ็ก เขาตั้งฉายา
ต่าง ๆ ให้เจ็บอาย เช่น เรียกผมว่าไอ้ตี เวลาเตี้ยต้องลงชื่อรับทราบรายงาน
ความประพฤติและผลสอบในสมุดประจำตัวนักเรียน เตี้ยก็เขียนภาษาไทยไม่
ได้ ต้องลงชื่อภาษาจีน ถ้ามีความอายเรื่องนี้มากกว่าผม ตอนหลัง ๆ ถึงกับ
ปลอมลายมือเตี้ยเขียนเป็นภาษาไทย และเปลี่ยนชื่อให้เป็นไทยเสร็จ เตี้ยเป็น
ลูกชายคนที่สามของปู่ ไกร ๆ เรียกว่า “ซ่า” ก่อก็เปลี่ยนให้เป็น “สา” ฟังดู
แล้วเป็นชื่อไทย

อยู่โรงเรียน เราทั้งสองพยายามนักที่จะให้เพื่อน ๆ รับเราว่าเป็นคนไทย
พอกลับมาบ้าน และโดยเฉพาะเมื่อไปหาลูกกับเตี้ยที่แพปลา บรรดาญาติทาง
เตี้ยที่มาช่วยทำงานหาเงินกับลูก ก็มักจะล้อเลียนพวกเราว่า กลายเป็นคนไทย
ไปเสียแล้ว พูดภาษาจีนก็ไม่ชัด กลายเป็น “ฮวนเกีย” คือ ลูกชาวป่าเถื่อน
เรายังเด็กอยู่รู้สึกอึดอัดใจเป็นกำลัง เพราะโดนขนาบทั้งสองด้าน ทั้งที่โรง
เรียนและที่บ้าน แม่เป็นคนปลอบและให้กำลังใจแก่เรา ท่านว่า “ฮวนเกีย”
ชีวิตเกิดเมืองไทย อยู่เมืองไทย ต้องเป็นไทย ถ้าอยู่เมืองจีนเป็นคนจีนดีแล้ว
เข้ามาหาเงินในเมืองไทยกันทำไม ท่านว่าท่านเลี้ยงลูกของท่านให้เป็นคนไทย
จะได้ไม่ต้องเป็นจับกัง คือกรรมกรแบกหามอย่างญาติที่ข้างล้อเรา ไม่ต้อง

หาบถ้วยเดียวขายอย่างเต็ก ๆ เพื่อนบ้าน และเพื่อนเล่นของเรา และไม่ต้อง
เป็น อังยี่ สมาชิกสมาคมลับของจีนที่เป็นอันธพาล

๔ ปัญหาของลูกจีน

ปัญหาเรื่องลูกจีนในประเทศไทยนั้น พวกเราโดยมากมักจะมองไปในทำ
นองว่าลูกจีนเป็นตัวปัญหา หาได้คำนึงไม่ว่าลูกจีนนั้นเองมีปัญหของตัวอยู่
เพราะถูกอึดถือปู้ทั้งด้านไทยและด้านจีน ผมคิดว่าปัญหาของลูกจีนนั้น ถ้า
เราแก้ไขให้แล้ว จะช่วยแก้ไขป้องกันปัญหา เรื่องลูกจีนสำเร็จไปด้วยในตัว
สำหรับผมเอง แม้ได้ช่วยแก้ปัญหามาให้เสร็จ ด้วยคาถาที่ว่า เกิดเมืองไทย
อยู่เมืองไทย ต้องเป็นไทย ต้องจงรักภักดีต่อไทย แม้จะถูกเย้ยหยันต่อว่า
ว่าทั้งชนบทรรมนิยมภาษาจีนของปู่ย่าและพ่อไป ก็ทนไหว เพราะแม่ชี้ทาง
ให้ แม่เองก็ซื้อจีน มีเชื้อจีนและพูดภาษาจีนได้คล่อง รัฐบาลบทรรมนิยมจีน
ดี เช่น เสน่ห์ให้ปู่ย่าตายายพระภูมิเจ้าที่แบบจีน นั่นเป็นเรื่องของครอบครัว
ของสังคม ไม่ใช่เรื่องสัญชาติ และความจงรักภักดี ซึ่งต้องเป็นของไทย
เด็ดขาด เมื่อครั้งสงครามญี่ปุ่น ผมและเพื่อน ๆ ลูกจีนอย่างผมอีกหลายคน
ไม่เคยลังเลใจเลยที่จะสละชีพเพื่อชาติไทย เพราะนอกจากจะเกิดเมืองไทย กิน
ข้าวไทยแล้วยังได้รับทุนเล่าเรียนรัฐบาลไทย คือเงินของชาวนา ชาวเมืองไทย
ไปเมืองนอก แล้วผูกพันใจว่าจะรับราชการไทยด้วย

ปัญหาชาวจีนในประเทศไทย ผิดกับปัญหาชาวจีนในมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย เพราะแต่ไหนแต่ไรมา ชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในเมืองไทยนั้น ได้รับนับถือและกลมกลืนให้เป็นกันเอง และให้เป็นไทย ในวงราชการ ผู้นำชาวจีนก็ได้รับการยกย่องให้เป็นพระยาโชฎิกกราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้ายมีหน้าที่ความรับผิดชอบสำคัญในราชการพระคลังมหาสมบัติและการต่างประเทศ ชาวจีนโดยทั่วไปในเมืองไทยก็ได้รับการสนับสนุนให้แต่งงานกับไทยหรือกับลูกจีนเกิดในเมืองไทย ได้รับพระราชทานหรือส่งเสริมให้มีนามสกุลเป็นไทย ถ้าใครยังเป็นห่วงขนบธรรมเนียมจีนอยู่บ้างซึ่งท่านก็ไม่ห้าม และจะมีนามสกุลเป็นพันธุ์ทางก็ทำได้ โดยเก็บคำเข้ามาผสมกับภาษาไทยหรือสันสกฤตให้ฟังเป็นชื่อไทย เช่น อังภากรณ์ ก็มาจากแอ่งคือเหลืออง รวมทั้งนามสกุลแปลได้ความว่า เหลือองเหมือนดวงอาทิตย์ นโยบายกลมกลืนจีนและลูกจีนให้เป็นไทยจึงเป็นนโยบายที่ดี สามารถป้องกันเหตุร้ายอย่างในมาเลเซีย และอินโดนีเซียเมื่อไม่นานมานี้ได้อย่างแนบเนียน

ในระดับราชการไทยกับจีนเล่า แต่ดั้งเดิมมาก็มีความสัมพันธ์กันแบบ ตะวันออกอย่างเสมอภาค กล่าวคือ มีสัมพันธไมตรีโดยส่งทูตนำของขวัญ บรรณาการให้ซึ่งกันและกันฐานมิตร โดยไม่ต้องตั้งทูตประจำจนกระทั่งรัชกาลที่ ๔ แห่งสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงพิจารณาว่าพระเจ้ากรุงจีน เริ่มทักท้วงว่าไทยส่งเครื่องบรรณาการไปถวายเป็นการอ่อนน้อม สวามิภักดิ์ฐานประเทศราช จึงโปรดให้งดเสียแล้วเลิกติดต่อกันนานจนกระทั่งทางประเทศจีนเกิดแก๊งเหิง คือ การพยายามเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง กษัตริย์จีนจึงเริ่มส่งทูตมาพยายามจะให้สัมพันธไมตรีเป็นการประจำ แต่ทางประเทศไทยก็ปฏิเสธโดยถือนโยบายเป็นมิตรอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ต้องมีทูตประจำ

จำ เป็นเช่นนั้นมาจนหลังสงครามญี่ปุ่น จึงได้เริ่มมีสถานทูตประจำขึ้น นโยบาย
การต่างประเทศที่ได้ใช้ปฏิบัติในอดีตนั้น เท่าที่เกี่ยวกับประเทศจีนก็ถือหลัก
การเช่นนี้อยู่เสมอคือเป็นมิตรกันโดยไม่ต้องผูกพันเป็นทางการ ส่วนคนชาติ
จีนในประเทศไทยนั้นก็ได้ออกาสประกอบสัมมาชีวะได้ โดยพยายามให้กลม
กลืนเป็นไทยเสียโดยเร็ว

ผมเชื่อว่านโยบายดังกล่าวทำประโยชน์ให้แก่ประเทศไทยมาก และในขณะ
เดียวกัน ก็สามารถชักจูงให้ลูกหลานจีนรู้สึกอบอุ่นว่าได้อยู่ในบ้านเมืองของตน
เอง จริงอยู่ระหว่างไทยกับจีนและลูกจีนย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง เช่น
ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามถือลัทธิชาตินิยมอย่างรุนแรง หรือในสมัยที่
สงครามญี่ปุ่นสงบลงใหม่ ๆ ชาวจีนในกรุงเทพฯ กำเริบ แต่ข้อขัดแย้งเช่นนี้มี
อยู่ไม่นานและแก้ไขได้ง่าย เพราะภูมิหลังของเรื่องมันคงที่อยู่แล้ว

เรามักจะได้ยินคนบ่นบ่อย ๆ ว่า “การค้าของไทยอยู่ในกำมือของคนต่าง
้าว” ตามปกติมักจะหมายถึงต่าง้าวชาวจีน (แต่เดี๋ยวนี้หมายถึงญี่ปุ่นด้วย)
ข้อนี้ไม่เป็นจริงเสียทีเดียว เพราะถ้าหมายถึงลูกจีนสัญชาติไทยด้วยก็ไม่ใช้คน
ต่าง้าว นอกเสียจากว่าเมื่อถูกตั้งรังเกียจให้เป็นต่าง้าว ก็ย่อมต้องมีปฏิกิริยา
เป็นธรรมชาติ ถ้าปฏิบัติถือเสียว่าลูกจีนเกิดในเมืองไทยเป็นคนไทยจริง ๆ แล้ว
ส่วนใหญ่ก็จะมีคามสวามิภักดิ์ต่อไทย กลืนให้เป็นไทยได้ง่าย แต่บางครั้ง
ผู้ใหญ่ในวงราชการเราหาได้กระทำเช่นนั้นไม่ กลับไปขู่เข็ญบังคับให้จีนและ
ลูกจีนนั้นมาสวามิภักดิ์ต่อตนเป็นการส่วนตัว โดยมอบหุ้นฟรีในกิจการค้าให้
ผู้ใหญ่ผู้นั้น หรือให้แต่งตั้งตนหรือภรรยาหรือญาติเป็นประธานกรรมการหรือ
กรรมการบริษัท อ้างว่าที่ทำเช่นนั้น ก็เพื่อจะควบคุมถึงการค้าต่าง ๆ นั้น ให้
อยู่ในกำมือของคนไทย แท้จริงที่แตกต่างไปจากเดิมก็มีเพียงแต่ว่า เกิดมีคน

ไทยจำนวนน้อยเข้าไปแสวงประโยชน์ส่วนตัวโดย “คัมครอง” กิจการที่ว่ำนั้น เจ้าของกิจการค่านั้นไม่ว่าจะเป็นจีนหรือลูกจีนก็ตาม เมื่อได้รับความคัมครองแล้ว ก็ยอมต้องทำประโยชน์ตอบแทนให้แก่ผู้คัมครอง แต่ไม่ยอมให้เข้าเนื้อของตน คือยังคงมีกำไรมากเท่าเดิมหรืออาจจะมากกว่าเดิม เพราะมีท่านผู้ใหญ่คัมครองให้อภิสัทธิตัวผู้เสียประโยชน์จริง ๆ ก็คือลูกค้ำของกิจการเหล่านั้น หมายความว่าราษฎรไทยโดยทั่วไปนั่นเองเดือดร้อน

ในบางครั้งวิธีชกทำให้ข้อเท็จจริงผิดแปรไปก็มี เช่น เรื่องจำนวนคนจีนในประเทศไทย เมื่อเลิกสงครามญี่ปุ่นใหม่ ๆ เจียงไคเช็คยืนยันว่าในเมืองไทยมีชาวจีนโพ้นทะเลอยู่ ๓-๔ ล้านคน และเรียกร้องให้ชาวจีนเหล่านั้นจงรักภักดีต่อประเทศจีน ถ้าตรวจสอบสถิติของราชการไทย จนพบว่าคนสัญชาติจีนจริง ๆ มีเพียงไม่กี่แสน ฉะนั้นที่ใครนับได้ถึงหลายล้านนั้น ก็ต้องรวมนับลูกจีนสัญชาติไทยอย่างผมเข้าไปด้วยเป็นอันมาก เป็นการทุเลาเจตสืบอย่างไม่ชอบธรรม ต่อมารัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนก็ตีสืบไปว่า คนจีนโพ้นทะเลมีอยู่ ๓-๔ ล้านคนในประเทศไทย เมื่อไม่กี่เดือนมานี้ ผู้ใหญ่ในราชการไทยเราเองก็ยังหลงแถลงออกมาได้ว่าคนจีนในไทยมีหลายล้านคน และว่าพวกเหล่านั้นจะเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของชาติไทย มีคนจำนวนมากที่รู้สึกน้อยใจในถ้อยคำนี้

พฤติกรรมของชาวจีนและลูกจีนในไทย หลังจากที่คอมมิวนิสต์ยึดอำนาจในประเทศจีนได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ แล้ว แตกต่างไปจากเดิมอย่างผิดหูผิดตา ไม่ได้เล่าแล้วว่าเมื่อก่อนชาวจีนอย่างเตี้ยผมหำมาหากินได้เท่าใดก็ส่งเงินส่วนใหญ่ออกไปบำรุงครอบครัวที่เมืองจีน ลูกหลานก็ส่งไปเรียนที่นั่น และเมื่อแก่แล้วก็กลับไปตายเมืองจีน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นต้นมา ชาวจีนในไทยยังคงส่งเงินไปบำรุงญาติที่เมืองจีนอยู่บ้างแต่ไม่มีใครกล้าส่งไปจำนวน

มาก เพราะเกรงจะถูกจับและเกรงว่าญาติจะถูกเบียดเบียนฐานเป็นพวกนายทุน
ฉะนั้นเงินที่หาได้ก็เก็บออมไว้ที่ประเทศไทยเป็นส่วนมาก ที่มีมากก็ปลุกตักอยู่
แทนที่จะเช่าเขาอย่างก่อน แต่เดิมชาวจีนคนไหนที่มีรถยนต์ใช้ต้องเป็นเจ้าของ
เดี่ยวเขาซื้อรถยนต์กันเกลื่อน ลูกหลานส่วนใหญ่ก็ให้เข้าโรงเรียนไทยแล้ว
เข้ามหาวิทยาลัยไทย คบค้าสมาคมกับเพื่อนไทยมากขึ้น มีจำนวนมากที่ได้
ปริญญาจากมหาวิทยาลัยไทยแล้วมีความภาคภูมิใจ รู้สึกจงรักภักดีต่อประเทศ
ไทยมากขึ้นทุกที น่าจะเป็นโอกาสอันดีที่รัฐบาลไทยจะดำเนินนโยบายกลมกลืน
ให้เป็นไทยได้สนิทยิ่งขึ้น โดยไม่ให้น้อยเนื้อต่ำใจว่าเป็นราษฎรประเภทสอง
ด้วยความเห็นดังนี้ ผมจึงได้เสนอไว้ตอนต้นว่า ปัญหาเรื่องลูกจีนในไทยแก้ไข
ได้ง่ายด้วยการช่วยแก้ปัญหาของลูกจีน

ผมได้พรรณาเรื่องจีนกับลูกจีนอย่างยืดยาวในบทความนี้ แต่ก็เป็นเรื่อง
ที่สัมพันธ์กับเรื่องของแม่ผม แม่เป็นผู้ที่นิยมวัฒนธรรมจีน ชนบประเพณีจีน
แต่แม่เป็นคนไทย ถือสัญชาติไทย จงรักภักดีต่อไทย เลี้ยงลูกให้อยู่ในกรอบ
วัฒนธรรมและศาสนาธรรมของไทยตลอดมา

๕ ปัญหาเศรษฐกิจของแม่

เตี้ยตายตั้งแต่ผมอายุ ๔ ขวบ ไม่มีมรดกไม่มีเงินประกันชีวิต ไม่มีบำเหน็จ
บำนาญเหลือให้ตกทอดมาเลย พี่ชายสองคนกลับมาหากินที่เมืองไทยแล้วแต่
เงินเดือนน้อยเต็มที ก่ำ ผมและน้องอีก ๓ คน ยังเล็กอยู่ กำลังเรียน กำลัง

กินจุ กำลังเติบโตขึ้น ลุงให้ความอุปการะส่งเสียเงินให้แม่เป็นรายเดือน แต่ก็ไม่พอใช้ ในครอบครัวเรามี ยาย และน้าสองคน มีแม่มน้องคนเล็ก (ซึ่งหย่ามาแล้วแต่แม่มน้อยอยู่ด้วยกันกับเราเหมือนญาติ) กับลูกสาวแม่มน ลุงของน้าผมจากสระบุรีมาอยู่ด้วยเพื่อเรียนหนังสือ ๒ คน แล้วยังมีญาติมาพักอาศัยด้วยไม่ขาดสาย ฉะนั้นค่าใช้จ่ายในบ้านย่อมมากเป็นธรรมดา ผมสองคนติดค่าเล่าเรียนที่อัฐมชัยค้ำจั้นชำระเสมอมา หนัก ๆ เข้าแม่ก็ต้องใช้กำกับผมไปขอเงินก้อนจากลุงเป็นพิเศษมาชำระค่าเล่าเรียนเสียที่ ตอนราว พ.ศ. ๒๔๖๙ - ๗๐ กิจการค้าของลุงผมไม่ดีเลย ลูกค้าถูกรุมสุ่มโป๊ะแตกและเศรษฐกิจของประเทศโดยทั่วไปเลวลง ราคาปลาก็ตกต่ำ ลุงผมก็อดอัดเรื่องเงินอยู่มาก วันหนึ่งผมขึ้นไปบนบ้านลุงแล้วขอเงินท่านมาชำระค่าเล่าเรียน ท่านนั่งอึ้งอยู่สักสับนาทีก่อนจะได้อ่านหนังสือที่เห็นจะได้ พอท่านรู้สึกตัวท่านพูดว่า “ป่วยอ้อฮาแป๊ะคิดถึงเตี้ยเก”

เมื่อเตี้ยตายไปไม่นาน ลุงได้เสนอต่อแม่ว่าให้แม่พาลูกทุกคนเว้นแต่คนโตสองคนไปอยู่เมืองจีนเสีย ลุงรับรองเด็ดขาดว่าจะไม่ให้อนาถร้อใจ จะให้พวกผมได้เรียนหนังสือทุกคน และจะส่งเงินให้ใช้เป็นประจำ แม่ผมปฏิเสธ ลุงจึงแนะว่า เมื่อเงินไม่พอใช้ ก็ควรจะย้ายลูกจากโรงเรียนฝรั่งไปเข้าโรงเรียนหลวง จะได้ทุนค่าใช้จ่ายลง แม่ก็ไม่ยอม ความมานะถือดีของแม่ทำให้ญาติบ้านจีนอ้างสภาพพูดถึงแม่ว่า “ชั่วเสียอาตั่วกาซิง” แปลว่า “มือเล็กอุ้งกันใหญ่”

รายได้ของแม่ในขณะนั้นส่วนใหญ่เป็นเงินอุปการะจากลุง นอกนั้นแม่พยายาม “ติดไฟ” ที่บ้าน คือตั้งวงเล่นไฟในบ้านเพื่อเก็บ “ค่าตัง” แต่

เข้าใจว่าค่าตังนั้นไม่เท่าใดนัก เพราะแม่ลงมือเล่นตัวย และคงเล่นได้บ้าง เสียบ้าง นักการพนันส่วนมากเวลาเล่นได้มักจะจ่ายเงินฟุ่มเฟือย และมักจะจ่ายมากจนติดนิสัย แม้เวลาเล่นเสียก็ยังจ่ายฟุ่มเฟือย แม่ผมเป็นคนใจกว้าง และไ้กล่าวแล้วว่าในบ้านเรามีคนอยู่ประจำทั้งเด็กและผู้ใหญ่ไม่น้อยกว่า ๑๔-๑๕ คนเสมอ เรื่องอาหารแม่ถือคติว่า ต้องไม่ให้ใครอดอยากที่บ้านมีอาหารดี ๆ และเหลือเฟืออยู่เสมอ เมื่อกำกับผมโตขึ้นแม่ก็สนับสนุนให้ชวนเพื่อนนักเรียนไปเที่ยวที่บ้าน เมื่อเพื่อน ๆ ไปแม่ก็ตั้งใจ จ่ายตลาดเป็นการมโหฬารเพื่อเลี้ยงเพื่อน ๆ ผม บางครั้งชวนกันไปกว่าสิบคน ยิ่งตอนตรุษหรือสารทแม่เป็นสั้งให้ชวนเพื่อนไปมาก ๆ ให้ไปกินเลี้ยงที่บ้าน (จะได้ไม่ไปเที่ยวเสเพลข้างนอก จ่ายกับข้าวไม่อื่น เพื่อนเก่าของผมที่อ่านเรื่องนี้คงจำได้ดี)

การครองชีพของเราอยู่ในระดับดีเกินกว่าปกติของแม่หม้ายที่เช่าห้องแถวอยู่ เมื่อกำกับผมยังเล็กอยู่ แม่เช่ารถม้าให้ไปส่งที่โรงเรียนบางรักและรับกลับเข้าเย็นไม่ให้นั่งรถรางเพราะไปห้อยโหนเดียวแข่งซาหัก ไม่ให้เดินไปเพราะไกลเกินกำลัง เสื้อผ้าแม่ให้นุ่งห่มผิดกับเพื่อนบ้าน ถึงแม้ว่าจะไม่ถึงขนาดของเพื่อน ๆ ที่โรงเรียนซึ่งเป็นลูกคนมั่งมี ที่ผมรำคาญมากคือให้ใส่แหวนและสร้อยคอทองคำ เพราะถ้าเด็กไม่มีทองติดตัวเขาจะถูกดูเอา แม่ชอบดูละคร “ปราโมทย์” วิกเชียงกงอยู่ใกล้บ้านและให้ผมไปเป็นเพื่อนถือกระเป๋ามากให้เสมอ งานเรียไร งานกลืน ผ้าป่า เทศน์มหาชาติ เข้าพรรษา ออกพรรษา แม่ต้องร่วมด้วยทุกครั้งที่ถูกชวน เพื่อนบ้านหรือญาติใครขัดสนมาออกปากยืมมักจะไมขัด เห็นแต่บ่นว่าให้ยืมกันไปแล้วไม่ใคร่ได้คืน

เมื่อใช้จ่ายขนาดนี้ เงินที่ได้มาย่อมไม่พอแน่ ข้อนี้ผมทราบมาตั้งแต่เล็ก

อยู่แล้ว เพราะถูกใช้ให้ไปขอยืมเงินจากพี่บ้าน้ำอาหลายคนหลายครั้ง แต่ที่ไม่ทราบก็คือแม่ต้องมีภาระหนี้สินมากเพียงใด ท่านต้องกู้ยืมกว้างขึ้นทุกทีที่แรกก็ญาติ ต่อมาเพื่อน และสุดท้ายก็คนอื่น ขันญาติและเพื่อนฝูงก็คงจะไม่ต้องเสียดอกเบี้ย หรือถ้าจะเสียก็คงไม่แพงพอประมาณ แต่ที่กู้จากคนอื่น ๆ คงจะเพิ่มมากขึ้นทุกที ดอกคงจะแพงทับถมกันไป แม่พูดเสมอว่าถึงอึดอัดเพียงใดก็ไม่ให้ใครมาดู การการเงินแม้ว่าเป็นของแม่คนเดียว ลูกเท่าหรือแม่ท่านน้องสาวท่านไม่ต้องเกี่ยวข้องไม่ต้องเป็นห่วง แม่เป็นหม้ายเลี้ยงพวกเราอย่างนี้มาร่วม ๙ ปี ๑๐ ปี จนในพ.ศ. ๒๔๗๖ กำกับผมเรียนจบชั้นมัธยมปีที่แปด จึงออกมาทำงานกินเงินเดือนทั้งสองคนพอจะช่วยค่าใช้จ่ายในบ้านได้บ้าง ดูเหมือนกำไรได้เงินเดือน ๆ ละ ๕๐ บาท ผมเดือนละ ๔๐ บาท แต่สายเกินไปเสียแล้ว เพราะหนี้สินของแม่ได้พอกพูนมาหลายปีเกินกว่าที่จะสามารถปลดเปลื้องด้วยเงินเดือนซึ่งอยู่ในระดับดีพอใช้

จะเป็นปี ๒๔๗๖ หรือ ๒๔๗๗ จำไม่ได้แน่ แม่ถูกลอตเตอรี่รางวัลที่สองเงินหนึ่งหมื่นบาท เพื่อน ๆ ผมรู้กันกระฉ่อนไป และมักจะถามผมว่าได้ส่วนแบ่งเท่าใด ผมก็ตอบโดยสัตย์จริงว่าแม่ให้ ๑๐ บาท ไม่มีใครเชื่อ ผมเองทราบดีว่าแม่เงิน ๑๐ บาทนั้นได้มากเป็นบุญเมตตาของแม่มากแล้ว เพราะเมื่อได้เงินรางวัลมาแม่ก็นำไปชำระหนี้ได้จำนวนมาจนเกือบหมด เหลืออยู่เล็กน้อยท่านนำไปลงทุนร่วมกับญาติทำการค้าขายเพื่อให้พี่ชายคนโต ๒ คน ได้มีงานทำเป็นหลักฐาน เท่าที่รู้ตอนนั้นก็เพียงเท่านี้ กระนั้นก็ยังไม่กล้าเล่าให้ใครฟังตามความเป็นจริงเพราะอายเขา เรื่องที่แม่ปกป้องพวกเราแล้วเรามาทราบภายหลังนั้น เป็นเรื่องที่ฉกาจฉกรรจ์นัก เมื่อเรื่องการเงินเรียบร้อยแล้ว

แม้จึงเล่าความจริงให้ฟังว่า เมื่อก่อนจะถูกถอดถอนเรื่อนั้น เจ้าหน้กำลังเร่งรัด
ทองเงินเมื่อยุหลายราย วึ่งเห็นเท่าใดก็หาเงินมาชำระเขาไม่ได้ ขอผิดผ่อน
ไปได้บ้าง แต่ภาระหนักรัดตัวเข้ามาทุกที จนกลุ้มใจนอนไม่หลับ ครุ่นคิดอยู่
๒-๓ คืน หาทางออกอย่างไรก็หาไม่ได้ ผลสุดท้ายเห็นมีทางออกอยู่ทางเดียว
คือไปกระโดดน้ำตายเสียให้พ้นทุกข์ เผอิญรุ่งขึ้นก็ถูกถอดถอนเรื่อเป็นเรื่องราว
เสียวสยของแต่ก็เป็นบุญพระช่วย

๖ วิธอบรมลูก

แม้ผมมีความคิดแบบก้าวหน้าหลายอย่าง แต่อบรมลูกส่วนใหญ่แบบโบราณ
คือ ทุนถนอมลูกจนเกินไป เช่น ให้ลูกผู้ชายนั่งรถม้าไปโรงเรียน ห้าม
เด็ดขาดไม่ให้เล่นฟุตบอล แม้แต่จะไปดูฟุตบอลก็ห้าม ไปเล่นฟุตบอลเที่ยว
แข่งขาคัก เรื่องแข่งขาคักเป็นเรื่องที่แม่กลัวนัก แต่ก็ไม่วายที่ผัมจะแอบหนี
ไป คือไปดูฟุตบอลเมื่อแม่ตั้งวงไฟ ถ้าว้นไหนอยากไปดูฟุตบอลแต่แม่ตั้งวงไฟ
ไม่ได้ขานี้ไม่ครบเป็นนอกเพราะถ้านี้ไปแม่ก็ท้องรู้ จะเล่นฟุตบอลเราก็ไปสนาม
หลวงหรือลุมพินีในตอนเช้าตรู่ก่อนแม่ตื่น กลับมาตอนสายพอได้รับหน้าแม่เมื่อ
ตื่น เมื่อผมอายุ ๑๕ ปี ก็มีอุบัติเหตุแขนหักข้างขวาจนความแตก ที่แขนหัก
นั้นไม่ใช่เพราะไปเล่นฟุตบอล ตั้งใจจะไปเล่นที่ลุมพินี แต่ยืมจักรยานเพื่อน
ขี่แล้วล้มนในสนามนั่นเอง พวกเราจะไปไหนตามปกติต้องขออนุญาตก่อนเสมอ

แม่ห้ามหนักห้ามหนากลัวจะไปคบนักเลงแล้วจะเป็นอันธพาล แต่กระนั้นผมก็ยังหนีหลบไปเล่นกีฬายูเอ็นอง ๆ

แม่มีกิตติศัพท์เลื่องลือว่าดู มีไม้เรียวอาญาสิทธิ์เหน็บไว้หลังกระจกข้างแก้อุประจัตวของท่านที่หน้าบ้าน แต่ท่านมักจะใช้ไม้เรียวตีเด็กเล็ก ๆ และเลือกตีที่ขา ส่วนใหญ่ใช้ชู้มากกว่าตีจริง ๆ แต่ถ้าถูกตีแล้วก็ทั้งเจ็บทั้งอายเนื่องจากแม่เป็นพี่สาวคนโต อาณาจักรแห่งอำนาจของท่านจึงกว้างขวางแผ่ไปถึงบ้านนา ๆ ผมหลายบ้าน ลูกพี่ลูกน้องผมคือหรือ ชนหรือ ไม่กินยาหรือ ไม่กินข้าวหรือ ไม่อาบน้ำหรือพอได้ยินว่า “คุณป้าใหญ่” หรือ “แม่ป้าใหญ่” มาแล้ว เป็นเรียบริ้ย ผู้ที่อยู่ในอาณาจักรของแม่เตียวนี้เป็นข้าราชการชั้นอธิบดีก็มี เป็นผู้จัดการสาธารณาคารพาณิชย์ก็มี เป็นนายตำรวจชั้นนายพันก็มี เป็นพนักงานธนาคารชาติก็มี

เวลาลูกหลานทำการบ้านเรียบริ้ย อ่านหนังสือ วาดเขียน ทำงานฝีมือหรือสอบไล่ได้ผลดีแม่ก็พอใจแต่ไม่ชมต่อหน้าเกล้งพุดให้คนอื่นฟังโดยรู้ว่าเราได้ยิน เพราะพวกเรามากแอบฟังผู้ใหญ่คุยกันอยู่รวมกันในห้องแถวแคบ ๆ เช่นนั้น ย่อมอดได้ยินได้ฟังอะไร ๆ ไม่ได้ เมื่อผมสอบชิงทุนได้ไปเรียนเมืองนอกและทราบผลประกาศแล้ว แม่ก็จับตระเวนไปลาญาติพี่น้องเพื่อนฝูงทุกวันทั้งเช้าทั้งบ่ายหลายสัปดาห์ บางครั้งรู้สึกระอาเพราะทั้งเบื่ทั้งกระดากที่แม่พาไปโฆษณา เพื่อนของแม่บางคนที่ต้องไปลาผมไม่เคยรู้จักมาก่อนเลย แต่แม่บอกว่าเอาเถิดเถิดถือกระเป๋ามากให้แม่ ไปเป็นเพื่อนแม่ก็แล้วกัน เเคราะห์ตีผมหนักไปกับแม่ทุกนัด ถ้าไม่ไปคงจะนึกเสียดายและเสียใจมาถึงบัดนี้ เพราะเป็นโอกาสสุดท้ายแล้วที่จะทำตามใจแม่ ผมไปเมืองนอกเดือนเมษายน ๒๔๘๑ ต่อมาอีก ๖ เดือน แม่ก็ตาย

๗ กาตาของแม่

แม่ไม่ใช่พระอรหันต์ เป็นมนุษย์ธรรมดาที่มีคุณธรรมหลายประการ ดังได้พรรณนามาแล้ว ความบกพร่องย่อมมีอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่ไม่ใช่วิสัยของลูกที่จะมาบรรยาย

แม่มีคาถายอยู่ ๓ - ๔ ข้อ ซึ่งถ้าอธิบายให้ทราบ บางทีจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

ความมานะเด็ดเดี่ยว เป็นคาถาข้อแรกของแม่ที่เห็นได้ชัดจากประวัติของท่าน เมื่อตั้งใจจะทำอะไร โดยเห็นแน่แน่วแล้วเป็นสิ่งที่คิสิ่งที่ชอบธรรม ก็ต้องทำให้ได้แม้จะต้องเสี่ยงต่ออันตราย ความยากลำบาก ใครจะนิทาเย้ยหยันอย่างไรก็ต้องมานะอดทน โดยหวังประโยชน์ถาวร จะเด็ดเดี่ยวได้ต้องกล้าหาญ แต่กล้าหาญไม่ใช่กล้าบ้าบิ่นซึ่งเป็นการเสี่ยงภัยโดยไร้ประโยชน์ แม่ไม่เคยขลาดและไม่เคยบ้าบิ่น แต่กล้าหาญกว่าใคร ๆ

แม่รักอิสรภาพและเสรีภาพยิ่งกว่าชีวิต ถ้าท่านยอมไปเมืองจีนเมื่อท่านเป็นหม้ายใหม่ ๆ บางทีชีวิตของแม่อาจจะยืนนานกว่าที่เป็นอยู่ แต่แม่ไม่เคยคิดจะให้ใครเลี้ยง เงินอุปการะของลุงท่านถือว่าเป็นสิทธิ์ของท่านที่ควรได้ เพราะเคยได้ช่วยลุงทำงานจนสร้างบ้านที่เมืองจีนได้ใหญ่โต ท่านพูดให้ฟังเสมอว่าไปให้ลุงเลี้ยงที่เมืองจีนก็เหมือนไปเป็นนกขุนทองอยู่ในกรง บินไปไหนไม่ได้ตามใจชอบ เข้าค้ำมีอาหารกินจะพูดตามใจตัวก็พูดไม่ได้ พูดไม่ได้ตามใจไม่ใช่ไทยแท้

คาถาข้อต่อไปคือความซื่อสัตย์สุจริต แม่พูดบ่อย ๆ ว่าเลี้ยงลูกมาได้เอาเปรียบใคร ไม่ให้คดในข้องอในกระดูก ต้องซื่อสัตย์ ต้องคงวาจาสัตย์ เมื่อแม่เป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่สามารถชำระคืนเขาแม่ก็จะบักใจและรับกรรมด้วย

ชีวิต ครั้นบุญมาวาสนาส่งให้ได้เงิน เจ้าหนี้ก็ราย ๆ ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยทวง แม่ก็ชำระคืนหมดทุกหัวหน้า บางรายให้ยืมมาจนลืม ก็ยังชำระให้เสร็จสิ้นไป

ความใจกว้างเมตตาการุณยานั้น แม่ปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง ท่านว่าคนเราก็คงต้องมีเรื่องทุกข์ร้อนกันทั้งนั้น ถ้ามนุษย์ไม่ช่วยซึ่งกันและกันแล้วโลกจะแคบ มีคนเตือนแม่ว่าทำไมใจกว้างนัก ใครขออะไรก็มักจะให้ แม่ก็ตอบว่าถ้าเขาไม่ลำบากจริง ๆ แล้วเขาจะบากหน้ามาขอเราหรือ

แม่พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ใครตำหนินินทาได้และไม่ให้ใครดูถูก แต่ถ้าใครเอາความเท็จมานินทา แม่ก็ไม่สนใจ บอกว่าอย่าไปเอาใจใส่กับคนพาล เช่น เมื่อผมถูกตำว่าเป็นชวนเกียหรือล้อว่าเป็นไอ้เจ๊ก ท่านก็บอกว่าเขาไม่รู้จะติเราว่าอย่างไรแล้ว จึงหยิบเอาเรื่องส่วนตัวมาว่ากัน ฉะนั้น เมื่อผมอายุมากแล้วกำลังถกกันถึงเรื่องสำคัญ ๆ เกี่ยวกับเสรีภาพของบ้านเมือง ใครมาตอเรื่องส่วนตัวเช่น ยั่วผมว่ากินขนมปัง นอนกับฝรั่ง ก็นึกขึ้นได้ว่าเพราะเขาจนต่อเหตุผลของเราแล้วจึงแว้งไปพูดเรื่องส่วนตัว หรือมีคนหาว่าชู้ชลาตตีแต่อยู่บนอยู่เมืองนอก ทั้งเพื่อนฝูงไว้ให้เผชิญอันตราย ผมก็ได้คิดว่าคนอย่างนี้ก็มีด้วย จนแก่ถ้อยคำแล้วก็เสกสรรปั้นเรื่องไม่นึกถึงเรื่องจริง ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อ ๒๘ ปีที่แล้วมา นึกเสียว่ามดกัด

๘ ผู้หญิงอื่นในชีวิตของแม่

เรื่องผู้หญิงในชีวิตของผม ยังไม่จบเป็นแน่นอน เพราะในบทนี้เขียนเรื่องแม่เท่านั้น และยังมีผู้หญิงอีกมากในชีวิตของผม มีหลายคนที่น่าเขียนให้อ่าน

กัน ทำไมจึงเขียนหรือจะเขียนเรื่องผู้หญิงในชีวิต? ตอบได้สองประการคือ ถ้าไม่เขียนเรื่องผู้หญิง ก็คงต้องเขียนเรื่องผู้ชาย ถ้าเกริ่นให้บรรณาธิการทราบว่าจะเขียนเรื่องผู้หญิงในชีวิตของผม บรรณาธิการคงจะสนใจถึงกับใจเต้นตึกตัก แต่ถ้าเกริ่นว่าผมจะเขียนเรื่องผู้ชายในชีวิตของผม บรรณาธิการอาจจะเข้าใจผมผิดไปมาก ๆ ก็เป็นไปได้

สำหรับเรื่องของผู้หญิงอื่น ผมคิดว่าคงเขียนยากกว่าเขียนเรื่องแม่ มีเหตุผลหลายประการข้อสำคัญก็คือไม่แน่ใจว่าเจ้าตัวเขาจะยอมให้เขียน ในบางกรณีอาจจะต้องรอให้เจ้าตัวตายไปเสียก่อน แต่ก็หนักใจอยู่ว่าถ้าผมตายไปเสียก่อนแล้วจะเขียนได้อย่างไร

ยกตัวอย่างเช่น ถ้าจะเขียนเรื่องเมียผม ก็คงจะเห็นได้ชัดว่ายากเพียงใดในโลกนี้ แม่หม้ายมีมากกว่าพ่อหม้ายมากต่อมากนัก

จะซึ่งเขียนเรื่องเมียผมไว้ในที่นี้สักเล็กน้อย เพราะมาจุกคิดได้ว่าส่วนใหญ่พวกเราชาวธนาคารชาติไม่มีใครรู้จักเมียผม บางคนไม่เคยเห็นด้วยซ้ำไป ซึ่งก็นับว่าเป็นบุญ เพราะในสำนักงานไหนถ้าพนักงานรู้จักเมียของหัวหน้าสำนักงานจนถึงขนาดแล้ว มักจะมีเรื่องยุ่งพิลึก

เมื่อผมเป็นผู้ว่าการธนาคารนี้ เมียผมมีความเดือดร้อนมากอยู่ข้อหนึ่ง คือมีคนแปลกหน้าไปหาที่บ้านแล้วเอาของขวัญของกำนัลไปให้เสมอ ถ้าผมอยู่บ้านก็จะสะทกสะท้านหน่อย เพราะผมปฏิเสธเองได้ นอกจากจะเป็นคนรู้จักกันสนิทเป็นเพื่อนกันและของขวัญก็เล็กน้อย ก็รับเอาไว้ เพราะไม่ใช่ของกำนัลสินบน เราปฏิบัติกันอย่างนี้ตลอดมา

วันปีใหม่นี้หนึ่ง เผอิญผมไม่อยู่บ้าน มีพนักงานธนาคารเราคนหนึ่ง (ซึ่งเคยวนลาออกไปแล้ว) นำเอากระเช้าผลไม้ไปให้ที่บ้าน พนักงานคนนั้นเมื่อ

ปีก่อนได้นำเอากระเช้าผลไม้ไปให้ที่หนึ่งแล้ว ผมก็บอกว่าอย่าเอามาอีกเลย
ขอบคุณมาก เขาก็บอกว่าเขานำมาด้วยความนับถือจริง ๆ ในโลกนี้เขานับถือ
คนอยู่สองคนผมเป็นคนหนึ่งในสองนั้น ผมก็ชอบใจแล้วบอกว่ำนับถือไว้ในใจ
ก็ได้ ปีหน้าอย่านำมาอีกเลย มาถึงปีที่จะเกิดเหตุเมื่อยผมรับหน้าก็ปฏิบัติอย่าง
เคย คือขอให้เอาของขวัญนั้นกลับไปเสีย พุทเป็นภาษาฝรั่ง พนักงานคนนั้น
ก็เข้าใจอยู่นั้นแหละ เมื่อยผมนึกว่าไม่เข้าใจภาษาอังกฤษจึงใช้ภาษาไทยแทนแต่
ภาษาไทยของเมื่อยผมใคร ๆ ก็รู้ว่าจำกัดมาก คือพูดได้ว่า “ไปซิ – ไปซิ”
พนักงานคนนั้นก็โกรธหว่าضبไล่ แล้วเลยผูกใจเจ็บพยายามท้งแต่นั้นมาจน
ถึงทุกวันนี้ มีโอกาสทีใด ก็พยายามเอาความเท็จมาผสมกับความจริงเล่นงาน
ผมทุกที เช่นกล่าวหาว่าผมทำงานด้านอื่นเสียจนไม่ทำหน้าที่ผู้ว่าการธนาคาร
ชาติ รวากับว่าตนนั้นรู้จักหน้าที่ผู้ว่าการธนาคารชาติเคยทำมาเป็นอย่างดี และ
เมื่อจะเล่นงานคำผมก็แว้งเลยไปคำถึงเมื่อยเสมอ ประหลาดมากที่เป็นนักมวย
ชกได้เข้มชัด

ข้อที่อยากขอให้ช่วยกันคิดก็คือ เมื่อยผมทำผิดหรือทำถูก ถ้าอยากอ่าน
เรื่องผู้หญิงในชีวิตของผมอีก ก็ควรเขียนบอกบรรณาธิการมา และโปรดอ้าง
เหตุผลให้ทราบด้วยว่าทำไมถึงอยากอ่านอีก และกลับกันถ้าไม่อยากอ่านอีกก็
ช่วยเตือนกันด้วย

มิถุนายน ๒๕๑๕

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

ร.ป.ท. ประทรรศน์ ๒๕๑๕

๙
แตกเนอหนุมเมอ ๒๔๗๕

เมื่อมีดูนายน ๒๔๗๕ ผมเป็นนักเรียนชั้นมัธยมปีที่แปด อยู่โรงเรียนอัสสัมชัญ ไม่เคยเรียนเรื่องการเมือง การปกครอง ไม่เคยคิดถึงสิทธิเสรีภาพของราษฎร เคยเรียนหนังสือเรื่องพลเมืองดี ซึ่งสอนว่า พลเมืองมีหน้าที่อย่างใดบ้าง จะต้องอยู่ในระเบียบวินัยอย่างไร แต่ไม่เคยมีใครสอนว่า พลเมืองก็มีสิทธิเสรีภาพด้วย เคยเรียนรู้ว่า คำขวัญของชาติฝรั่งเศส คือ เสรีภาพ สมภาพ และ ภราดรภาพ แต่ไม่ว่าทราบละเอียดว่า เมื่อฝรั่งเศสเขาปฏิวัติขึ้น เกิดอะไรขึ้น เพราะทางโรงเรียนนั้น สอนประวัติศาสตร์หยุดแค่รัชกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ หนังสือเรียนธรรมจริยาทั้งภาษาไทยและฝรั่งเศส สั่งสอนแต่ให้เชื่อฟังเคารพ นบনอบผู้ใหญ่ รักใคร่เพื่อนฝูงโอบอ้อมอารีแก่คนโดยทั่วไป โลกของคนหนุ่ม อย่างผมในสมัยนั้น เป็นโลกที่ตัดปัญหาการเมืองออกไปเสีย มีแต่ปัญหาให้ ศึกษาเร็ว ๆ เสร็จสิ้นไปด้วยดี จะได้ออกไปประกอบอาชีพ ช่วยครอบครัวทาง เศรษฐกิจ คนที่ได้เห็นน้อยรู้น้อย ก็ยากน้อย รู้มากจะยากนาน ชีวิตของคน ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในดุลเสถียรภาพทางการเมือง

จิตใจที่อยู่ในดูแลแห่งเสถียรภาพนี้ เริ่มหวั่นไหวเล็กน้อย ในปี ๒๕๓๕ เพราะเหตุการณ์สามประการ

ประการแรก ในชั้นมัธยมปีที่แปด ภาคฝรั่งเศสในอัสสัมชัญขณะนั้นอาจารย์เริ่มสอนปรัชญาซึ่งแยกหัวข้อออกเป็น จิตวิทยา ธรรมชาติวิทยา ตรรกวิทยาและเทววิทยา ได้เริ่มเรียนรู้ว่า ความคิดของมนุษย์เป็นสิ่งอันประเสริฐ ความประเสริฐนี้จะเกิดขึ้นได้ก็แต่ในสภาพ ที่ปราศจากอวิชาและพันธนาการกล่าวคือในสภาพที่มีเสรีภาพ เสรีภาพในการคิด การพูด การเขียน การอภิปราย และการสมาคมจำได้ว่าหนังสือตำราปรัชญานั้น นักบวชโรมันคาทอลิกเป็นผู้เขียนและอาจารย์ผู้สอนก็เป็นนักบวชโรมันคาทอลิก

ประการที่สอง ได้มีการรัฐประหารเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ ๒๔ มิถุนายนจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นระบอบรัฐธรรมนูญ โดยมีพระมหากษัตริย์และในรัฐธรรมนูญได้ระบุสิทธิและเสรีภาพ ของประชากรราษฎรไว้หลายประการ มาตราแรกบัญญัติไว้ว่า อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย

ประการที่สาม เกิดขึ้นในโรงเรียนอัสสัมชัญเอง คือ เกิดมีนักเรียนจำนวนหนึ่งใช้สิทธิเสรีภาพเรียกร้องให้โรงเรียนกระทำการบางอย่าง เช่น ให้หยุดเรียนในวันพิธีพุทธศาสนา ให้มีเครื่องแบบนักเรียน เป็นต้น ทางโรงเรียนได้ใช้อำนาจลงโทษนักเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย ทางฝ่ายนักเรียนก็ได้ตอบด้วยการสไตรก์ไม่เข้าห้องเรียน เหตุการณ์ลุกลามต่อไป โรงเรียนจึงตัดสินใจ ปิดโรงเรียนชั่วคราว

ผมเองไม่ได้มีเตียงสา ในเหตุการณ์ต่าง ๆ นัก ในการเรียนปรัชญาก็เล่าเรียนไปด้วยความสนใจกับบทเรียนอย่างธรรมดา ไม่ได้คิดอะไรนอกเหนือจากนั้นไป ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ หรือในเรื่องสไตรก์ที่โรงเรียน ผมก็มีบทบาทเพียงแบบไทยมุง คือ คอยมุงดูเขา สนุกดี ไม่ได้สำนึกว่า มีความสำคัญอย่างไร เมื่อทางโรงเรียนสั่งปิดเรียน กลับรู้สึกเสียดาย

เพราะได้เรียนมาจนเกือบจบหลักสูตรแล้ว ก็เลยได้ออกไปทำมาหากินให้คุ้มกับที่แม่ได้ลงทุนลงแรง ถ้าบาคยากเข็ญมาหลายปี เพื่อให้การศึกษา ก็มาสตุดหุคตลงเช่นนี้ เพราะเหตุที่พวกเรา ก่อความวุ่นวาย ไม่เคารพนับถือครูบาอาจารย์ เป็นลูกศิษย์คิดล้างครู ไม่อยู่ในระเบียบวินัย

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกในเสถียรภาพแห่งชีวิต ได้เริ่มสั่นคลอนไปบ้าง โดยที่ กรอบชีวิตได้ขยายตัวออก การครองชีวิตแบบเดิมนั้น ถึงจะมีเสถียรภาพและได้คุณก็จริง แต่น่าสงสัยว่า เสถียรภาพไม่ใช่สิ่งเดียว ที่พึงปรารถนากระมัง คงจะมีสิ่งอื่นที่สำคัญไม่น้อยกว่าเสถียรภาพ คุณแห่งชีวิตนั้นสงสัยว่า เป็นจุดที่เคลื่อนไหวได้ ขึ้นสูงลงต่ำได้ ชีวิตที่ทรงคุณอยู่ในระดับสูง คงจะดีกว่าชีวิตที่ทรงคุณอยู่ในระดับต่ำ และมนุษย์กับสังคมของมนุษย์นั้นเองสามารถกระทำให้อุบัติคุณแห่งชีวิตขึ้นสูง ลงต่ำได้ ตามภาษาที่ใช้กันอยู่ในสมัยนี้ มนุษย์อาจจะ “พัฒนา” ให้ชีวิตมีระดับต่ำได้ และจะให้สมคุณอยู่ในระดับใด ก็ตามความสามารถของมนุษย์ คำว่าชีวิตในที่นี้ หมายถึง การครองชีพในตำแหน่งต่าง ๆ เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การสังคม เป็นต้น

ข้อสงสัยที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้ผมกับเพื่อนรุ่นหนุ่มอีกสองสามคน ซักชวนกันแสวงหาคำตอบจากหนังสือต่าง ๆ ซึ่งเดิมทางโรงเรียนห้ามไม่ให้อ่าน เพราะเป็นบาป เช่น หนังสือของ รัสโซ วอลเทร์ โซลา และหนังสือประวัติการปฏิวัติของฝรั่งเศส เป็นต้น ต่อมาเมื่อผมอ่านภาษาอังกฤษออก ได้อ่านศึกษาจากจอห์น สจ๊วต มิล ชอปสัน ชอปเฮาส์ ทอनी ลาสกี รัสเซลล์ เจฟเฟอตัน ลินคอล์น รวมทั้งรัฐธรรมนูญของ สหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ในสมัยนั้น แม้ว่าเราจะได้เริ่มสนใจเสาะแสวงหาวิชาเกี่ยวกับกิริยาบ้านเมือง
แล้วก็ตาม ผมต้องหมกมุ่นอยู่กับการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว งานสอนที่
โรงเรียนอัสสัมชัญ เป็นภาระหนักพอควรสำหรับครูหนุ่มรุ่นหนุ่มวัย ๑๘-๒๐ ปี
ฉะนั้น ในเรื่องการบ้านเมืองของไทย ผมยังคงสังกัดไทยมุง คือคอยติดตาม
อ่าน และฟังข่าวอยู่บ้างโดยมิได้คำนึงว่า ตนเองมีบทบาทอย่างใดบ้าง ใน
เรื่องของบ้านเมือง

ลัทธิไทยมุงติดนิสัยผมอยู่หลายปี จนกระทั่งเมื่อได้รับทุนเล่าเรียนไปศึกษา
ต่อที่อังกฤษในปี ๒๔๘๑ การเลือกตั้ง การจัดคณะรัฐมนตรี การอภิปราย
ในสภา ฯ ความแตกแยกกันในคณะรัฐบาลเจ้าคุณมโนปกรณ์นิติธาดา สมุค
ปกเหลืองของหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐประหารครั้งที่สอง กบฏบวรเดช
ในหลวงรัชกาลที่ ๗ สละราชสมบัติ คณะราษฎรฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน
แตกแยกกัน เจ้าคุณเพ็ชรพัฒนกุลเสนาลาออกแล้วกลับเข้ามาใหม่ เข้าแล้ว
ออกอีก หลวงพิบูลสงครามถูกลอบยิง การประหารชีวิตศัตรูทางการเมือง
การบีบปากมิให้ติเตียนรัฐบาล ฯ ล ฯ เหล่านี้ ผมเป็นคนหนึ่งที่มุ่งดูเขา ส่วน
ใหญ่มุ่งดูเพื่อความสนุกเหมือนมุงคูลิเก ไม่แตกต่างกับบรรดาไทยมุงที่มี
จำนวนมากล้นหลาม ในปัจจุบัน แต่บางครั้งก็รู้สึกสลด และอนาถใจ
ไม่ได้ เมื่อคนไทยต่อคนไทย พินาศฆ่าฟันกันเอง หรือเมื่อแน่ใจว่า
พ่อของเพื่อนถูกประหารชีวิต ด้วยข้อหาเท็จและการปลุกพยานเท็จ ไม่ได้
เคยถูกคิดว่า เราก็คือพลเมืองคนหนึ่ง มีหน้าที่และสิทธิเสรีภาพที่จะร่วมกัน
กับผู้อื่น บันดาลให้การปกครองของบ้านเมืองเป็นไปโดยชอบธรรม เมื่อก่อน
จะเดินทางไปเรียนต่อที่อังกฤษ ผมได้ใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในชีวิตแต่
ในบรรดาผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น ไม่รู้จักเสียส่วนมาก ที่รู้จักบ้างก็มีชื่อเสียงไม่

น้ำศรัทธา ไม่ทราบว่าจะเลือกใครดี ผลสุดท้ายตัดสินใจลงคะแนนให้ผู้สมัคร
ท่านหนึ่งซึ่งเป็นครู เพราะคิดว่า เราก็เคยเป็นครูไม่รู้จักเลือกใครก็เลือกครู

ในภาวะไทยมุงระยะปี ๒๔๗๖ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
ยังไม่ได้เริ่มตั้ง ผมยังไม่ได้เรียนกฎหมาย แต่ได้ติดตามเพื่อน ๆ ที่แก่กว่า
และกำลังเรียนกฎหมายอยู่ ไปเที่ยวโรงเรียนกฎหมายในวันพฤหัสบดี ที่โรงเรียน
อัสสัมชัญหยุด สังเกตดูว่า นักเรียนกฎหมายบางคนพกปืน ผมถามเขาว่า
ทำไมพกปืน เขาเล่าว่านักเรียนกฎหมายกับพวกทหารไม่ลงรอยกันเรื่องการ
เมือง ผมก็เชื่อตามเขาว่า ก็ไม่ลงรอยกันทางการเมืองทำไมต้องใช้ปืนด้วย
ควรจะให้สันติวิธีกระมังฐานคนชาติเดียวกัน ตอนนั้นถึงเวลาที่ไทยมุงถูกพวก
นักเรียนกฎหมายมุงดู ด้วยความประหลาดใจ หัวร่อกันงอหาย บางคนว่า
ไอ้นี้แปลกคิดประหลาด ๆ เป็น ๆ

ในปี ๒๔๘๑ ผมได้เข้าเรียนที่อังกฤษแล้ว ในตอนปลายปีโรงเรียนปิด
ได้ไปพักตากอากาศที่เมือง ทอร์รี่ ชายทะเลทางตะวันตกเฉียงใต้ของอังกฤษ
นักเรียนไทยอีกคนหนึ่งชื่อ พร้อม วัชรคุปต์ ไปพักอยู่ด้วยกัน พร้อมเรียน
วิชาโลหกรรมที่มหาวิทยาลัยลอนดอน เป็นชาวโคราช เรียนชั้นมัธยมปลาย
อยู่ที่อำเภาศิลป์ วันหนึ่ง พร้อมระล่ำระลักมาบอกว่า “ตายแล้วไว้ย” ถาม
ว่า “จะตายเรื่องอะไร ?” พร้อมทำให้แล้วจึงอธิบายว่า เมืองไทยต่อไป
จะแย่แล้ว เพราะหลวงพิบูลสงครามได้เป็นนายกรัฐมนตรีแทนเจ้าคุณพหล
คงจะเป็นระบบเผด็จการแบบเยอรมันนี่และอิตาลี ผมขอรับสารภาพว่าไม่เคย
คิดมาก่อน พร้อมเป็นคนแรกที่ให้สติเรื่องเผด็จการและประชาธิปไตย ตั้งแต่
นั้นมาจนพร้อมตายจากไป (เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๑๕ นี้เอง) พร้อมกับผมก็
ตกกันเสมอถึงเรื่อง เสรีภาพ ประชาธิปไตย ลัทธิการเมืองฝ่ายซ้าย ฝ่าย

กลาง ฝ่ายขวา ฯลฯ ตลอดมา โปรดสังเกตว่า พร้อม วัชรคุปต์ เป็นนักวิทยาศาสตร์ปริญาเอกทางโลหกรรม อาจารย์ชั้นพิเศษในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้มีสติทางการเมืองและเป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ตตินันต์แก่ผม ซึ่งเรียนทางสังคมศาสตร์ เพื่อนรักเอ๋ย...

สำหรับท่านทั้งหลายที่เป็นบุคคลสำคัญ มีบทบาทในการรัฐประหารปี ๒๔๗๕ นั้น ผมมิได้รู้จักท่านเป็นส่วนตัวจนกระทั่งเป็นเสรีไทยเข้ามาในตอนสงครามญี่ปุ่น ฉะนั้นจะขอคงไม่กล่าวในที่นี้ เพราะห่างไกลจากเรื่องปี ๒๔๗๕ ไปมาก

ก่อนจบบทความนี้ ใครจะเสนอความเห็นสักสองข้อ

ประการแรก เรื่องของบ้านเมือง เป็นเรื่องที่สำคัญแก่ชีวิต อิศราภาพของคนและชาติเรามาก พวกเราแต่ละคน ไม่ควรจะมีวุฒิোধิไทยมุงอยู่รำไป การมุงดูเขาทำอะไรกันนั้น มักจะสนุกดีและไม่เสี่ยงอันตรายด้วย เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพลี่ยงพล้ำไป ไทยมุงก็แผ่เมตตาให้โดยบ่นว่าสงสาร เมื่อสงสารแล้วก็สบายใจแก่ตนเอง ถ้าใครเขาโกงกินกันหรือใช้อำนาจเป็นอธรรมเราก็ย้ายสังกัดจากไทยมุงเป็นไทยบ่น หรือผสมกันเป็นไทยมุงบ่น ล้อมวงกันบ่นไปนินทาไปสนุกดีอีก เพราะเรื่องที่เอามานินทานั้นมันสนุกแทบทุกเรื่อง ในกรณีที่มีใครตกกระป๋อง หรือถูกประทุษร้ายเพราะยื่นคอเข้าไปให้เขาสับเอาทางการเมือง ไทยมุงก็มักจะสมน้ำหน้า อยากแกลงเท้าหาเสี้ยนทำไม นี่แหละสุภาษิตไทยดี ๆ ไทยมุงก็เอาไปตีความให้เป็นสุภาษิตไปได้

ถ้าจะให้คุลแห่งชีวิตของประชาชาติไทย เคลื่อนสูงขึ้น โดยไม่ทิ้งเสถียรภาพ ไม่มีทางอื่น ต้องร่วมกันมาก ๆ เลิกลัทธิไทยมุง ไทยบ่น ไทย

มุ่งปันเสีย ชวนกันย้ายสังกัดเป็นไทยสน ไทยร่วม ไทยเรียกร้อง แล้วไทย
จะเจริญ

ข้อสุดท้าย ขอเสนอเพื่ออภิปรายกันต่อไป ว่าบ้านเมืองอันพึงปรารถนาของ
เรานั้นควรจะมีลักษณะประการใดบ้าง ผมมีความเห็นว่า ควรจะมีลักษณะ
๔ ประการ คือ (๑) มีสมรรถภาพ (๒) มีเสรีภาพ (๓) มีความยุติธรรม
และ (๔) แผ่นเมตตากรุณา

สมรรถภาพ หมายความว่า บุคคลในบ้านเมืองนั้น มีความรู้ความสามารถ
ความขยันขันแข็ง มีวิธีทำงาน การจัดรูปงาน และการประสานงานกันอย่าง
เรียบร้อย จะคิดทำอะไร ก็สามารถทำได้โดยสะดวกและคล่องแคล่ว่องไว
สมรรถภาพในด้านการปกครอง หมายความว่าหัวหน้าพรรคการเมืองรู้จักวิธี
เป็นผู้นำลูกพรรค เมื่อระสอระพอก็จะป้องกันมิให้ลูกพรรคชู้กรรโชกได้ และ
แม้จะประสบลูกพรรคที่เลว ก็สามารถขจัดอุปสรรคได้ โดยไม่ต้องละทิ้ง
หลักการ เสรีภาพ ยุติธรรม และเมตตากรุณา

เสรีภาพ หมายความว่า บุคคลแต่ละคน คณะแต่ละคณะ มีสิทธิเสรีภาพ
สมศักดิ์ศรีของมนุษย์ ทำอะไรได้โดยมิต้องหวาดหวั่น เว้นแต่จะเป็นการ
ประทุษร้ายต่อผู้อื่น หรือเป็นการจำกัดเสรีภาพของผู้อื่น เสรีภาพเป็นหัว
กุญแจแห่งความดำริริเริ่ม เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญ การที่มนุษย์มีเสรีภาพ
ก่อให้เกิดความคิดต่าง ๆ กัน ย่อมเปิดโอกาสให้มีทางกว้าง สำหรับเลือกวิธีที่
ดีมีประโยชน์ที่สุดได้ เป็นทางที่เหนือกว่าการบังคับให้ทุกคนคิดอ่านซ้ำรอย
เดียวกันหมด ความสำนึกในเสรีภาพของแต่ละคนก่อให้เกิดความสามัคคีใน
ชาติได้ และความสามัคคีสมานฉันท์เป็นคุณประโยชน์ยิ่งนัก ในวาระที่บ้าน
เมืองตกอยู่ในภาวะอันตรายจากภายในและภายนอกประเทศ

ความยุติธรรม หมายความว่า บ้านเมืองมีชื่อมีแปะ ใช้กฎหมายและขบวนการตุลาการเป็นกติกาสำหรับทุกคนเสมอหน้ากันหมด โดยตั้งรากฐานอยู่บนคงด้วยความชอบธรรมและศีลธรรม การปกครองไม่ได้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจหรือปราศตามอำเภอใจของคนคนเดียวหรือหมู่หนึ่งหมู่เดียว

ความเมตตากรุณา หมายความว่า มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แทนที่จะคิดพิฆาตกัน ผู้ที่เกิดมาแล้วล้าหน้าผู้อื่นย่อมประคับประคองผู้ที่ล้าหลัง เฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่พิการทางร่างกายหรือจิตใจ รัฐบาลจัดทุกข์บำรุงสุข แบ่งความเจริญให้ทั่วหน้า รามอน แมกไซไซกล่าวไว้ว่า “ใครเกิดมามีน้อย กฎหมายควรจะช่วยให้ได้รับมาก”

ขออุทิศ ส่วนดีของบทความนี้ ^{๕๖๘ ๘๘ ๘๘ ๘๘ ๘๘} เป็นพระดิลก ดร. พร้อม
วัชรคุปต์ ผู้เฝ้าในเสรีภาพของประชาชนชาวไทย

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ มิถุนายน ๒๕๑๕

หนังสือที่ระลึก พร้อม วัชรคุปต์ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๕

พระบรมวงศานุวงศ์ และขบวนการเสรีไทย

เมื่อผมกับเพื่อนเสรีไทยจากอังกฤษอีก ๕-๖ คน โคตร่มลงในเมืองไทย ระหว่างสงครามญี่ปุ่น เมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๘๗ แล้วถูกจับมาคุมตัวที่กองตำรวจสันติบาลนั้น พวกเราได้ติดต่อกับทางวิทยุกับกองบัญชาการของอังกฤษที่อินเดียสำเร็จได้ เมื่อกันยายนหรือตุลาคมในปีเดียวกันนั้น เป็นช่องทางสื่อสารช่องแรกระหว่างขบวนการเสรีไทยซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นหัวหน้าฝ่ายหนึ่ง กับกองทัพและรัฐบาลของพันธมิตรกันสหประชาชาติอีกฝ่ายหนึ่ง และเป็นทางที่สื่อสารทางวิทยุช่องเดียวอยู่หลายเดือน จนกว่าจะได้มีหน่วยพลร่มอื่น ๆ จากอังกฤษและอเมริกาเข้ามาทำการติดต่อก็สำเร็จ เพราะฉะนั้น ผมจึงกล่าวได้ว่าระหว่างปลายปี ๒๔๘๗ จดต้นปี ๒๔๘๘ นั้น เรื่องราวทั้งหมดในการติดต่อบetween เสรีไทยกับสหประชาชาติต้องผ่านสถานีวิทยุของผม เพื่อนของผมกับผมเป็นผู้รับข้อความที่จะต้องส่งต้องรับเข้ารหัส ถอดรหัสและเรียบเรียงส่งไปตามที่ควรจะทำ กับกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า การติดต่อในระยเวลานั้นไม่มีใครอื่นทราบ ไม่มีใครบันทึกไว้ เอกสารต่าง ๆ ก็ทำลายเสียสิ้นเพื่อมิให้ตกถึงมือข้าศึก ฉะนั้น จึงเห็นควรเขียนขึ้นไว้เป็นหลักฐานสำหรับนักศึกษาและคนไทยรุ่นหลังทั้งปวงจะได้ทราบ

เพื่อนของผมที่ร่วมทำการสื่อสารตั้งกล่าวมาข้างต้น ซึ่งจะเป็นพยานสนับสนุนบทความนี้ได้แก่ นายประธาน เปรมกมล, นายสำราญ วรรณพฤษ (ทั้งสองคนทำงานที่ลีเวอร์บราเคอส์ ออกเมื่อปี ๒๕๑๔ นี้) นายเปรม บุรี และนายระจิต บุรี (ทั้งสองคนเป็นศาสตราจารย์อยู่คณะแพทยศาสตร์รามธิบดีมหาวิทยาลัยมหิดล) และนายธนา โปษยานนท์ (เคยเป็นนายตำรวจ ขณะนี้ทำงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทย)

เมื่อเราคิดต่อทางวิทยุกับสหประชาชาติได้ ไม่ช้า ทางกองบัญชาการอังกฤษก็ปรารถนาว่าอยากจะส่งพลจัตวา แจ็กส์ และพลตรี ฮอบส์ เข้ามาหาหรือและเจรจากับหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ซึ่งหัวหน้าเสรีไทยก็ได้ตอบเชื้อเชิญให้เข้ามา ในโทรเลขฉบับต่อมาทางอังกฤษได้ถามต่อมาว่า ในคณะของพลจัตวา แจ็กส์นั้น อยากจะให้หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ ซึ่งทรงยศเป็นนายร้อยเอกในกองทัพอังกฤษขณะนั้นเข้ามาด้วย ไม่ทราบหัวหน้าเสรีไทยจะยินดีต้อนรับหรือไม่

การที่อังกฤษมีโทรเลขถามเรื่องหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ (ท่านชั้น) นี้ ผู้ที่ไม่ทราบเรื่องอาจจะประหลาดใจ ก็เพราะท่านชั้นเป็นคนไทยทำไมจะต้องถามกันด้วย น่าจะส่งเข้ามาได้ดีกว่าส่งนายทหารฝรั่งด้วยซ้ำ คำอธิบายก็คือ ด้านอังกฤษเข้าใจที่นายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้ก่อการในคณะราษฎร เปลี่ยนแปลงการปกครองปี ๒๔๗๕ ผู้หนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนระบบจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบบรัฐธรรมนูญ โดยมีพระมหากษัตริย์และต่อมาสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พอพระทัยในการดำเนินงานของคณะราษฎรถึงกับทรงสละราชสมบัติ ส่วนท่านชั้นนั้นเป็นเชื้อสายของสมเด็จพระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ กับเป็นราช

เลขานุการใกล้ชิดพระปกเกล้า ฯ ด้วย ทางอังกฤษเกรงว่าทางหัวหน้าเสรีไทย
จะรังเกียจหรือเข้าใจผิดด้านการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงต้องถามมาก่อน

หัวหน้าเสรีไทยได้ตอบโทรเลขไปทันทีว่าขอเชิญท่านขึ้นเสด็จเข้ามาด้วยความ
ยินดี ใจความในโทรเลขนั้นตอนหนึ่งว่า เรื่องการเมืองภายในประเทศ
นั้นเป็นอันยุติไม่มีปัญหาอีกต่อไป เสรีไทยมีความมุ่งหมายอยู่อย่างเดียวที่จะ
รักษาเอกราชและอิสรภาพของประชาชาติไทย ฉะนั้น คนไทยทุกคนไม่ว่าจะ
เป็นเจ้านายหรือราษฎรธรรมดาที่มีความรักชาติอย่างเดียวกัน ต้องถือเป็นคณะ
เดียวกัน มีความสามัคคีกันเป็นหลักการใหญ่ ทางราชการอังกฤษยังไม่แน่ใจ
ได้มีโทรเลขถึงผมเป็นการส่วนตัวถามว่า ที่หัวหน้าเสรีไทยส่งโทรเลขตอบไป
นั้นคำตอบมาจากใจจริงหรือว่าส่งไปเป็นเพียงพิธี และเพื่อแสดงอหังการ
diplomatic เท่านั้น ผมเองได้ตอบยืนยันไปตามที่ได้สังเกตมาก่อนว่า คำตอบ
ของนายปรีดี พนมยงค์นั้น ผมแน่ใจว่ามาจากใจโดยสุจริต

ต่อมาท่านขึ้นได้ทรงส่งวิทยุโทรเลขของท่านเองมาอีกหนึ่งฉบับตรงถึงนาย
ปรีดี พนมยงค์ ขอบใจที่หัวหน้าเสรีไทยยินดีต้อนรับ และทรงแสดงเจตนา
ว่าจะร่วมงานด้วยอย่างจริงจัง แต่ใครจะถามว่าเพื่อนฝูงของท่านขึ้นหลาย
ท่าน ต้องโทษการเมืองอยู่ที่เกาะตะรุเตาบ้าง บางขวางบ้าง ที่อื่น ๆ บ้าง นั้น
นายปรีดี พนมยงค์ จะกระทำอย่างไร

หัวหน้าเสรีไทยตอบไปโดยฉับพลันว่า กรมขุนชัยนาท ฯ และผู้อื่นซึ่ง
ต้องโทษการเมืองอยู่ที่เกาะตะรุเตา บางขวาง และที่อื่นนั้น ทางกรุงเทพ ฯ จะ
หาทางปลดปล่อย และมีใช้จะปลดปล่อยอย่างเดียว จะออกกฎหมายนิรโทษ
กรรมด้วย โอกาสที่จะกระทำได้อีกคือจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องกลไ้ลาออก
จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วผู้สำเร็จราชการ ฯ แต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์

ผู้ร่วมงานอยู่ในขณะนั้นขึ้นเป็นหัวหน้ารัฐบาลแทน

ท่านขึ้นและทางราชการอังกฤษ ก็มีความพอใจ คณะของพลจัตวาเจ็กส์ และท่านขึ้นจึงได้เข้ามากรุงเทพ ฯ และได้เข้าพบบรรดาหัวหน้าเสรีไทย หลายครั้ง ที่จำได้แน่ก็คือ บนเรือซึ่งลอยลำวิ่งขึ้นลงในแม่น้ำเจ้าพระยา (ซึ่งปลอดจากญี่ปุ่น) และที่ตึกโคมของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชั้นสอง ซึ่งใช้เป็นที่พักการแห่งหนึ่งของขบวนการเสรีไทย (ศาสตราจารย์วิจิตร ลุธิทา นนท์ เป็นเลขาธิการ ม.ร.ก. อยู่ขณะนั้น)

ส่วนนักโทษการเมืองนั้น เมื่อถึงโอกาสดังกล่าวมาข้างต้น นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการ ฯ และหัวหน้าเสรีไทย ก็ได้ปฏิบัติตามที่ได้ตั้งใจไว้แต่เดิม คือปลดปล่อยให้เป็นอิสระ และออกกฎหมายนิรโทษกรรมและคืนยศศักดิ์ให้ทั่วทุกท่าน งานด้านนี้นายทวี บุญยเกตุ ขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการศึกษาธิการ ทำหน้าที่รัฐมนตรีสั่งราชการสำนักนายกรัฐมนตรี และเป็นเลขาธิการขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ เป็นผู้รับคำสั่งโดยตรงจากหัวหน้าเสรีไทยให้ร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม แล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา เสร็จแล้วเสนอสภาผู้แทนราษฎรลงมติเป็นกฎหมาย โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ลงนามในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองตามระเบียบ

ระหว่างที่ผมส่งวิทยุอยู่ดังกล่าวข้างต้นนั้น ทางทหารอังกฤษได้ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดในประเทศไทยเป็นระยะ ๆ หัวหน้าเสรีไทยจึงได้มีโทรเลขแจ้งไปยังอังกฤษว่า บางทีเครื่องบินทหารอังกฤษมาทิ้งระเบิดปะปะขอให้ระมัดระวังให้ดี เฉพาะอย่างยิ่งอย่าทิ้งที่พระบรมมหาราชวัง หรือวังของเจ้านายต่าง ๆ ให้หลีกเลียงพระบรมวงศานุวงศ์และที่ตั้งรัฐบาลกับที่ทำการเสรี

ไทยต่าง ๆ ได้แจ้งสถานที่ต่าง ๆ ที่ควรหลีกเลี่ยงไปอย่างชัดเจน ทางอังกฤษก็ตอบรับว่าจะปฏิบัติตาม

ครั้งหนึ่งมีพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งจะเป็นผู้ใดบ้างผมจำไม่ได้หลายองค์เสด็จหลบภัยไปบางปะอิน เผอิญในระยณ่นั้นมีเครื่องบินของอังกฤษบินไปทางบางปะอิน และทิ้งระเบิดด้วย แต่เคราะห์ดีที่ไม่มีผู้ใดเป็นอันตราย รุ่งขึ้นผมได้รับคำต่อว่าอย่างรุนแรงจากหัวหน้าเสรีไทยในเรื่องนี้ และได้ส่งคำประท้วงไปอย่างคึกคักต่อกองบัญชาการทหารอังกฤษ ทางทหารอังกฤษจึงมีโทรเลขตอบขอโทษและรับรองว่าจะพยายามมิให้เกิดความผิดพลาดลงอย่างนั้นขึ้นอีก

การที่เสรีไทยโดยเฉพาะหัวหน้าเสรีไทยได้แสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ถวายความอารักขาให้พ้นภัยสงครามครั้งนี้ สมเด็จพระพันวัสสาพระบรมอัยิกาเจ้าได้ทรงซาบซึ่งพระทัยดี และเมื่อสิ้นสงครามได้รับสั่งเรียกนายปรีดี พนมยงค์ไปที่ประทับและชอบใจ ซึ่งคณะเสรีไทยถือว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อญี่ปุ่นเลิกสงครามแล้ว ในฐานะเป็นพันธมิตรในกองทหารอังกฤษ ผมเองได้ถูกส่งตัวไปร่วมคณะผู้แทนไทยเพื่อเจรจาทหารและการเมืองกับอังกฤษ ณ นครแคนดี ลังกา ๒ ครั้ง ครั้งแรกหัวหน้าคณะคือพลเอกหลวงเสนาณรงค์ ครั้งหลังพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยทรงเป็นหัวหน้า ต่อมามหาวิทยาลัยลอนดอนซึ่งให้ทุนเล่าเรียนชั้นปริญญาเอกแก่ผมในขณะนั้น ได้ติดต่อไปยังกระทรวงกลาโหมอังกฤษ ขอให้ผมได้รับการปลดจากราชการทหารเร็วเป็นพิเศษ เพื่อกลับไปศึกษาต่อ ผมจึงได้ออกเดินทางผ่านเมืองกลักัตตา จะไปยังประเทศอังกฤษ แต่ได้รับคำสั่งจากหัวหน้าคณะเสรีไทยเป็นครั้งสุดท้าย ให้ไป

ร่วมกับนายทหารเสรีไทยจากสหรัฐอเมริกาที่กักกักตา เพื่อถวายความอารักขา
แด่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระอนุชา ซึ่งเสด็จประทับแรมอยู่
ณ ที่นั้น จากประเทศสวิสเซอร์แลนด์จะเสด็จกลับเยี่ยมประเทศไทย ผมได้
ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความยินดี ก่อนที่จะไปถอดเครื่องแบบพันตรีกลับคืนเป็นนัก
เรียนในมหาวิทยาลัยลอนดอนอีกสามปี

ธันวาคม ๒๕๑๔

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒

มีนาคม ๒๕๑๕

ข้อคิดจากสหรัฐอเมริกา

ในระหว่าง ๑ ตุลาคม ๒๕๑๓ กับ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ ผมได้รับเชิญให้ไปเยือนมหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน ฐานเป็นนักวิจัยอาวุโสทางเศรษฐศาสตร์ประจำวิทยาลัยวูดโรวิลสัน ซึ่งมีชื่อเต็มว่าเป็นวิทยาลัยเพื่อรัฐประศาสนศาสตร์และกิจการระหว่างประเทศ (Public and International Affairs) ผมมีหน้าที่บรรยายและนำเสนอเรื่องการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งใช้เวลา ๖ ครั้ง ครึ่งละครั้งวัน นอกจากนั้น ทางวิทยาลัยปล่อยให้ผมใช้เวลาว่างได้ตามความพอใจ ผมได้ใช้เวลาว่างดังกล่าวนี้ เตรียมการบรรยายอย่างหนึ่ง เปิดโอกาสให้นักศึกษาเข้าพบเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องการเรียนอย่างหนึ่ง ทำการศึกษาเรื่องบริหารและจัดงานมหาวิทยาลัยอย่างหนึ่ง และรับเชิญไปบรรยายในมหาวิทยาลัยอื่นอีกอย่างหนึ่ง

ในบทความนี้จะพยายามเล่าเรื่องวิทยาลัยวูดโรวิลสันในสาระสำคัญเป็นประการแรก และในตอนหลังจะเล่าเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับเมืองไทยเท่าที่ได้ยินได้ฟังจากอาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ผมได้ไปเยือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดเห็นของคนไทยในมหาวิทยาลัยอเมริกันต่าง ๆ นั้น

วิทยาลัยวูดโรวิลสัน

วิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยพริน스턴 แต่เป็นส่วนเอกเทศ คือมีอิสระในการบริหาร การเงิน การรับอาจารย์ และการรับนักศึกษาพอสมควร วิทยาลัยมีเงินอุดหนุนจากมูลนิธิต่างๆ มากพอๆ โดยมูลนิธิต่างๆ นั้น เจาะจงกำหนดเงินอุดหนุนให้แก่วิทยาลัยเป็นเรื่องๆ ไป มหาวิทยาลัยพริน스턴จะนำไปใช้โดยทั่วไปไม่ได้ เช่นเงินสมนาคุณที่ผมได้รับระหว่างอยู่ที่นั่น ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปกลับนั้น เบิกได้จากบัญชีหนึ่งของเงินอุดหนุนจากมูลนิธิฟอร์ด ซึ่งตั้งไว้โดยเฉพาะเพื่อสามารถเชิญอาจารย์พิเศษไปเยือนได้เป็นครั้งคราว

วิทยาลัยวูดโรวิลสันทำหน้าที่ตามชื่อเต็มที่ได้กล่าวมาข้างต้น คือมีหน้าที่สอนและวิจัยเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบ้านเมือง (public) และกิจการระหว่างประเทศ (international) ฉะนั้น การสอนและการวิจัยในวิทยาลัยจึงเป็นไปแบบสังคมศาสตร์ผสมหลาย ๆ สาขาวิชา (multi-disciplinary approach) เช่นวิชาการพัฒนาประเทศ ก็ไม่จำกัดเฉพาะเรื่องการเศรษฐกิจต้องพิจารณาถึงการพัฒนาทางสังคม ทางวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์ ทางรัฐศาสตร์ และทางการต่างประเทศด้วย หลักสูตรการบรรยายแต่ละวิชาอาจจะกว้างหรือแคบขึ้นหรือลึก แล้วแต่จะเหมาะสม เช่นในหลักสูตรการพัฒนาที่ผมเกี่ยวข้องด้วย มีอาจารย์ผู้หนึ่งบรรยายเรื่องการพัฒนาเกษตรกรรมในอาฟริกา ซึ่งคลุมทั่วทั้งอาฟริกา แต่กล่าวเน้นถึงการเกษตรอย่างเดียว ส่วนการบรรยายเรื่องการพัฒนาประเทศไทยนั้น ใช้ประเทศไทยประเทศเดียวเป็นกรณีสำหรับศึกษา (case study) แต่มีขอบเขตรวมทั้งในด้านเกษตร อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การธนาคาร การสังคม และรัฐศาสตร์ด้วยเป็นต้น การสอนแบบสาขาวิชา

ผสมนี้มีประโยชน์ผิดกับการสอนตามสาขาวิชาเฉพาะ เพราะเป็นเรื่องที่เห็นจริงเห็นจัง โดยที่เศรษฐกิจต้องพัวพันกับสังคม สังคมก็ต้องพัวพันกับระบบการปกครองเป็นต้น และวิทยาลัยวูคโรวิลสันมีชื่อเสียงในเรื่องที่การสอนและการเรียนนั้น มุ่งไปสู่จุดการพิจารณานโยบาย และการตัดสินใจ (policy consideration and decision making) เป็นสำคัญ

ในวิทยาลัยวูคโรวิลสันนอกจากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจแล้วยังมีโครงการที่สำคัญอยู่อีกหลายโครงการ เช่นโครงการศึกษาปัญหาสังคมในเมือง โครงการศึกษาเรื่องประชากรเป็นต้น

การศึกษาและวิจัยแบบสาขาวิชาผสมนี้ เหมาะสำหรับนักศึกษาชั้นสูงและปริญญาตรี เพราะก่อนที่จะพิจารณาเรื่องนโยบาย นักศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้หลักในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งอย่างลึกซึ้งพอสมควรเป็นทุนไว้เสียก่อน และตามปกติในหลักสูตรปริญญาตรี นักศึกษาจะต้องเรียนบางวิชาเป็นวิชาเอก และวิชาอื่น ๆ เป็นวิชาโทอยู่แล้ว จึงพอมีพื้นฐานที่จะเรียนผสมสาขาวิชาได้ดี ด้วยเหตุนี้นักศึกษาของวิทยาลัยวูคโรวิลสัน จึงเป็นผู้มีปริญญามาแล้ว แต่ไม่จำกัดว่าจะต้องได้ปริญญาเศรษฐศาสตร์ หรือรัฐศาสตร์หรือสังคมวิทยา นักศึกษาบางคนได้ปริญญาทางวิทยาศาสตร์ ทางคณิตศาสตร์ ทางประวัติศาสตร์ หรือทางวิศวกรรมศาสตร์ก็มีเนื่องจากวิทยาลัยนี้มีชื่อเสียงสูง มีผู้สมัครเรียนมาก วิทยาลัยจึงสามารถคัดเลือกผู้มีความรู้ดีเด่นจริง ๆ เข้าเป็นนักศึกษา นักศึกษาเป็นจำนวนมากเมื่อได้ส่งเข้าเรียนในวิทยาลัยนี้แล้ว มักจะได้รับทุนเล่าเรียนจากวิทยาลัยหรือจากแหล่งทุนอื่น ๆ

นักศึกษาอีกประเภทหนึ่ง ของวิทยาลัยวูคโรวิลสันเป็นผู้ที่กำลังประกอบอาชีพอยู่ (mid-career students) อายุมากกว่านักศึกษาปกติ แต่ได้ทุนมาเรียน

ร่วมกับนักศึกษาปกติ จะทำปริญญาก็ได้ ไม่ทำก็ได้แล้วแต่จะต้องการ และบางคนอาจจะมาจากต่างประเทศ (ซึ่งน่าจะเป็นที่สนใจสำหรับพวกเราคนไทยด้วย) การมีนักศึกษาประเภทนี้เข้าเรียนร่วมกับนักศึกษาปกติ เป็นนโยบายสำคัญของวิทยาลัย เพราะผู้ที่กำลังประกอบอาชีพอยู่นั้นย่อมนำประสบการณ์ของตนมาเผยแพร่เป็นประโยชน์ดีนัก

วิทยาลัยวูดโรวิลสันยังรับนักศึกษาอีกประเภทหนึ่ง คือนักศึกษาชั้นปริญญา แต่รับเฉพาะผู้ที่ได้ผ่านการศึกษาระดับปีที่ ๑ และปีที่ ๒ มาแล้วคงจะเป็นเพราะต้องการให้มีความรู้เบื้องต้นพอสมควรแล้วอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งคงจะสะดวกแก่การคัดเลือกหาคนดี ๆ รับเข้าด้วย

อาจารย์นั้น บางคนก็เป็นอาจารย์สังกัดวิทยาลัยโดยตรง บางคนเป็นอาจารย์สังกัดมหาวิทยาลัยพริน스턴 แต่วิทยาลัยแต่งตั้งให้ประจำวิทยาลัยด้วย และบางคนเป็นอาจารย์ที่มาเยือน (visiting) จากที่อื่น

นักศึกษาส่วนใหญ่รู้สึกว่ายากจนอย่างจริงจัง และใช้ห้องสมุดเป็นหลัก นอกจากห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัยแล้ว นักศึกษาวิทยาลัยวูดโรวิลสัน ยังได้ใช้ห้องสมุดเฉพาะของวิทยาลัยด้วย เจ้าหน้าที่ห้องสมุด มีส่วนสำคัญในการบริการการศึกษา เมื่อผมไปถึงพริน스턴ใหม่ ๆ ผมได้ใช้เวลาประมาณ ๑ สัปดาห์ จัดรายชื่อหนังสือและบทความที่ใช้ประกอบการศึกษาเกี่ยวกับวิชาของผม โดยมีเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมาช่วยรวบรวม สิ่งใดที่เขายังไม่มี เขาก็พยายามติดต่อหามาให้จนได้ พอจัดรวบรวมได้ครบแล้วก็ประกาศให้นักศึกษาทราบทั่วกัน แล้วนำเข้าห้องสมุดเปิดให้นักศึกษาอ่านค้นได้โดยสะดวก

ในห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัยนั้น มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำ ทำงานตามกำหนดเวลาพอสมควร แต่เมื่อพ้นเวลานั้นไปแล้ว นักศึกษายังเข้าไปทำงาน

ในห้องสมุดได้จนถึงสองยามหรือสามยามจึงปิด ส่วนห้องสมุดของวิทยาลัยนั้น นักศึกษาอยู่ทำงานได้ยี่สิบสี่ชั่วโมงต่อวัน ถ้าต้องการเขากันห้องแคบ ๆ ไว้ให้นักศึกษาอยู่เดี่ยวบ้าง คู่บ้าง ตามเหมาะสม ข้อจำกัดมีอยู่แต่ว่า พอถึงเวลา ๒๓ น. เขาจะล็อกประตูสำหรับเข้าตึกวิทยาลัย ใครๆ ก็เข้าไม่ได้ (เว้นแต่จะมีกุญแจเป็นพิเศษ) แต่มีประตูบางบานที่เปิดออกได้ เปิดเข้าไม่ได้ วันเสาร์วันอาทิตย์หรือเวลาปิดภาคเรียนก็ไม่แตกต่างกับวันปกติ

ห้องเรียนที่ผมใช้สอนนั้น เป็นห้องเล็กบรรจุคนได้ไม่เกิน ๓๐ คน มีโต๊ะตั้งรอบห้อง มีกระดานดำและเครื่องใช้อย่างอื่นตามปกติ และมีที่ติดธงแผ่นที่ผู้เข้าสมัครมีนักศึกษาชั้นปริญญาเอกสองคน นักศึกษาชั้นปริญญาโทประมาณ ๑๐ คน นักศึกษาประเภทกำลังประกอบอาชีพ ๒ คน ผู้ช่วยวิจัย ๓-๔ คน เจ้าหน้าที่ห้องสมุด ๑ คน และอาจารย์ ๒ คน การสมัครมีทุกวันจันทร์ เวลา ๙.๓๐ น. ถึง ๑๒.๓๐ น. (บางทีถึง ๑๓.๓๐ น.) รวม ๖ ครั้ง ตั้งแต่ครั้งแรกแล้ว นักศึกษาได้รวมอภิปรายและซักถามเป็นที่ครึกครื้น และเป็นที่น่าสนใจของผู้บรรยาย ไม่เงียบเหงาอย่างที่เวลาสมัครกับนักศึกษาไทย ที่เมืองไทยยิ่งในครั้งต่อไป เมื่อนักศึกษามีเวลาอ่านหนังสือมากขึ้นเกี่ยวกับประเทศไทย เขาก็ยิ่งถกเถียงโต้แย้งกันมาก ครั้งแรก ๆ ผมใช้เวลาบรรยายประมาณ ๑ ชั่วโมงถึง ๒ ชั่วโมง แต่พอมาถึงครั้งสุดท้าย ผมบรรยายเพียงครึ่งชั่วโมงเพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาถกเถียงกันมากขึ้น

สำหรับวิชาที่ผมสอนนี้ เราได้ตกลงกันว่า จะใช้วิธีให้นักศึกษาเขียนเรียงความส่งอาจารย์ (อเมริกัน) ตรวจเป็นการสอบไล่ ฉะนั้นจึงไม่ต้องออกข้อสอบ

นักศึกษาปริญญาเอกสองคนในชั้นที่ผมสอนนั้น เผอิญเขียนวิทยานิพนธ์เรื่องประเทศไทยทั้งสองคน คนหนึ่งเขียนเรื่องทางเศรษฐศาสตร์ อีกคนหนึ่งเขียนเรื่องทางรัฐศาสตร์ ทั้งสองคนได้ใช้เวลามาพูดหารื้อกับผมตามสะดวก คนที่เขียนด้านเศรษฐศาสตร์นั้น เผอิญได้ร่างวิทยานิพนธ์ร่างแรกเสร็จ จึงถือโอกาสให้ผมได้อ่านและวิจารณ์ไปด้วย

การไปเยือนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ

ผมได้รับคำเชิญให้ไปแสดงปาฐกถาและบรรยายในที่ต่าง ๆ หลายแห่งด้วยกัน แต่เนื่องด้วยเวลาจำกัด จึงไม่สามารถรับเชิญเสียหลายแห่ง ที่สามารถไปได้ก็คือที่มหาวิทยาลัย ตาร์ทมัธ, พิตสเบิร์ก, วิสคอนซิน, คอร์เนลล์ และอเมริกัน นอกจากนี้ ได้บรรยายที่สถาบันพัฒนาเศรษฐกิจของธนาคารโลก (สองครั้ง) ที่สมาคมการสัมพันธ์กับต่างประเทศ และสมาคมเอเชีย (ในนครนิวยอร์ก) ในการเดินทางไปมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ดังกล่าว ได้มีเพื่อนคนไทยชวนไปคุยกันบ้าง แสดงปาฐกถาบ้างหลายแห่ง ได้สังสรรค์คนไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาชั้นสูง ประมาณทั้งสิ้น ๕๐๐ คน ในเมืองบอสตัน พิตสเบิร์ก บลูมิงตัน (อินเดียนา), เออบานา (อิดลินอยส์), เมติสัน (วิสคอนซิน), ชิคาโก, อีสต์แลนซิง (มิชิแกน), อีธากะ (คอร์เนลล์และลิวอิส), นิวยอร์ก (สมาคมไทย) และวอชิงตัน (สมาคมนักเรียนไทยในพระบรมราชูปถัมภ์)

เรื่องที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เชิญผมไปบรรยายนั้น ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ที่ธนาคารโลก ผมได้บรรยายเรื่องการพัฒนาการศึกษา และเรื่องนโยบายการเงินกับการคลัง แต่เรื่องที่ทุก

มหาวิทยาลัย สมาคมต่างๆ และคนไทยทุกคนสนใจมากคือ สถานะของประเทศไทยในสงครามเวียดนาม

ความสนใจเรื่องนี้ เกิดจากเหตุที่นักศึกษาส่วนใหญ่ในอเมริกันต้องการจะให้รัฐบาลอเมริกันยุติสงคราม และถอนทหารจากเวียดนามและไทยโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ ผมกล่าวถึงนักศึกษาส่วนใหญ่ในอเมริกันนี้ เพราะว่าเมื่อก่อนไปอเมริกา ก็พอทราบอยู่บ้างแล้วว่าเขาพยายามถอนทหารเพียงใด แต่เมื่อไปอยู่ในอเมริกา และได้ฟัง ได้สนทนา ได้อ่านความเห็นต่างๆ แล้วยิ่งแน่ใจมากขึ้น และยังรู้สึกว่ ส่วนน้อยที่ยังต้องการให้รัฐบาลอเมริกันรบต่อไปนั้น ช่างน้อยเสียเหลือเกิน หนึ่งในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ นี้ก็จะปีวาระที่เขาจะมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีคืออเมริกัน ได้มีผู้สมัครรับเลือกตั้งแสดงเจตนาหลายคนแล้ว และแต่ละคนก็ได้แสดงออกโดยชัดแจ้งซึ่งนโยบายที่จะถอนทหารโดยเร็วที่สุด อเมริกาเป็นประเทศใหญ่และมีปัญหามาก เช่นปัญหาเรื่องผิวขาวผิวดำ ปัญหาเรื่องอากาศและน้ำสกปรก (pollution) ปัญหาเรื่องความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ ปัญหาเรื่องค่าครองชีพสูง เงินเพื่อและคนว่างงาน (มีคนว่างงานประมาณ ๖-๗ ล้านคน) เป็นต้น ฉะนั้นจึงมีนักศึกษาอย่างรุนแรงเฉพาะอย่างยิ่งในมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่จะยุติสงครามเวียดนามเสียโดยเร็ว เพื่อตัดปัญหาใหญ่ไปเสียด้านหนึ่ง

สำหรับชาวอเมริกันที่สนใจเรื่องประเทศของเรานั้น ก็เป็นห่วงว่าเมื่ออเมริกาถอนทหารออกไปมากถึงขีด ประเทศไทยซึ่งเป็นพันธมิตรกับเขามาตลอดเวลา จะประสบอันตรายจากการคุกคามต้านคอมมิวนิสต์มากเพียงใด บางคนให้ความเห็นว่าประเทศไทยควรพยายามตั้งตนเป็นกลางร่วมกับประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอาจจะเป็นทางออกที่ดี

สำหรับคนไทยที่ผมได้สนทนาคือนั้น ก็ยังเป็นหนึ่งในชะตาของประเทศมากขึ้น เพราะแต่ละคนก็ย่อมรักชาติ ต้องการจะให้ชาติไทยรักษาเอกราชไว้ได้ และในขณะเดียวกันก็ไม่ประสงค์ที่จะเห็นคอมมิวนิสต์มาใช้อำนาจในประเทศไทย

การสนทนาเรื่องนี้ที่มีแก่นสาร ย่อมหันมาสู่เรื่อง “การก่อการร้าย” ในประเทศไทย เพราะการก่อการร้ายโดยคอมมิวนิสต์นั้นเป็นการชักศึกเข้าบ้าน และหากลุกลามออกไปถึงขีด สถานการณ์ในประเทศไทยก็อาจจะเป็นอย่างในเวียดนามใต้หรือราชอาณาจักรลาวสักวันหนึ่ง เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อฝ่ายปรปักษ์หมดภาวะที่จะต่อสู้รบพุ่งกับอเมริกันเสียแล้ว

จริงอยู่ ผู้ที่เรียกกันว่า “ก่อการร้าย” นั้น มีอยู่หลายกลุ่มที่แท้จริงมิใช่คอมมิวนิสต์ หากอาจจะถูกเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองผสมเรียกว่า ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เพราะสะดวกแก่เจ้าพนักงาน บางกลุ่มอาจจะเป็นโจรธรรมดา บางกลุ่มอาจจะเป็นกลุ่มชนส่วนน้อยที่ต้องการอิสรภาพบางประการ บางกลุ่มอาจจะไม่ได้มุ่งปฏิบัติการในประเทศไทย แต่มุ่งในประเทศข้างเคียง แต่การที่เราเรียกผสมกันไปหมดว่าผู้ก่อการร้าย โดยหมายว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แล้วปฏิบัติกับกลุ่มเหล่านี้ทำนองเดียวกันกับที่เราปฏิบัติต่อคอมมิวนิสต์ ก็ย่อมเป็นการุญและผลักดันให้กลุ่มเหล่านี้ไปเชื่อมโยงสัมพันธ์กับคอมมิวนิสต์จนได้ไม่ช้า

การที่ผู้ก่อการร้ายไม่ว่าจะเป็นประเภทใด แต่เฉพาะอย่างยิ่งประเภทคอมมิวนิสต์จะทำการสำเร็จได้นั้น ย่อมอาศัยหลักสองประการ คือ (ก) ทำการขู่ขวัญชาวบ้านให้เกรงกลัว จะได้ช่วยปกป้องคุ้มกันและช่วยเหลือเขาได้ และ (ข) ชักจูงชาวบ้านให้เกลียดชังรัฐบาลและเจ้าหน้าที่รัฐบาลในท้องถิ่น จะได้

มีผู้ร่วมมือกับเขามากขึ้น ฉะนั้นการร่วมมือปราบปรามผู้ก่อการร้าย ก็ควรจะ
ใช้วิธีแก้หลักการทั้งสองประการนี้ คือเร่งรัดพัฒนาชนบทให้ประชากรราษฎรได้
อยู่โดยร่มเย็นเป็นสุข กับใช้วิธีปกครองคุ้มครองภัยแก่ราษฎรในท้องถิ่นให้เป็นที่
เลื่อมใสแก่ราษฎรจริง ๆ

รัฐบาลได้มีนโยบายเร่งรัดพัฒนาชนบท และทะนุบำรุงความสุขของท้อง
ถิ่นอยู่แล้วแต่พวกเราเกรงกันว่าจะไม่พอหรืออาจจะสายเกินไปเสียแล้ว เฉพาะ
อย่างยิ่งเมื่อปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์เสมอ และมีข่าวลือเสมอว่ามี
เจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองบางแห่งรังแกราษฎรบ้าง ตั้งข้อ
กล่าวหานั่นบ้าง เป็นโจรเสียเองบ้าง ถืออำนาจเป็นธรรมดาบ้าง ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง
ความเสียหายย่อมจะท่วมท้นผลของความพยายามเร่งรัดพัฒนาชนบท อันตราย
จะเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ฉะนั้นการแก้ไขปรับปรุงการปกครองท้องถิ่นจึงเป็นเรื่อง
สำคัญยิ่งเกี่ยวกับเอกราชและอิสรภาพของไทยทั้งประเทศ การรักษาความ
สงบเรียบร้อยและการทะนุบำรุงราษฎรให้ได้อยู่โดยร่มเย็นเป็นสุข จึงเป็นข้อ
สำคัญในการป้องกันประเทศ

นักเรียนไทยส่วนใหญ่ในอเมริกาและผมมีความเห็นว่า ในขณะนี้และใน
สองสามปีข้างหน้า เรื่องความปลอดภัยของประเทศเป็นเรื่องใหญ่ที่สำคัญยิ่ง
กว่าเรื่องใดๆทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงอยากจะได้เห็นนักการเมืองของไทยทุกพรรค
ตลอดจนคนไทยทุกกลุ่มมีความสามัคคี ร่วมมือกันป้องกันประเทศ ให้
รอดพ้นจากอันตรายไปด้วยนโยบายของชาติอันรอบคอบสุขุม และยังเห็นต่อ
ไปว่า หลักการประชาธิปไตยภายในประเทศเรานั้น จะช่วยส่งเสริมให้เกิด
ความสามัคคีกันได้ดียิ่งกว่าวิธีการใช้อำนาจยึดหรือทำการรัฐประหาร

เหตุผลที่สนับสนุนหลักการประชาธิปไตย ดังกล่าวมาข้างต้น ก็คือในระบบประชาธิปไตยนั้น ราษฎรแต่ละคนอย่างน้อยก็ตามกฎหมาย มีสิทธิและหน้าที่ และมีส่วนในการปกครองประเทศ แต่ละคนควรจะเห็นเป็นธุระของตนที่จะให้รัฐบาลดำเนินไปโดยดี มิใช่จะถือแต่คำว่า “ธุระไม่ใช่” “เป็นเรื่องของผู้ใหญ่” “เป็นเรื่องของรัฐบาล”

ทุกวันนี้ ไทยเราอย่างน้อยก็แสดงความพยายามที่จะเป็นประชาธิปไตย เรากลับมามีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง มีสภาผู้แทน ฉะนั้นควรจะยึดไว้ในสิ่งที่เรามีอยู่นี้ แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์และบกพร่องสักเพียงใด รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน มีบทบัญญัติหลายเรื่องที่คนไทยเป็นจำนวนมากไม่พอใจ แต่เราก็พึงยึดเป็นหลักไว้ก่อนและพยายามแก้ไขปรับปรุงต่อไป เพราะอย่างน้อยก็เป็นกฎหมายขึ้นมาแล้ว และประชาธิปไตยนั้นต้องอาศัยหลักการปกครองด้วยกฎหมาย (rule of law) ไม่ใช่การปกครองด้วยอารมณ์หรือด้วยกลุ่มบุคคล จะมีระเบียบหรือไม่ก็ตาม

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในระยะปัจจุบันนี้ ด้วยวิธีรัฐประหารก็ดี หรือการก่อให้เกิดทะเลาะวิวาทระหว่างทหารกับตำรวจก็ดี หรือการเน้นถึงความแตกแยกภายในชาติของเราก็ดี ย่อมเป็นอันตรายแก่เอกราชและความอยู่รอดของประเทศไทยทั้งสิ้น

กลับกัน การเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยวิธีสันติตามกฎหมาย การสมัครสมานสามัคคีภายในชาติ การทะนุบำรุงความสุขราษฎร์ การค้ำกันความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของราษฎร การปกครองโดยกฎหมาย ย่อมจะช่วยให้เรารอดพ้นอันตรายไปได้

จริงอยู่ในระบบประชาธิปไตยนั้น บุคคลทั้งหลายย่อมมีความคิดเห็นแตกต่างกันอยู่เป็นธรรมดา ผู้ที่มีอำนาจปกครองอยู่ย่อมต้องเผชิญกับข้อวิพากษ์วิจารณ์ของสาธารณชนอยู่เสมอ แต่ทิวี่มานะนั้นเป็นบาปอย่างใหญ่หลวงจะเปิดช่องทางให้เกิดความแตกร้าวขึ้นได้อย่างรุนแรง วิธีแก้ไขป้องกันมิใช่การจำกัดเสรีภาพในความคิด การพูด การเขียน แต่หากควรใช้วิธีให้เสรีภาพในความคิดการพูดและการเขียนให้มากขึ้น ให้แพร่หลายทั่วถึงกันทุกฝ่าย ถ้าถือหลักสามัคคีโดยมันคงแล้ว จะต้องยอมให้มีการวิพากษ์ วิจารณ์ การทำหิต่าง ๆ โดยเสรี โดยคำนึงเสียว่าเป็นการช่วยกันติเพื่อก่อ เพื่อประโยชน์แห่งมหาชน

ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปัจจุบัน เสรีภาพในความคิดการพูดการเขียนได้มีข้อรับรองไว้แล้ว แต่มีเงื่อนไขว่าต้องอยู่ในจำกัดแห่งบทกฎหมายกับบทกฎหมายนั้น ก็คนเราเองเป็นผู้กำหนด และคนเราเองเป็นผู้ตีความ ก็น่าจะกำหนดและตีความให้ชอบด้วยหลักประชาธิปไตยจึงจะควร

ข้อคิดเหล่านี้ที่ได้พรรณนามาข้างต้น เป็นข้อสรุปจากการสนทนาของผมกับเพื่อนคนไทยในสหรัฐ บางแห่งบางมหาวิทยาลัย ผมชี้ไม่ได้ว่าส่วนใดตอนใดเป็นของผู้ใด ถือเอาว่าเป็นข้อสรุปของผมจากการสนทนาก็แล้วกัน หากผมเขียนผิดพลาดล่วงเกินไปในข้อใด ก็หวังว่าจะมีคนไทยที่ผมได้สนทนากับเขียนมาแก้ไขเพิ่มเติมหรือทำหิได้ตามจะเห็นควร

แต่ยังมีข้อหนึ่งซึ่งชวนให้ผมคิดเป็นพิเศษ เนื่องจากการที่ได้สนทนากับนักเรียนไทยชั้นสูงเป็นจำนวนมาก คือรู้สึกชื่นใจที่ได้ยินได้ฟังข้อคิดที่มีสาระ

จากผู้ที่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่ แสดงว่าคนไทยรุ่นใหม่ก็มีใช้ว่าจะไม่เอาถ่านเสียทีเดียว ยังมีมากคนที่มียุคคติและมุ่งในประโยชน์ส่วนรวมถาวร

ข้อคิดที่น่าชื่นใจนี้ ชวนให้เกิดข้อคิดอีกสองข้อ คือ (๑) ยุคคติที่พวกเรามีกันอยู่เมื่อยังเป็นนักเรียนหรืออยู่เมืองนอกนั้น พวกเราจะยึดมันกันเพียงใดเมื่อเรากลับมาทำงานในเมืองไทยแล้ว สังคมไทยเป็นสังคมที่สั่นยุคคติเก่ง รวดเร็วและแนบเนียน มีนักเรียนไทยบางคนกล่าวว่า “ที่น่าเจ็บใจ ก็คือพวกเราบางคนอยู่เมืองนอกก็ด่าว่าเขาเรื่องคอร์รัปชัน แต่พอถึงเมืองไทยไม่ช้าไม่นาน เพียงแต่ไม่ทำอะไรก็ยังไม่ว่า หนาเข้าไปร่วมกับเขาทำคอร์รัปชันเสียอีก” (๒) บทบาทของพวกเราณนักเรียนมหาวิทยาลัยทั้งหัวนอกและหัวในมีอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตยหรือความอยู่รอดของประเทศไทย ?

เท่าที่ผมได้ดูและได้ฟังจากวิทยาลัยวูดโรวิลสัน เขาอบรมนักศึกษาให้ใช้ความคิดพิจารณาเรื่องนโยบายและการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องของบ้านเมือง นักศึกษามีใช้แต่จะใช้ความคิดหรืออภิปรายหรือเขียนเท่านั้น เขาพิจารณาบทบาทของเขาด้วยว่า จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยวิธีใดดี

พวกเราที่ได้มีวาสนาสูงกว่าเพื่อนร่วมชาติทั้งหลาย คือได้เรียนชั้นอุดมศึกษา (แม้ในประเทศไทย) และได้เรียนในมหาวิทยาลัยที่ดีมีชื่อเสียงทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ย่อมมีความรับผิดชอบในชะตากรรมของชาติและสังคมไทยมากกว่าตาสาหรือใคร ๆ ในประเทศเรา ปัญหาที่มีอยู่ว่าเราจะถือเป็นธุระหรือว่าธุระไม่ใช่ เราจะใจเด็ดหรือจะใจเย็นเอาตัวรอดแสวงสุขสบายตามยถากรรม ?

เวียดนามเหนือต่อสู้แสนยานุภาพของสหรัฐอเมริกาได้ด้วยใจเด็ดเป็นสำคัญ
(อาวุธเป็นรอง) คนไทยต้องต่อสู้คอมมิวนิสต์ และรักษาเอกราชและความชอบ
ธรรมภายในชาติเราได้ด้วยใจเด็ด ด้วยการปกครองที่ถูกต้อง ด้วยการปกครอง
โดยกฎหมายและด้วยประชาธิปไตย

มีนาคม ๒๕๑๔

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ มีนาคม - พฤษภาคม ๒๕๑๔

๒

การเมือง

ธนาคารแห่งประเทศไทย
และคณะเศรษฐศาสตร์ มธ.

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๔

เรียน ท่านทั้งหลายที่เคารพนับถือ

ตามที่ข้าพเจ้าและข้าพเจ้าหนังสือพิมพ์บางฉบับว่า “ผมจะออกเล่นการเมือง” โดยจะยื่นใบลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และบ้างก็ว่าผมจะรวมกลุ่มนักวิชาการแล้ววางแผนส่งตัวแทนสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศนั้น ได้มีญาติมิตรและศิษย์เป็นอันมาก กรุณาให้ความสนใจสอบถามมาเพื่อป้องกันความเข้าใจผิด ผมขอความกรุณาเรียนชี้แจงดังนี้

๑. ผมรับเชิญไปสอน และวิจัยทางเศรษฐศาสตร์และการศึกษา โดยเฉพาะเรื่องการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทย ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษชั่วคราวเป็นเวลา ๑ ปี และจะออกเดินทางไปปลายเดือนสิงหาคมศกนี้ ในฐานะเป็นผู้ว่าการ

ธนาคารแห่งประเทศไทยกับเป็นข้าราชการประจำ ผมได้เรียน
ท่านนายกรัฐมนตรีทราบเรื่องแล้วแต่ปี ๒๕๑๓ เรื่องนี้ยังเป็น
ไปตามกำหนดเดิม

๒. ผมเคยได้ขอลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย
หลายครั้ง ครั้งสุดท้ายเมื่อปี ๒๕๑๓ ขณะนี้ก็ยังเห็นว่าตนควร
จะลาออกจากตำแหน่งนี้ เพราะได้ครองตำแหน่งมาถึง ๑๒ ปี
เศษ และควรจะอุทิศเวลาให้แก่งานทางด้านการศึกษาได้มากขึ้น
๓. ผมไม่เคยคิดว่าจะลาออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๔. ผมเห็นว่าผมจะรับใช้ประเทศชาติในฐานะข้าราชการประจำหรือ
ฐานะอาจารย์ได้ดีกว่าในฐานะอื่นใด จึงได้เรียนท่านที่เคารพและ
เพื่อนฝูงไว้ว่า ตราบใดที่ผมยังไม่พ้นเกษียณอายุราชการไป ผม
จะไม่ขอรับตำแหน่งการเมืองเลย ความตั้งใจนี้ยังมั่นคงอยู่ไม่
เปลี่ยนแปลง

ด้วยความเคารพ

มี๑๔ สิงหาคม ๒๕๑๔

จดหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง เรียน นายท่าน เกียรติกอง ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ

กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

เรียน พี่ท่าน ที่รักใคร่นับถือเป็นส่วนตัว

สักระยะก่อนที่ผมจะได้จากหมู่บ้านไทยเจริญที่รักของเรามาอยู่ห่างไกล พี่ท่านในฐานะผู้ใหญ่บ้าน ได้จัดการสองอย่างที่ผมและใคร ๆ เห็นว่ามีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับหมู่บ้านเรา โดยเฉพาะสำหรับอนาคตของชาวไทยเจริญ คือ ได้จัดให้มีการศึกษาหมู่บ้านเป็นข้อบังคับสูงสุด แสดงว่าต่อไปนี้ ชาวบ้านไทยเจริญจะสามารถยึดการศึกษาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งดีกว่า และทำให้เจริญกว่าที่จะปกครองกันตามอำเภอใจของคนไม่กี่คน กับเปิดช่องให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองหมู่บ้านได้โดยสันติวิธี นั่นอย่างหนึ่ง กับอีกอย่างหนึ่งพี่ท่านได้อำนวยให้ชาวบ้านเลือกกันขึ้นมาเป็นปากเสียงแทนกัน ผู้ได้รับเลือกก็รวมกันเป็นสมัชชาหมู่บ้าน มีอำนาจหน้าที่พิจารณาระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ สำหรับหมู่บ้านของเรา โดยถือหลักประชาธรรม คือ ธรรมเป็นอำนาจ—ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม—และธรรมเกิดจากประชาชน รวมความว่าอำนาจสูงสุดมาจากธรรมของประชาชนในหมู่บ้านไทยเจริญทั้งหมด

เมื่อการศึกษาหมู่บ้านถือกำเนิดมาแล้วก็ดี และเมื่อได้มีสมัชชาหมู่บ้านขึ้นแล้วก็ดี ผมเองก็ไม่แน่ใจไปกว่าการศึกษาทุกข้อถูกใจผม และไม่แน่ใจว่าสมาชิก

ของสมาชิกทุกคนเป็นคนดี แต่ผมก็ยังนิยมยินดีในท่านผู้ใหญ่มากกว่า เกียรติ
ก้อง ที่ได้อุทิศหาะสร้างสรรค์ให้มีกติกาคือดีกว่าไม่มี และให้มีสมาชิก ดีกว่าไม่มี

บัดนี้ อนิจจา ผมจากหมู่บ้านไทยเจริญมาอยู่ไกลไม่ได้นาน ได้ทราบ
ข่าวว่า พี่ท่าน เปลี่ยนใจโดยกะทันหัน ร่วมกับคณะของพี่ท่านบางคน
ประกาศเลิกเลิกกติกามุ่บ้านและเลิกสมาชิกเสียโดยสิ้นเชิง หวนกลับไปใช้
วิธีปกครองหมู่บ้านตามอำเภอใจของผู้ใหญ่มากกว่ากับคณะ ซึ่งในกรณีนี้ก็ยัง
เป็นพี่ท่าน กับรองผู้ใหญ่มากกว่า ผู้ช่วยผู้ใหญ่มากกว่าเดิมมันเอง เพียงแต่
มีน้อยคนลง

เหตุผลต่าง ๆ ที่พี่ท่าน กับคณะ แล่งให้ทราบว่าเป็นอนุสนธิ์แห่งการ
เปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ผมได้พิจารณาใคร่ครวญและทบทวนโดยละเอียดแล้ว
กับได้ใช้เวลาพิจารณาด้วยว่า เมื่อได้เลิกกติกามุ่บ้านแล้ว ข้อต่าง ๆ ที่ร้าย
อยู่นั้น จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้กลับกลายเป็นดีไปได้หรือไม่ ก็ยังไม่เห็นมี
ท่าทีว่าจะบันดาลให้กลับกลายไปอย่างที่ดีอ้าง บางเรื่องกลับร้ายมากขึ้นด้วยซ้ำ
เช่นเรื่องความไม่สงบตามชายหมู่บ้านของเราเป็นต้น ผมสังเกตเรื่องจากที่ห่าง
ไกลแล้วก็ยังไม่พอใจ ยังไม่แน่ใจ เมื่อมีโอกาส ผมก็เดินทางมาแวะที่บ้านไทย
เจริญสองครั้ง เพื่อคุยด้วยตา และฟังด้วยหู ผลลัพธ์ก็ยืนยันตามความเห็น
เดิมมันเอง เพราะปัญหาความสงบเรียบร้อยก็ดี ภัยจากภายนอกหมู่บ้านก็ดี
ปัญหาเศรษฐกิจก็ดี ปัญหาสังคมก็ดี ปัญหาเยาวชนก็ดี ปัญหาเหล่านี้น่าจะ
แก้ไขได้ทั้งสิ้น ถ้าได้ทำกันจริงจัง โดยไม่ต้องเลิกกติกามุ่บ้าน ถ้าจำเป็น
จริง ๆ จะยุบสมาชิกเสียให้เลิกกันมาใหม่ก็ได้ ข้อสำคัญที่สุดก็คือ การ
จำกัดสิทธิของมนุษย์ การห้ามชาวบ้านไทยเจริญมิให้ใช้สมองคิด ปากพูด
มือเขียนโดยเสรี และมีให้ประชุมปรึกษาเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับการปกครอง

หมู่บ้านที่รักของเราทุกคนโดยเสรีนั้น กลับเป็นการตัดหนทางมิให้หมู่บ้าน
ไทยเจริญได้รับประโยชน์จากสมองอันประเสริฐของชาวบ้าน ทั้งในฐานะ
ปัจเจกชน และในฐานะส่วนรวมด้วย

พี่ทำนุอาจจะแย้งผมได้ว่า เท่าที่มีการเปลี่ยนแปลงมา ก็เห็นแต่เจ้าหน้าที่
หมู่บ้านและประชาชนชาวบ้านอนุโมทนาสาธุกันโดยทั่วไป จะมีเสียงคัดค้าน
บ้างก็เพียงคนโง่ ๆ ไม่กี่คน ผมขอเรียนด้วยความเคารพว่า เจ้าหน้าที่ส่วน
ใหญ่ของบ้านนั้น เขาได้ประโยชน์จากการเลิกสมัชชา ไม่ต้องยุ่งหัวใจกับ
สมาชิกสมัชชา พุดกันง่าย ๆ คือไม่มีใครขัดคอ ส่วนชาวบ้านนั้น พี่ทำนุก็
ทราบดีว่า ชาวบ้านไทยเจริญส่วนใหญ่ ถือเอาการรักษาตัวรอดเป็นยอดดี
ผมขอยืนยันว่าผมเองก็เคยเป็นหัวหน้างานมาแล้ว จะทำถูกทำผิดหาคนแย้ง
หาคนโต้เถียงได้ยาก เพราะเขารู้จักรักษาตัวรอดเป็นยอดดีทั้งนั้น ส่วนที่ว่ามี
เสียงคัดค้านแต่เพียงน้อยนั้นก็จริง แต่จริงเพราะเหตุว่ายามพอกอาวุธของพี่ทำนุ
และคณะคอยปรามอยู่ตั้งแต่ต้นมือแล้ว โดยใช้ความเกรงกลัวเป็นเครื่องบีบบังคับ
ให้มีเสียงคัดค้านอ่อนลง ๆ ถ้าอยากทราบชัดว่าชาวบ้านมีความจริงใจอย่างไร
ก็ลองเลิกวิธีขู่เข็ญทำให้หวาดกลัวเสียเป็นไร

อย่างไรก็ตาม ที่ผมบันทึกนี้มา ก็หาได้ประสงค์ที่จะกล่าวแย้งพี่ทำนุเป็น
สำคัญไม่ ผมใคร่จะเรียนเสนอข้อที่พี่ทำนุกับผมเห็นพ้องต้องกันเป็นจุดเริ่มต้น
นั่นคือ เราจะพัฒนาบ้านไทยเจริญให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

การพัฒนานั้นต้องพัฒนาให้สมบูรณ์ทุกด้าน จึงจะเกิดประโยชน์จริงจก
ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสงบเรียบร้อย ด้านศีลธรรม ด้าน
วัฒนธรรม ด้านปัญญาและการศึกษา และด้านการปกครอง เป็นอาทิ

ในด้านการปกครอง ตั้งแต่ผมรู้จักพี่ทำนุจนรักใคร่นับถือเป็นส่วนตัวมาก็

กว่ายี่สิบปี ผมได้อินอยู่เสมอว่าพี่ทำนุ (และคณะ) นิยมเสรีประชาธรรม (ฝ่ายแดงจำกัดเสรีประชาธรรม เราเคยอ้างอยู่เสมอ ซึ่งก็เป็นความจริง) จึงได้อุทิศสัปดาห์เวลา ความพินิจพิจารณา สมอง และเงินทองของหมู่บ้านร่วมสิบปี ทำการศึกษาของหมู่บ้านขึ้นมา ที่พี่ทำนุ (และคณะ) นิยมหลักเสรีประชาธรรมนั้น ผมก็นิยมด้วยอย่างจริงจัง ทุกวันนี้ในหมู่บ้านที่เจริญทั้งหลาย เขามักจะสนใจกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ซึ่งหากเป็นพืช ก็จะเป็นภัยแก่มนุษย์ชาติอย่างใหญ่หลวง เขาเกรงผลร้ายของวิทยาศาสตร์เมื่อเรานำไปใช้ในทางที่ผิด เช่นกลั่นไอน้ำมันรถยนต์ ควน้ำจากโรงงาน การใช้สารเคมีในทางที่เป็นพิษแก่ลุ่มน้ำและดินป่าเขาเป็นต้น สำหรับหมู่บ้านไทยเจริญของเราก็มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษอยู่เป็นอันมาก แต่ผมว่าอะไรก็ไม่ร้ายเท่าพิษของความเกรงกลัวซึ่งเกิดจากการใช้อำนาจขู่เข็ญ และการใช้อำนาจโดยพลการ (แม้ว่าจะใช้ในทางที่ถูก) เพราะความเกรงกลัวย่อมมีผลสะท้อนเป็นพิษแก่ปัญญา เมื่อปัญญาเป็นพิษแล้ว ในบางกรณีก็กลายเป็นอัมพาตทำอะไรไม่ได้ บางกรณียิ่งร้ายไปกว่านั้น ปัญญาเกิดผิดสำแดง อัดอั้นหนัก ๆ เข้า เกิดระเบิดขึ้น อย่างที่เกิดมีมาแล้วในหมู่บ้านอื่น ๆ หลายแห่ง ทุกวันนี้อ่านหนังสือพิมพ์แต่ละวันก็พบโดยทั่วไป

ภัยจากภายนอกหมู่บ้านไทยเจริญนั้น ผมเห็นด้วยกับพี่ทำนุว่าต้องขจัดให้สิ้นไป แต่ถ้าหมู่บ้านของเรามีแต่การใช้อำนาจ ไม่ใช่สมองไปในทางที่ควร เช่นที่บรรพบุรุษไทยเราเคยใช้มา จนสามารถรักษาเอกราชได้มาช้านาน เมื่ออำนาจทำให้กลัว ทางชีวิตวิทยาทำนองว่าไว้ว่า เส้นประสาทบังคับให้หลบตาเสีย และเวลาหลบตานั่นแหละ เป็นเวลาแห่งความทายนะ ปรปักษ์ของเราจะถือโอกาส เราหลบตาเมื่อใด เขาได้เปรียบเมื่อนั้น

อีกประการหนึ่ง ที่ผมเห็นว่าสำคัญมาก คือพี่ทำนุก็หกลีบเศษ ผมก็ใกล้จะหกลีบเข้าไปทุกที ต่างก็จะลาโลกกันไปไม่ช้า ผมก็มีความทะเยอทะยาน เช่นเดียวกับพี่ทำนุ ที่จะทั้งโลกและหมู่บ้านไทยเจริญไว้ให้ลูกหลาน เป็นโลกและหมู่บ้านที่น่าอยู่ มีความสงบสุข เป็นไทยสมชื่อ และเจริญสมหวัง บัจจยสำคัญของความเป็นไทยและความเจริญ คือ ความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรในหมู่บ้านของเราโดยสันติวิธี และเป็นไปตามกติกา ถ้าเราทำได้เพียงเท่านั้น แม้จะไม่สามารถทำอย่างอื่นได้มากนัก ผมว่าพี่ทำนุจะมีบุญคุณแก่เยาวชนของเราอย่างเหลือหลาย

บางคนอาจจะตั้งปัญหาว่า เยาวชนทุกวันนี้ ควรหรือที่จะส่งเสริมให้มีสิทธิและเสรีภาพ ตามกติกาหมู่บ้าน นำสนับสุนนละหรือ ทุกวันนี้ความประพฤติของเยาวชนมักจะเลวทรามน่าหมั่นไส้ ผมเองก็หมั่นไส้อยู่หลายครั้งหลายหน แต่พี่ทำนุเองก็มอบหมายให้ผมเกลือกกลั้วมากับเยาวชนเป็นเวลาหลายปี เมื่อผมพิจารณาด้วยความเที่ยงธรรมแล้ว ผมกลับรู้สึกภาคภูมิใจในเยาวชนของหมู่บ้านไทยเจริญเรา แทนที่จะรู้สึกหมั่นไส้ เขาสงบเสงี่ยมเจียมตัว และการระแวงเรามากกว่า และผิดกับที่เห็นมาในหมู่บ้านอื่น ๆ ผมเห็นใจเยาวชน ที่เขาได้รับการสั่งสอนจากพวกเราให้รักหลักประชากรธรรม (ซึ่งก็ถูกต้อง) ให้รักและนิยมเสรีภาพในการคิด การพูด การเขียน และการสมาคม (ซึ่งก็ถูกต้อง - ปรากฏในกติกาหมู่บ้านตลอดมาทุกกติกา) และเขานำเอาคำสั่งสอนของพวกเรานั้นเองไปประทับหัวใจของเขา พอหมู่บ้านมีกติกาขึ้น เขาก็ดีใจ เพราะเป็นไปตามความคาดหวังของเขา ซึ่งตรงกับคำสั่งสอนของพวกเรา แท้กติกามีชีวิตอยู่ไม่นาน ก็ถูกปลิดไปโดยฉับพลัน และไม่มีอะไรให้ความหวังได้แน่นอนว่าจะคืนชีพกลับมากำหนดเมื่อใด ใครเล่าจะไม่เสียดาย ใคร

เล่าจะไม่ผิดหวัง เพราะเขาคาดหวังว่าจะได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความ
เจริญให้แก่ไทยเจริญตามกติกาของหมู่บ้าน แต่กระนั้นก็ตามเยาวชนของเราก็
ยังตั้งอยู่ในความสงบ พยายามข่มความกลัวบ้างเมื่อพูดจาขอร้องแก่พวกเรา
เพราะเขายังเชื่อในเจตนาอันดีของคนปุ่นเรา อย่างนี้จะไม่เอ็นดูจะไม่เมตตา
กรุณา และภาคภูมิใจในเยาวชนของเราได้อย่างไร ?

ด้วยเหตุผลนานาประการที่ผมได้เรียนมาข้างต้น และด้วยความรักใคร่
เคารพในพื้ทำนุ ผมจึงขอเรียนวิงวอน ให้ได้โปรดเร่งให้มีกติกาหมู่บ้านขึ้น
เถิดโดยเร็วที่สุด ในกลางปี ๒๕๑๕ หรืออย่างช้าก็อย่าให้ข้ามปีไป โปรด
อำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านไทยเจริญ มีสิทธิเสรีภาพตามหลักประชาธิปไตย สามารถ
เลือกตั้งสมัชชาขึ้นโดยเร็วอย่างที่พื้ทำนุได้ทำมาแล้ว ก็จะเป็นบุญคุณแก่ชาว
บ้านไทยเจริญอย่างเหลือคณนาทั้งในปัจจุบันและอนาคตกาล

ด้วยความเคารพนับถือ

เข้ม เย็นยิ่ง

บันทึก

ประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี

อนุสนธิ์ของจดหมายนายเข้ม

นายเข้มเขียนจดหมายถึงนายท่าน เมื่อกุมภาพันธ์ปีนี้ เพราะเหตุหลายประการ บางประการได้กล่าวไว้ในจดหมายนั้นแล้ว แต่ยังมีเหตุจงใจอย่างอื่นอีก เช่น

- ก คนไทยที่ไม่เสรีภาพ จำนวนมากอยากจะเขียน อยากจะพูดเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพกลับมาโดยเร็ว แต่ไม่สามารถร่วมกันแสดงออกมาได้ (ตัวอย่าง โปรคตุ ละครเรื่อง “เมื่อฉันสำเร็จความใคร่ด้วยตัวเอง ในอาณาจักรแห่งความกลัว ที่ฉันฝันไป” ในคอลัมน์ปฏิภิกิริยา ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มีนาคม ๒๕๑๔ ซึ่งเป็นเรื่องจริง)
- ข หนุ่มสาวนิสิตนักศึกษา ที่นิยมในสันติวิธี ไม่สามารถแสดงความเห็นให้ประจักษ์ได้ มีหน้าซ้ำถูกปราบและถูกสะกดรอยตามทั่วไป ถ้าผู้รักสันติที่เป็นผู้แทนนิสิตนักศึกษาเหล่านี้ ถูกปราบและประณามหนักเข้า ผู้ที่มีหัวรุนแรงจะเฟื่องขึ้นในกลุ่มนิสิตนักศึกษา และอาจจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นได้
- ค เหตุการณ์ภายในประเทศ ร้ายลงทุกที ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสงบเรียบร้อย หรือการปกครอง เมื่อได้ยุบเลิกรัฐธรรมนูญแล้ว การ

บริหาร ๔-๕ สาย ก็ยังสับสนอลหม่าน ไม่มีท่าว่าจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้โดยเร็ว

ง ปัญหาการเมืองต่างประเทศรุนแรงเข้าทุกวัน การจำกัดเสรีภาพ ยิ่งจะก่ออุปสรรคในการคิดแก้ปัญหาขึ้น เพราะประชาชนประหนึ่งว่าไม่ใช่ธุระ มิได้มีส่วนร่วมในการพิจารณา เพื่อแก้ปัญหา ของชาติ ทั้ง ๆ ที่ปัญหาลำคัญนี้ จะแก้ไขได้ด้วยความเป็น น้าหนึ่งใจเดียวกันทั่วประเทศ

ผมมีฐานะปานนี้ แก่ปานนี้แล้ว ถ้าไม่จับเรื่องและริเริ่ม จะคอยให้ใครริเริ่ม ก็กระไรอยู่

ผมได้พูดได้เขียนเสมอว่า ทรราชที่ยังไม่พ้นเกษียณอายุราชการ จะไม่ยอมรับตำแหน่งการเมืองใด ๆ เป็นอันขาด การเขียนจดหมายนายเข้มไม่ใช่การยอมรับตำแหน่งการเมือง แต่เป็นการใช้สิทธิเสรีภาพของพลเมืองไทยผู้หนึ่ง

ส่วนที่มีผู้เห็นว่า จะหาเสียงจากนิสิตนักศึกษา นั้น จำเป็นละหรือที่จะหาเสียง ? จำเป็นละหรือที่จะต้องตอบมากไปกว่านี้ ?

ความสำคัญยิ่งของสันติวิธี

ถ้ายึดมั่นในหลักประชาธิปไตยแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อได้มาซึ่งประชาธิปไตย นอกจากสันติวิธี

การใช้อาวุธขู่เข็ญประหัตประหารกัน เพื่อประชาธิปไตยนั้น แม้จะสำเร็จ อาจจะไ้ผลก็เพียงชั่วคราวชั่วยาม จะไม่ได้ประชาธิปไตย เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้อาวุธแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็ยอมคิดใช้อาวุธโต้ตอบ เมื่ออาวุธปะทะกันแล้ว

จะรักษา ประชาธรรม ไว้ได้อย่างไร ตัวอย่างที่ทั่วไปใน อาฟริกา เอเชีย
อเมริกาใต้ และผู้ที่สมคบกันใช้อาวุธแสงอำนาจนั้น ภายหลังก็มักจะแตก
แยกกันเพราะชิงอำนาจกัน ใช้อาวุธต่อสู้ซึ่งกันและกันอีก ไม่มีที่สิ้นสุด

สันติวิธีเพื่อประชาธรรมนั้น เมื่อใช้กับฝ่ายที่มีอาวุธ ก็ไม่แน่ว่าจะกระทำ
ได้สำเร็จ และแม้จะสำเร็จก็ต้องใช้เวลานาน เช่น มหาตมคานธีใช้กับอังกฤษ
ต้องระงำลำบาก ต้องมานะอดทนเด็ดเดี่ยว ต้องอาศัยความกล้าหาญ มากกว่า
ผู้ที่ใช้อาวุธ เพราะมือเปล่าต้องเผชิญกับอาวุธ

สมมุติว่า เราบักใจท้อเสียก่อนว่าสันติวิธีจะไม่สามารถ นำประชาธรรม
มาได้ (ความจริงไม่น่าท้อเสียก่อน) สมมุติว่าไม่มีหวังสำเร็จ ก็น่าจะคิดว่า
ควรจะทำ หรือควรจะทำควรเขียนเพื่อเสรีภาพหรือ สำหรับผม แม้จะไม่
มีหวังสำเร็จ ก็อดเขียนอดพูดไม่ได้ มิฉะนั้นแล้วจะคับใจเหลือประมาณเพราะ
ขัดหลักการในใจ จะเสียโอกาส จะมองหน้าเพื่อนฝูง พี่น้อง ลูกหลาน
ลูกศิษย์ไม่ได้

ชาวรัสเซียเพียงหยิบมือที่คัดค้านรัฐบาลโซเวียตที่กำลังจัดเสรีภาพ นักเขียน
และศิลปิน และที่ยกทัพเข้าย่ำยีเชโกสโลวาเกีย นั้น เขาไม่ได้คาดหวังว่าจะทำ
สำเร็จได้ผล แต่เขาก็ทำเมื่อถูกจับขึ้นศาล เขาแถลงว่า “พวกข้าพเจ้าทราบ
ตระหนักดีว่า จะถูกจับและฟ้องด้วยข้อหาเท็จ ด้วยการปลุกพยานเท็จ (เขา
ใช้สันติวิธีประท้วง แต่ถูกหาว่าก่อการจลาจล) และทราบล่วงหน้าแล้วว่า
ต้องโทษหนักและทารุณเพียงใด (ถูกส่งเข้าค่ายกักกันและให้ทำงานหนักคน
ละหลาย ๆ ปี) แต่พวกข้าพเจ้าถือว่าเป็นที่จะแสดงให้โลกทราบว่า ในโซเวียต
รัสเซีย ยังมีราษฎรหลายคนที่ไม่ชอบให้รังแกเชโกสโลวาเกีย” ทุกวันนี้ก็ยังม

ผู้ประท้วงรัฐบาล โซเวียตอยู่ และมีหนังสือพิมพ์ใต้ดิน เช่น *Diary of Current Events* ออกเผยแพร่ทางลับอยู่ทั่วไป

ผู้รักเสรีภาพในยุโรป อาฟริกา อเมริกาใต้ และเอเชีย ยังยืนหยัดป้องกันสิทธิเสรีภาพด้วยสันติวิธีอยู่เป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นหวังสำเร็จหรือไม่

สรุปความว่าสันติวิธีเป็นวิธีเดียว เพื่อประชากรธรรมดา คงต้องใช้เวลานาน คงต้องเสียสละ คงต้องกล้าหาญเด็ดเดี่ยวเป็นพิเศษ คงเป็นที่เย้ยหยันของผู้อื่น แต่ถ้ามั่นในหลักการจริง ความมานะอดทนย่อมตามมาเอง

วิธีสันติ

จุดหมายปลายทาง คือสิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง ซึ่งเราเรียกว่าประชาธิปไตย คือธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม (ประชาธิปไตยเดียวกันนี้ใช้กันจนเพื่อความหมายไป) บ้านเมืองที่มีประชาธิปไตยนั้นมีชื่อมีแปะ ไม่ใช่ปกครอกรันตามอำเภอใจของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ประชาธิปไตยสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการประชาธิปไตย ก็ย่อมไม่มีทางที่ใครจะหยิบยื่นให้

ฉะนั้นจุดเริ่มต้นและจุดหมายสุดท้าย คือประชาชนชาวไทย สิทธิเสรีภาพของประชาชนไทย

ในบรรดาประชาชนนั้น ไม่ว่าแห่งใด ย่อมมีผู้นำ ในกรณีนี้คือ ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิเสรีภาพ และใครเล่าที่ได้สำนึกเช่นนี้ ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ได้มีวาสนาได้รับการศึกษา ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เมื่อมีวาสนาถึงเพียงนี้ ก็ย่อมต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่น การนำไม่ใช่เป็นสิทธิหรืออภิสิทธิ์ แต่เป็นหน้าที่

วิธีการแยกได้เป็นสองระยะ

๑ วิธีระยะยาว

- ๑.๑ พยายามพูด เขียน เรียกร้องสิทธิเสรีภาพของมนุษย์อย่าให้ประทับ ถ้ามีคืบไปนาน ๆ จะลืมนั่นกันได้ง่าย
- ๑.๒ แต่ละคนที่รักเสรีภาพ พยายามปฏิบัติหน้าที่การงานของตนให้ดีเด่น ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อย่าให้มีมลทิน ทำประโยชน์ให้แก่คนหมู่มากทั้งในชนบทและในเมือง จะเป็นที่ยกย่องและศรัทธาแก่ประชาชนเอง แม้ว่าจะลำบากและใช้เวลานาน
- ๑.๓ การรักษาประชาธรรมนั้น บ่งกัง่ายกว่าแก้ เมื่อมีรัฐธรรมนูญ เมื่อใด รวบรวมกันเป็นปึกแผ่น เป็นสมาคม เป็นชุมนุม เพื่อสงวนรักษาและป้องกันรัฐธรรมนูญ มิให้ใครยุบเลิกไปอีก การป้องกันรัฐธรรมนูญ มิใช่หมายความว่า แก้วรัฐธรรมนูญไม่ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ แต่ต้องเป็นไปโดยชอบธรรมและสันติวิธี แห่งกฎหมาย
- ๑.๔ หากเกิดกรณีที่จะต้องป้องกันรัฐธรรมนูญ เมื่อผู้รักเสรีภาพ เป็นที่เชื่อถือเคารพของประชาชน ได้รวบรวมกันเป็นปึกแผ่น ดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมจะหาวิธีอันสันติได้รับความสนับสนุนจากประชาชนสามารถป้องกันเหตุร้าย เช่น การยึดอำนาจด้วยอาวุธ เป็นต้น ได้โดยง่าย สมมุติว่าผู้รักเสรีภาพเหล่านั้นเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เป็นศาสตราจารย์ที่มีชื่อเสียง เป็นพ่อค้าที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นนักวิทยาศาสตร์สำคัญ เป็นจิณตกวี เป็นศิลปินเอก ฯลฯ รวมกันมีจำนวนมากพอใช้สันติวิธีไม่ร่วมมือกับผู้ที่ใช้อำนาจจะเลิกล้มรัฐธรรมนูญ ก็คงจะได้ผลดีกว่าที่ต่างคน

ทำงานนอมนงมือเองทำให้เสื่อมสัทธิเสรีภาพไป

๑.๕ ข้อที่ควรระวังคือ ผู้รักเสรีภาพที่มีการศึกษาสูงนั้นมักจะแตก
สามัคคีนั่นง่ายเท่าที่ได้มีการปกครองระบบรัฐสภามากี่สิบปี
ล้มลุกคลุกคลานตลอดมา เพราะเหตุสำคัญเหตุหนึ่ง คือความแตก
สามัคคีในบรรดาผู้ใฝ่เสรีภาพ มักจะทะเลาะโกรธเคืองกันในเรื่องที่
เล็กน้อย มีการปะทะกันส่วนตัวทั้งทางกรรมและการกระทำ ทั้งๆ
ที่ใฝ่เสรีภาพอยู่ด้วยกัน ฉะนั้นขอให้ผู้ใฝ่เสรีภาพทั้งหลายปรองดอง
กัน ผันผ่อนหย่อนตามกันบ้างเพื่อประโยชน์ในหลักใหญ่ คือการ
แสวงและสงวนสิทธิและเสรีภาพ

๑.๖ ถ้าใครกระทำดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังพลาดพลั้งไปอีก ก็ควรคิดเสีย
ว่าการได้มาซึ่งของดี คือสิทธิเสรีภาพนั้น ต้องลำบากจึงจะสำเร็จ
และกลับกัน เมื่อลำบากแล้วได้มาต้องเป็นของดีแน่ เมื่อพลาดไป
แล้วก็ต้องตั้งเริ่มกันใหม่ มานะก่อให้เกิดสำเร็จ (คนอายุเกิน ๕๐
อย่างผม คงจะไม่มีวาสนาเห็นประชากรมอญแท้จริงในประเทศไทย
ไทย แต่คนที่ไม่เกิน ๕๐ คงจะมีหวัง)

๒ วิธีในปัจจุบัน

๒.๑ แต่ละกลุ่มของผู้รักเสรีภาพคงจะอยู่ห่างไกลกันบ้าง แต่ก็ควรจะ
สัมพันธ์ติดต่อกันอยู่เสมออย่าให้ขาดสาย เพื่อให้ทราบกันและกัน
ว่าใครบ้างคิดอย่างเดียวกัน จะได้แลกเปลี่ยนทัศนะกันได้เสมอ

๒.๒ แต่ละกลุ่มของผู้รักเสรีภาพควรศึกษาภาวะและข้อเท็จจริง ความ
เคลื่อนไหวภายในประเทศไทยอยู่เสมอ

๒.๓ ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารภาวะและทัศนะความคิดเห็นกันหลาย ๆ

กลุ่มคงจะต้องอาศัยมีศูนย์กลางเพื่อสัมพันธ์กันได้สะดวก คงจะตกลงกันหาศูนย์กลางได้ไม่ยากนัก

๒.๔ เพื่อให้ প্রতিปแห่งเสรีภาพทั้งสองสว่างอยู่ตลอดไปไม่เลือนลาง แต่ละคน แต่ละกลุ่มควรที่จะเขียนและพูดเรียกร้องประชาธิปไตยให้ได้มาโดยเร็วที่สุด โดยไม่ชักสาย (ผมจะเขียนอยู่เรื่อย ๆ ใครจะเขียนหรือไม่ไม่สำคัญ แต่ถ้าช่วยกัน ผลักกันเขียนก็จะมีน้ำหนักมากขึ้น) และควรที่จะศึกษาว่ารัฐธรรมนูญที่เราจะได้อามาในอนาคตนั้น ควรจะมีรูปและสาระอย่างไรจึงจะเข้าหลักประชาธิปไตย ความคิดเห็นที่ได้จากการศึกษานั้น ก็ควรเผยแพร่ให้ทราบกันโดยเปิดเผย

๒.๕ ผู้ที่ไม่เสรีภาพทุกคน ทุกกลุ่ม ควรจะช่วยซึ่งกันและกันในกรณีที่มีผู้ใดคนหนึ่งถูกประทุษร้าย หรือจำกัดเสรีภาพ เนื่องด้วยการกระทำเพื่อเสรีภาพประชาธิปไตย การช่วยซึ่งกันและกันเช่นนี้ย่อมจะต้องร่วมกันเป็นจำนวนมากพอ จึงจะสามารถทำให้เกิดผลได้ทั้งทางตรง คือช่วยได้จริง และทางอ้อม คือช่วยให้เกิดคิมหาชนมีเมตตาแก่ผู้ที่ได้ทุกข์ กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือกันควรเป็นไปโดยสันติวิธี

ข้อความต่าง ๆ ในบันทึกนี้ เขียนขึ้นเพื่อเสนอเป็นความเห็นสำหรับพิจารณา กัน ใครไม่เห็นด้วยในสาระสำคัญ ก็ไม่จำเป็นต้องเชื่อถือหรือปฏิบัติตามรายละเอียดต่าง ๆ นั้น แก้ไขเปลี่ยนแปลงไว้ได้รายละเอียด แต่หลักการที่ขอยึดมั่นเปลี่ยนไม่ได้ คือสันติวิธีเพื่อประชาธิปไตย

เกษมบริดจ์ สหราชอาณาจักร

๒๗ เมษายน ๒๕๑๕

3 Barton close,
Cambridge CB 3 9 LQ,
United Kingdom,
๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๕

เรียน อาจารย์ คึกฤทธิ์ ฯ ที่เคารพ

ผมได้อ่านปัญหาประจำวันของ “ศิษย์โคง” และคำตอบของอาจารย์ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐฉบับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ศกนี้แล้ว ด้วยความสนใจ

ที่อาจารย์ตอบว่า “ได้ทราบมาโดยมีหลักฐานอันแน่นอนไม่มีที่สงสัยได้” ว่าผมได้เขียนปฏิเสธมาเรียนจอมพลถนอม บอกว่าผมมิได้เป็นผู้เขียนจดหมายของนายเข้ม ฯ ขึ้นเลยนั้น ขอได้โปรดสงสัย “หลักฐาน” นั้นจงหนัก เพราะจดหมายนายเข้มนั้นผมเขียนเอง และได้มีหนังสือนำเรียนจอมพลถนอมด้วย ก่อนที่จะเกิดสำเนาเผยแพร่กันออกไป ทั้งตัวจดหมายนายเข้มและหนังสือนำเขียนด้วยลายมือผมเอง (อย่างเดียวกับฉบับนี้) ส่วนที่มีผู้อ้างว่ามีจดหมายปฏิเสธมาที่หลังนั้น ถ้ามีจริงก็ไม่ใช่ของผม เพราะผมไม่เคยปฏิเสธ

ข้อเท็จจริงอีกข้อหนึ่งซึ่งอาจารย์ควรทราบและซึ่งท่านผู้อ่านสยามรัฐควรทราบทั่วกัน คือสำเนาจดหมายนายเข้ม ฯ ที่ถึงมือหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ นั้น ทั้งอาจารย์ในคณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ทั้งผมมิได้เป็นผู้ส่งให้หนังสือพิมพ์

ผมยินดีที่ได้ทราบจากคำตอบของอาจารย์ว่า “เรื่องอยากให้มีกติกาคือรัฐธรรมนูญในเมืองไทยโดยเร็ว” นั้น “มีคนพูดกันตรง ๆ มาแล้วมาก ต่อมากในหน้าหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ” เมื่อเป็นเช่นนั้นจริงก็น่าชมหนังสือพิมพ์

ต่าง ๆ ที่ว่านั้นยิ่งนัก ที่ได้ออกความเห็นเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ และ
ผมเชื่อว่าหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ที่ (อาจารย์ว่า) ได้ออกความเห็นดังกล่าว คง
ไม่ได้หลงเข้าใจผิดคิดว่า “พอประกาศกติกามาแล้วจะต้องตีเสมอไป”
หรือจะมีกติกามาเพื่อความสบายใจ แต่คงเป็นเพราะเขารักเสรีภาพ และรักที่
จะให้บ้านเมืองของเรามีชื่อมีแปอย่างชอบธรรมนั่นเอง

หากอาจารย์จะกรุณาเผยแพร่จดหมายฉบับนี้ จะเป็นพระคุณ

ด้วยความเคารพ

มี๑๔ สิงหาคม ๒๕๑๕

สยามรัฐ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๑๕

ปัญหาสังคมไทย

ปัญหาที่ ๑ ดร. ป่วย แวะมาคราวนี้แล้ว จะมาอยู่ตลอดไปหรือไม่ และจะ
มาทำงานภาคเอกชนหรือรัฐบาล

ผมจะตอบว่า ที่มีข่าวลือกันว่ากลับมาแล้วจะมีอันตราย การมาคราวนี้เป็นโอกาส
ที่ดี จะได้ว่ามีอันตรายหรือไม่ มาแล้วก็ไม่เห็นมีอันตราย ผมคงจะได้แวะ
มาอีกในไม่ช้า ส่วนการที่จะได้มาอยู่หรือไม่ นั้นก็แล้วแต่เหตุการณ์ ผมก็
คิดว่า ไม่ว่าผมจะอยู่ในเมืองไทยหรือต่างประเทศ ผมควรจะปฏิบัติอย่างเดีย
ยกันคือไม่ใช่ว่าพอย้ายต่างประเทศแล้วก็ทำตัวอย่างหนึ่ง มีการเขียนการพูด และ
กลับมาเมืองไทยแล้วจะไม่เขียนไม่พูด ก็จะใช้เสถียรภาพของตนน้อยไปกว่า
ที่อยู่เมืองนอก ถ้าเป็นดังนี้ นอกจากจะอึดอัดใจแล้วยังรู้สึกว่ามันไม่เป็น
สิ่งที่ควรจะทำ อันที่จริง ที่ผมอยู่เมืองไทย ก่อนไปนอก ผมก็ได้พูดได้
เขียนอะไรต่ออะไรมากพอสมควร ผมไม่ใช่เป็นคนเพียงจะพูดจะเขียนอะไรตอน
นี้ ส่วนข้อข้องใจที่จะให้มานั้น มันมีเต็มที่อยู่เสมอ ที่จะมาอยู่ในเมืองไทย ผม
ต้องการที่จะทำงานอีกสัก ๔-๕ ปี แล้วแต่กำลังจะช่วยให้และทำในตำแหน่งที่เกี่ยว
กับการพัฒนาการศึกษาชนบท แต่แน่ละ นั้นไม่จำเป็นต้องกินเวลานานตลอด
ไป ถ้าหากว่ามีอะไรที่ผมพอจะช่วยได้ในตำแหน่งอื่น ผมก็ยินดี รวมทั้งราชการ

ด้วย ผมไม่ได้มีความต้องการที่จะทำงานในภาคเอกชน เพราะไม่มีความรู้ความสามารถด้านเอกชน ถึงแม้ว่ามูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยจะเป็นภาคเอกชน แต่วัตถุประสงค์ก็เพื่อสาธารณประโยชน์ นี่เป็นความต้องการตั้งใจของผม

ปัญหาที่ ๒ บทบาทในอนาคตของ ดร. ป๋วย ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เพื่อนฝูงทางธรรมศาสตร์เรียกร้องให้เข้ามา ผมก็บอกว่าจะเข้ามาเมื่อไรและเข้ามาหรือไม่นั้นเป็นประเด็นหนึ่ง แต่ส่วนเข้ามาแล้วจะอย่างไร จะมีตำแหน่งอะไร เป็นอีกประเด็นหนึ่ง ถ้าทางสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องการให้ผมมาทำ ผมก็ยินดีไม่ว่าจะได้ตำแหน่งอะไร ไม่จำเป็นจะต้องเป็นอธิการบดี คณบดี เป็นอาจารย์ประจำธรรมดา ผมก็ยินดี ผมรู้สึกว่าการผูกพันของผมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีมากกว่าสถาบันอื่นเคยเรียนมา และเป็นอาจารย์ที่ธรรมศาสตร์ รัฐบาลของธรรมศาสตร์มากกว่าสถาบันอื่นๆ แต่สมมุติว่าทางธรรมศาสตร์ ไม่ได้เรียกให้มาทำอย่างนั้นอย่างนี้ สมมุติว่ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เรียกผมไปก่อน ผมก็ยินดีที่จะไปทำงานที่มหาวิทยาลัยสงขลา ถ้าธรรมศาสตร์มาเรียกทีหลังก็ต้องทำตามที่ถูกพินกับมหาวิทยาลัยสงขลา ก่อน หรือถ้าไม่มีมหาวิทยาลัยไหนมาเรียกผม ผมก็ไม่แคร์ ทุกวันนี้บำนาญของผมที่ได้รับจากราชการก็พอที่จะอยู่ได้สบาย ๆ

ปัญหาที่ ๓ รู้สึกอย่างไรที่นักศึกษาเรียกร้องให้มาเป็นอธิการบดีที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผมเคยตอบเขาไปว่า ถ้านักศึกษาถามว่าผมอยากเป็นทวดไหม ? ผมก็ตอบว่าอยากเป็น แต่นักศึกษานั้นบันทึกมาให้ผมเป็นทวดไม่ได้

ปัญหาที่ ๔ หลังจากกลับมาเมืองไทยแล้ว เห็นสภาพเมืองไทยแล้วมีความคิดเห็นอย่างไร

ผมได้คุยกับคนที่อยู่ในวงการธนาคารและหนังสือพิมพ์ เขาบอกว่าสภาพเลวกว่าเมื่อตอนผมไป ผมรู้สึกอย่างนั้น เลวกว่าเพราะเหตุว่า ราชการบริหารที่ห้าไปนั้นมีบางอย่างที่ดีขึ้นบ้าง เช่นยุบเลิกกระทรวงพัฒนาฯ เปลี่ยนอะไรต่าง ๆ แต่จุดใหญ่ปัญหาใหญ่นั้น ยังไม่ได้แก้ไขที่จะวางจุดหมายว่าราชการควรจะทำอะไรให้มันมากขึ้นที่จะร่วมประสานงานระหว่างข้าราชการกระทรวงต่าง ๆ ในเรื่องเดียวกัน รู้สึกว่ายังไม่ค่อยมี เรื่องการทุจริตก็รู้สึกว่ามีคนบอกว่ามีมากกว่าแต่ก่อน แต่นี่ก็เป็นเรื่องของความรู้สึก

ปัญหาที่ ๕ ธนาคารชาติ หลังจากที่คุณรุ่งแก่ออกไปหลายคน คนรุ่งเก่าที่ออกไปรู้ถึงความสัมพันธ์ของธนาคารชาติกับตัวแทนของรัฐบาลอะไรเหล่านั้นจะมีผลกับธนาคารชาติอย่างไร

การที่คุณสมหมาย สุนทรกุล ไปเป็น รมท. ช่วยกระทรวงคลัง ก็รู้สึกว่า เป็นของดี เป็นการถ่ายเทกัน พูดอย่างน้ำใสใจจริง ถ้าผมอยู่เดี๋ยวนี้ ธนาคารชาติก็คงจะเป็นอย่างนี้ คงจะไม่แตกต่างกัน แต่อนาคตนั้น ผมว่าความหวังอยู่กับคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่เรารับเข้ามา ๗ - ๘ ปีที่แล้ว ผมรู้สึกว่าเขาทำงานดี

เมื่อรุ่นผมเสียอีกมีน้อยคนที่จะมี ที่จะทำ ขอให้เปิดโอกาสให้เขาเท่านั้น ขอพูดถึงสถาบันที่ผมเกี่ยวข้องอยู่ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน มีอาจารย์ใหม่ๆ มากมาย ซึ่งมีคุณวุฒิเป็นอาจารย์ประจำ รวมทั้งคณะนิติศาสตร์ด้วย ซึ่งไม่เคยมีอาจารย์ประจำ ก็มีอาจารย์ประจำ อาจารย์ธรรมศาสตร์ที่เข้ามาใหม่ๆ เท่าที่ผมทราบ เขายังไม่คุ้นกับสภาพการณ์เต็มที่ ก็เลยไม่มีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น เพื่อจะดำเนินการได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย

ปัญหาที่ ๖ ดร. ป่วยเคยพูดว่า คอรัปชันก็เหมือนเหาเนั้น คิดว่าผู้ใหญ่ในเมืองไทยจะยินดีเอาหัวออกมาตากแดดหรือพบกับอากาศบริสุทธิ์ เพื่อขจัดเหาเนั้นได้อย่างไร

อันนี้ขึ้นอยู่กับระบบการปกครอง ถ้าระบบการปกครองในประเทศที่มีเสรีภาพ มีผู้แทนราษฎร แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์เพียงใดก็ตาม มันเป็นเรื่องที่จะต้องซักถามกันในสภาได้ หรือนอกสภาก็ยังซักถามกันได้ หนังสือพิมพ์ก็ค่อยๆ เขียนเรื่องขึ้นมาได้ เวลาที่จะทำอะไรกันเป็นการใหญ่ ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ๆ กินเวลาหลายปี ผูกพันกับรัฐบาลซึ่งเปลี่ยนได้เสมอในอีกหลายปี เขาก็มีเอกสารเป็นหลักฐานออกมาให้ถกกันก่อน แล้วจึงจะนำไปใช้ ถ้ามีเรื่องอะไรที่ควร จะคิดพิจารณาควรที่จะปรับปรุงกันยังไร ข้อเท็จจริงมันเป็นอย่างไร เขาก็ตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาเสนอให้ประชาชนทราบ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดสิ่งที่ผมเรียกว่าแสงแดด สำหรับที่จะป้องกันและแก้ไขมิให้เหาเกิดขึ้น ในเมืองไทยสิ่งสำคัญอยู่ที่ระบบปกครอง ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลตั้งแต่เจ้าคุณมโน ฯ เป็นต้นมา ผู้ใหญ่ทุกคนแสดงอยู่เสมอว่า ต้องการประชาธิปไตย ต้องการให้

มีสภา ต้องการให้มีรัฐธรรมนูญ พุดตามเนื้อผ้าคุณว่าผู้ใหญ่จะยอมเอาศีรษะ
มาให้ถูกแสงแดดหรือไม่ คำตอบของผมคือว่า เมื่อเขาบอกว่าเขาจะเอาศีรษะ
มาสู่แสงแดด ถ้าเราเป็นคนซื่อ ๆ เราก็น่าจะเชื่อว่าเขาจะยินดีทำอย่างนั้น

ปัญหาที่ ๗ เมื่อตอนคิดเรื่อง ประชาธรรมโดยสันติวิธี ดร. ป่วยคิดไปไกล
แค่ไหน ต้องการให้เป็นขบวนการทางการเมือง หรือว่าต้องการให้เป็น
ขบวนการทางด้านการศึกษา

บทความที่ผมพุดถึง ประชาธรรมโดยสันติวิธีนั้น คำตอบก็คือว่า ไม่ได้
เคยคิดที่จะตั้งพรรคการเมือง เพราะผมรู้สึกอยู่เสมอว่า การตั้งพรรคการเมือง
ไม่ว่าจะเป็นในทำนองใด เราได้ทำกันมาแล้ว และนี่เป็นเรื่องไม่ซีกกับไม่ซุง
พรรคการเมืองนั้นถึงยังงี้ ๆ ก็เป็นไม่ซีก ซึ่งจำต้องเป็นปรปักษ์กับไม่ซุงเสมอ
ที่ผมอยากได้และคิดอยู่เสมอก็คือ ให้คนไทยส่วนใหญ่ อย่างน้อยก็ในหมู่ที่
อ่านออกเขียนได้ ได้รู้จักคิดกันบ้าง ร่วมกันไปในการทำนั้น โดยไม่จำเป็นต้อง
ต้อง Organize กันขึ้น ถ้าหากว่ากล้าและเห็นพ้องต้องกัน และสามารถ
ที่จะดำเนินการไป เพื่อให้บ้านเมืองเป็นไปตามจุดหมายหมายของรัฐบาลทุกรัฐ
บาล คือให้มีรัฐธรรมนูญและเป็นประชาธิปไตย ถ้าเราเห็นพ้องต้องกันมาก ๆ
ขึ้น วันหนึ่งก็จะเกิดเป็นผลผลิตขึ้นได้ ทุกวันนี้เราไม่เคยมีการคิดกันเลย มีแต่
การพุด ถ้าคุณไล่ไป ไม่ต้องย้อนไปนานตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง มีการ
หักล้างรัฐธรรมนูญที่ไร เราก็เงิบ ๆ กันใช่ไหม ถึงแม้ครั้งที่ผมเขียน
จดหมายนายเข้มมา คนส่วนมากไปพุดถึงเรื่องอันตรายแก่ส่วนตัวผม ถึงแม้
ผมเข้ามาเมืองไทยนี้ ก็มีคนพุดถึงอันตรายแก่ส่วนตัว มากกว่าที่จะพุดถึงเรื่อง

ใหญ่ที่สุด คือเรื่องที่จะทำให้ระบบการปกครองเป็นไปด้วยดี

ปัญหาที่ ๘ เมื่อ ดร. ป๋วย เขียนเรื่องประชารัฐโดยสันติวิธี หรือจดหมาย
นายเข้ม เย็นยิ่ง ก็ถูกหาว่าโง่ บัดซบ ทะลึ่ง รู้สึกว่าจะไม่ได้ผลอะไรมากนัก

ก็ต้องยอม ยิ่งกว่านั้นในวิธีการของสันติวิธีในต่างประเทศนั้นเขาอาจต้อง
ถูกจับ ถูกทำร้าย ถูกทรมาน กระทั่งถูกปลิดชีวิตเป็นอีกมาก แต่เขาก็ยัง
เก็บดวงประทีปไว้อยู่เรื่อย ๆ ดังนั้นการถูกหาว่าโง่ บัดซบ ทะลึ่ง ถูกทำร้าย
ถูกทรมาน มันก็เป็นส่วนหนึ่งของสันติวิธี

จากการสังเกตดู จะเห็นว่าประเทศไทยเรา แม้จะมีเผด็จการอยู่เสมอ
เราก็ไม่ค่อยจะรุนแรงเท่ากับประเทศอื่นรวมทั้งสิงคโปร์ เกาหลี ฟิลิปปินส์
เวียดนาม เราก็เป็นประเทศที่ละมุนละม่อม ทางด้านผู้ที่มิอำนาจก็ไม่ได้ใช้
อำนาจเด็ดขาดรุนแรงเหมือนกัน

ผมเสนอหลักการสันติวิธี เพราะผมเห็นมาแล้วกี่ครั้ง ๆ ที่มีการใช้อาวุธ
กันนั้น ไม่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมเลย เพราะแม้จะได้ชัยชนะ ในช่วงคราว
แต่ชัยชนะกับอาวุธบวกกัน มันไปบ่อนทำลายคนที่กำลังได้ชัยชนะอยู่ ผมจึงย้ำ
เรื่องสันติวิธีและในกรณีสันติวิธีที่ไม่มีประสิทธิภาพ ที่รับรองโดยรัฐธรรมนูญ ผม
ไปเปิดดูในรัฐธรรมนูญ แม้ฉบับที่เรียกกันว่า เป็นรัฐธรรมนูญที่เลวที่สุด
ในประวัติศาสตร์ของไทย คือรัฐธรรมนูญฉบับสฤษดิ์ชัยภูมิ ผมเห็นว่า อย่างน้อยก็
ยังมีการประกันเสรีภาพอยู่อย่างน้อยก็มีการขึ้นศาล อย่างน้อยก็เป็นการเปิดช่อง
ให้ซักถามกันได้ ซึ่งดีกว่าการปฏิวัติ ดังนั้นใครอาจหาว่าโง่ บัดซบ ก็ตามใจ
จุดมุ่งหมายถ้าผมยังมีชีวิตอยู่ วันหนึ่งเรามีรัฐธรรมนูญที่ประกันเสรีภาพอย่างนี้

เข้ามา ผมในฐานะที่เป็นราษฎรธรรมดา จะเอาด้วยในแง่ที่ว่า จะตั้งสมาคม หรือชุมนุม หรืออะไรก็ได้แล้วแต่เพื่อป้องกันมิให้มีการปฏิบัติ เพื่อยุบยั้งมิให้มีการล้มรัฐธรรมนูญ ให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ มีการเปลี่ยนรัฐบาล ได้โดยสันติวิธี เพราะฉะนั้นก็ต้องรอคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญอาจเป็น ๑๐-๒๐ ปี หรือ ๓๐ ปีก็ได้แล้วแต่ ผมอาจจะตายแล้วก็ได้ แต่วิธีการสันติวิธี ยังอยู่ ประเด็นของเรื่องนี้อยู่ที่ว่า ทรราชใดที่ยังมีกฎหมายของบ้านเมืองอยู่ ถ้าเราทำอะไร ๆ อยู่ในกรอบของกฎหมายก็ไม่ใช่ไร แต่ถ้ามีกฎหมายบางอัน ที่ไม่เห็นด้วย เราจะทำอย่างไร คำตอบของผมนี่ก็คือ เราต้องพยายามทำแบบ สันติวิธี เช่น พ.ร.บ. ๒๔๙

ผมไม่ต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง เพราะ ๑. ไม่มีความจำเป็น ๒. ถึงแม้มีความจำเป็นก็ไม่อาจสำเร็จจนมีผลระยะยาวที่ดีได้

ปัญหาที่ ๕ ขอทราบทัศนะเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของไทย

ผมว่ากับอเมริกาก็ควรเป็นมิตรต่อไป กับอังกฤษก็เป็นมิตรต่อไป แต่ควรเปิดการเจรจากับเวียดนาม ผมว่าเวียดนามเหนือหรือใต้ ยังไง ๆ ก็มีความเป็นเวียดนามมากกว่าตอนเป็นคอมมิวนิสต์ เวียดนามอยู่ใต้จีนเป็นเวลาหลายศตวรรษ มีความเกรงกลัวจีนอยู่แล้ว พฤติการณ์ที่เขาทำกันในตอนสู้รบ เขาก็ไม่เคยขอร้องให้ทหารจีนเข้ามาในเมืองของเขา แล้วเขาพยายามสมมุติช่วยเหลือนทางทหารระหว่างรัสเซียกับจีนและประเทศอื่น ๆ ในเครือคอมมิวนิสต์ นี่ก็แสดงให้เห็นว่า เขาไม่ต้องการไปรวมกับจีนเท่าที่ผมเข้าใจ ลัทธิคอมมิวนิสต์เวียดนามเหนือประกาศมา เขาไม่เคยเข้าข้างมาเซตุง และก็

ไม่เคยเข้าข้างรัสเซีย เขาพยายามวางเป็นกลาง ๆ นี่เป็นเครื่องส่อให้เห็นว่า
เวียดนามกับไทยคงจะพุดจากกันได้ สำหรับอเมริกาผมว่าเราต้องหาทางเจรจา
ให้เขาถอนฐานทัพออกไป หรือเหลืออยู่ให้มันน้อยลง ไม่ใช่เพิ่มจากสองหมื่น
เป็นห้าหมื่น ในเวลาไม่กี่เดือน หลังจากอเมริกาถอนทหารจากเวียดนามได้
ถ้ามองจากแง่ของไทย ผมว่าเราควรจะเจรจาทำนองเห็นใจ ที่เขาจะต้องอยู่
แต่ประกาศมาได้ไหมว่าจะถอนยังไร และมีแถลงการณ์ร่วม แต่ไม่ใช่อย่าง
ที่เล่ามาที่ว่า ไม่ว่าเหตุการณ์จะเป็นอย่างไร ๆ ก็ตามเถอะ อเมริกาจะอยู่ที่นี้
ตลอดไป ข้อนี้ทำให้ยุ่ง เป็นการขัดขวางการดำเนินนโยบายต่างประเทศ
ของไทย

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

เพื่อน ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒

มีนาคม ๒๕๑๖

เบิกเผย

เฉพาะในวงจำกัด

ไปกรุงเทพ ๙-๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖

๑. ผมถึงกรุงเทพเมื่อ ๑๔ น. วันศุกร์ที่ ๙ กุมภาพันธ์ ออกจากกรุงเทพฯ
วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ประมาณ ๑๙ น.

เรื่องที่จะเขียนนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับ “ธุระ” จะไม่กล่าวถึงการพบญาติพี่น้อง
เพื่อนฝูงเป็นเรื่องส่วนตัว และเพื่อความปลอดภัย จะไม่ระบุชื่อคนนอกจาก
จะจำเป็นและเท่าที่ไม่เป็นอันตรายแก่เขา

ตารางเวลา

๒. กำหนดตามเวลาข้างล่างนี้เป็นไปตามนัดหมายกัน หลังจากไปถึงกรุงเทพฯ
แล้ว

ศุกร์ที่ ๙ บ่าย นำข้าวของไปบ้านซอยอารี แล้วไปธนาคารชาติประมาณ
๑๖.๔๕ น. ไปธรรมศาสตร์

เสาร์ที่ ๑๑ เช้า พบเพื่อนฝูงประมาณ ๑๐ คน เรียกว่ากลุ่มที่ ๑

บ่าย ไปตรวจจุดสถานที่ของ Asian Institute of Technology (AIT)
วังสิต

เย็น ชมฟุตบอลสามัคคีระหว่างอาจารย์เศรษฐศาสตร์ มธ. กับ
มก. ที่มหาวิทยาลัยเกษตร

อาทิตย์ที่ ๑๑ เข้าและบ่าย ประชุมสัมมนาบัณฑิตอาสาสมัครทั้ง ๔ รุ่น ที่ มธ.

จันทร์ที่ ๑๒ เข้าและบ่าย ประชุม AIT Executive Committee ที่รังสิต

เย็น มธ. พุดเรื่องเศรษฐศาสตร์กับการพัฒนาประเทศ สำหรับ
นักศึกษาเศรษฐศาสตร์

ค่ำ รับประทานอาหารและคุยกับคณาจารย์และข้าราชการคณะ
เศรษฐศาสตร์ มธ.

อังคารที่ ๑๓ เข้าและบ่าย ประชุม AIT Executive Committee ที่รังสิต

ค่ำ รับประทานอาหารและคุยกับเพื่อนนักเรียนอังกฤษรุ่นเดียว
กัน (เสรีไทย)

พุธที่ ๑๔ เข้า ไปหา ม.ล. เกษ สนิทวงศ์ และคุณเล้ง ศรีสมวงศ์

บ่าย พิธีเปิดสถานที่ AIT รังสิต ได้คุยกับคุณแสง เสนาณรงค์
และได้เข้าเฝ้าฯ ในหลวงและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

ค่ำ รับประทานอาหารและคุยกับเพื่อนร่วมรุ่นอัสสัมชัญ

พฤหัสบดีที่ ๑๕ เข้า ประชุม AIT Board of Trustees ที่รังสิต

๑๑.๓๐ เข้าพบอธิการบดี มธ.

เที่ยง รับประทานอาหารและคุยกับเพื่อนธนาคารแห่งประเทศไทย

๑๖ น. เปิดห้องสมุดในตึกใหม่ คณะเศรษฐศาสตร์ มธ.

เย็น รับประทานอาหารและคุยกับเสรีไทยที่เป็นข้าราชการใน
ไทย ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง

ศุกร์ที่ ๑๖ ๘.๔๕ เข้าพบนายกรัฐมนตรีที่บ้านถนนระนอง ๒

๑๔.๓๐ คุยกับอาจารย์หลายมหาวิทยาลัย กลุ่ม Chicago (กลุ่ม ๒)

บ่ายและเย็น พบอาจารย์จากคณะต่าง ๆ ของ มธ. ทีละคนสอง

คน และแจกรางวัลแข่งขันแบดมินตัน อาจารย์ vs. นัก
ศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ มธ.

เสาร์ที่ ๑๗ ๑๐ น. คุยกับบุญชู โรจนเสถียร และ พอล สิริธินันท์

๑๑ น. คุยกับเพื่อน ๆ มีนิสิตนักศึกษาด้วย ประมาณ ๓๐ คน
(เรียกว่ากลุ่มที่ ๓)

๑๔ น. พูดเรื่อง “การบูรณะชนบท” ที่หอประชุมใหญ่ มธ. สำหรับ
สาธารณชนและนักศึกษา

๑๕ น. เข้าพบพลเอกประภาส จารุเสถียร ที่บ้านถนนสุขุโขทัย
อาทิตย์ที่ ๑๘ เข้า คุยกับเพื่อนร่วมรุ่น ธ.บ. (กลุ่ม ๔)

เรื่องของธรรมศาสตร์

๓. ขณะนี้ใกล้จะถึงวาระครบกำหนดพิจารณาผู้ดำรงตำแหน่งอธิการบดี มธ.
(เดือนมีนาคม) อธิการบดีสัญญา ธรรมศักดิ์ ยืนยันว่า จะไม่รับตำแหน่งต่อ
เพราะสุขภาพไม่ดี (บางคนว่าอาจารย์สัญญาได้ทุลในหลวงแล้ว และมีพระ
บรมราชานุญาตให้ออกได้)

จากเสียงของอาจารย์หลายคนหลายคน ภายในธรรมศาสตร์กำลังอดเวง
ทุกคนมีปัญหายุ่งยาก การดำเนินงานทางวิชาการ ทางบริหาร และการวาง
แผนพัฒนากำลังย่ำเท้า

๔. ได้รับทราบจากอาจารย์หลายหมู่ จากหลายคณะว่า คณะอาจารย์ส่วน
ใหญ่อยากให้ผมเป็นอธิการบดีคนต่อไป รวมทั้งอาจารย์สัญญาก็พูดเช่นนั้น

น่าเสียดายที่อาจารย์หมู่ต่าง ๆ แม้จะมีความเห็นตรงกันในจุดหมาย แต่มี
วิธีการแตกต่างกัน และขัดแย้งกันจนบางคนทะเลาะกันอย่างมาก

อาจารย์สัญญาบอกว่า จะมีการตั้งสภาอาจารย์ในไม่ช้า และสภาอาจารย์จะเสนอชื่อผู้ที่ควรเป็นอธิการบดีต่อสภามหาวิทยาลัย สภามหาวิทยาลัยคงจะตั้งกรรมการสรรหาตามระเบียบ เพื่อเสนอชื่อผู้ที่ควรเป็นอธิการบดี และมติของสภามหาวิทยาลัยนั้นต้องเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา เพราะเป็นเรื่องที่ต้องโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง โดยนายกรัฐมนตรีรับสนอง

๕. เท่าที่ได้ทราบจากอาจารย์และนักศึกษา นักศึกษาส่วนใหญ่ต้องการให้ผมเป็นอธิการบดี ไม่ใช่เฉพาะความเห็นของนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์เท่านั้น

เมื่อศุกร์ที่ ๑๒ นักศึกษากลุ่มหนึ่งเรียกชื่อว่า กลุ่ม “พลังธรรม” เข้าใจว่าเป็นคณะนิสิตาสาตร์ จัดการหยั่งเสียงประชามตินักศึกษาว่าใครควรเป็นอธิการบดี เพราะเหตุใด มีนักศึกษาลงคะแนนเสียงประมาณ ๑,๒๔๐ คน (ในจำนวนนักศึกษาทั้งหมดประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน) ผมได้คะแนน ๘๕๐ อาจารย์สัญญา ๑๓๒ มรว. คึกฤทธิ์ ๙๐ ดร. อตุล วิเชียรเจริญ ๔๙ ฯลฯ ฯลฯ

๖. นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ต้อนรับผมอย่างชื่นใจ เมื่อผมถึงกรุงเทพฯ ในวันศุกร์ที่ ๙ ดร. วิญญู และนักศึกษายังมิได้ทราบกำหนดไปถึง เมื่อผมไปบ้านซอยอารี ก่อนออกไปธนาคารชาติ ได้โทรศัพท์บอก ดร. วิญญู ว่าจะไปหาอีกประมาณ ๑ ชั่วโมง ดร. วิญญู จึงได้บอกนักศึกษา ครั้นเมื่อผมไปถึงธรรมศาสตร์ มีนักศึกษาคอยต้อนรับอยู่แล้วประมาณ ๑,๐๐๐ คน มีป้ายโปสเตอร์ต้อนรับอยู่ทั่วไป เขียนเป็นกลอนหลายแห่ง หลายบท เขียนว่าต้อนรับ “เตี้ย” ก็มี หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษเอาไปแปล “เตี้ย” ว่า Papa เติมผมไม่ได้ตั้งใจว่าจะพบนักศึกษาในวันแรก แต่นักศึกษาก็ตรุกันเข้าหอประชุมใหม่ข้างคณะเศรษฐศาสตร์จนแน่นไปหมด เลยต้องเข้าไปในหอประชุม

นั้น พอเข้าไปนักศึกษาตามมือต้อนรับอยู่นานหลายนาที เลยต้องเล่าเรื่องความเป็นอยู่ที่เคมบริดจ์ให้ฟัง

๗. ในการพูดเมื่อวันศุกร์ที่ ๙ วันจันทร์ที่ ๑๒ และ วันเสาร์ที่ ๑๗ ทั้ง ๆ ที่เรื่องพูดไม่เกี่ยวกับธรรมศาสตร์ นักศึกษาก็กังวาลถามว่า ถ้านักศึกษาจะให้เป็นอธิการบดี ผมจะกลับมารับตำแหน่งไหม ผมตอบว่า ผมสมัครเป็นอธิการบดี และยินดีรับ แต่แม้จะไม่ใช่เป็นอธิการบดีก็สมัครเป็นอาจารย์ธรรมศาสตร์อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งอะไรหรือไม่

๘. เมื่อผมพบอธิการบดีสัญญา ท่านถามว่า ถ้านักศึกษาและสภาอาจารย์อยากให้ผมเป็นอธิการบดี แล้วสภามหาวิทยาลัยก็เสนอชื่อผมไปยังคณะรัฐมนตรี แต่ถ้าคณะรัฐมนตรีไม่ตั้งผม จะเกิดอะไรขึ้น ผมตอบว่าคาดไม่ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น แต่หวังว่าจะไม่เกิดเหตุร้ายขึ้น

กับนักศึกษา ผมก็ยืนยันว่า แม้ผมจะไม่ได้เป็นอธิการบดี ผมก็ไม่เสียใจ เพราะผมอยากทำงานบูรณะชนบทและพัฒนาการศึกษาในชนบท แม้ไม่เป็นอธิการบดีก็ยินดีมาสอนที่ธรรมศาสตร์ ขอให้นักศึกษาตั้งอยู่ในความสงบ เพราะถ้าไม่ใช่เป็นเรื่องหลักการ แต่เป็นเรื่องส่วนบุคคลแล้ว ก็ไม่ควรมีการประท้วง

๙. เมื่ออธิการบดีสัญญาทราบ ว่า ผมจะเข้าพบนายกรัฐมนตรีในวันศุกร์ที่ ๑๖ ท่านมอบให้ผมไปถามนายกรัฐมนตรีว่า ถ้าสภามหาวิทยาลัยเสนอชื่อผมเป็นอธิการบดี นายกรัฐมนตรีจะมีปฏิกิริยาอย่างไร

นายกรัฐมนตรี และ รองนายกรัฐมนตรี

๑๐. เวลาพูดเรื่องส่วนตัว ทั้งนายกรัฐมนตรี และ รองนายกรัฐมนตรี ให้ความสนใจสนทนเป็นกันเอง ด้วยอัธยาศัยไมตรี ไม่ผิดกับแต่ก่อน

๑๑. เมื่อผมไปถึงกรุงเทพฯ ใหม่ ๆ ผมได้รับบอกเล่า จากผู้ที่เชื่อถือได้ว่า ผู้ใหญ่คนหนึ่งในการมตํารวจบอกว่า เฉพาะผม ทางรัฐบาลไม่มีใครข้องใจขอแต่อย่าให้ไปเกี่ยวข้องกับนิสิตนักศึกษา

๑๒. เมื่อผมเข้าพบนายกรัฐมนตรี ผมได้เรียนถามว่า อาจารย์สัญญาผาก มาถามเรื่องตำแหน่งอธิการบดีกับผม (ดูข้อ ๙) นายกรัฐมนตรีไม่ตอบตรงแต่กลับย้อนถามว่า ทำไมอาจารย์สัญญาจะไม่ใช่อธิการบดีต่อไปเล่า ท่านอยากให้อาจารย์สัญญาเป็นอธิการบดีต่อไป

ในการพบครั้งนั้น AIT ผากไปตามนายกรัฐมนตรีว่าถ้า AIT เลือกตั้งคุณ ถนัด คอมันตร์ เป็นประธานกรรมการบริหาร นายกรัฐมนตรีจะขัดข้องประการใด คุณถนัดเถียงว่าฉันนโยบายการต่างประเทศของรัฐบาลอย่างรุนแรง ฟังสังเกตว่าในกรณีนี้ นายกรัฐมนตรีตอบขัดว่าไม่ขัดข้องและเห็นว่าเป็นการสมควร

นายกรัฐมนตรีบอกผมว่า การปฏิวัติครั้งที่แล้วก็ดี หรือครั้งจอมพลสฤษดิ์ก็ดี นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เริ่มเรื่องเอง ไม่ได้ตามใคร

๑๓. พลเอกประภาส จารุเสถียร พูดว่า เท่าที่เรารู้จักกันมาร่วม ๒๐ ปี คุณประภาสกับผมได้ขัดคอกันตลอดมาเสมอ ๆ แต่ไม่เคยคิดทะเลาะวิวาทเป็นส่วนตัว ฉะนั้น ถ้าผมจะติเตียนทั้ทั้งรัฐบาลต่อไปก็เชิญ ขออย่างเดียวอย่าใช้นิสิตนักศึกษามาเป็น “พลัง” เพราะนักศึกษาและนิสิตมีหน้าที่เรียนอย่างเดียว (ดูข้อ ๑๕)

๑๔. เป็นอันว่าใดความสอดคล้องต้องกันจากหลายกระแสว่า ผู้มีอำนาจในรัฐบาลขณะนี้ไม่ต้องการให้ผมเกี่ยวข้องกับ “ยูแหย” นิสิตนักศึกษา ฉะนั้นก็หมายความว่าคงจะไม่เต็มใจให้ผม ได้รับตำแหน่งอธิการบดีธรรมศาสตร์ น่า

คิดต่อไปว่า แม้เป็นอาจารย์สอนหนังสือเนี่ย ๆ ก็จะต้องเกี่ยวข้อง
กับนิสิตนักศึกษาได้อย่างไร ? และคิดเลยไปถึงว่า แม้ไม่เป็นอาจารย์แต่ไปทำ
งานอะไรก็ได้ในเมืองไทย ถ้าเผื่อนิสิตนักศึกษาเกิดมีการประท้วงอะไรขึ้น
ผมจะพ้นข้อสงสัย และข้อกล่าวหาไปได้อย่างไรว่า เป็นผู้ส่งเสริมนิสิต
นักศึกษา ?

๑๕. ในการเข้าพบพลเอกประภาส ผมได้ถามว่า มีข่าวทางคณะปฏิวัติ
อ้างว่า ผมได้พูดอะไรเป็นปฏิปักษ์ต่อคณะปฏิวัติ และยุยงนิสิตนักศึกษา
และมีผู้จ้องเสี่ยงในเทปมาเสนอฉันจริงเท็จประการใด พลเอกประภาสบอกว่า
เป็นเสียงผมจริง และว่าผมพูดกับนักเรียนธรรมศาสตร์ที่สถานทูตไทยใน
ลอนดอน ส่วนคุณบุญชู โรจนเสถียร บอกว่า ผมให้สัมภาษณ์แก่นักหนังสือ
พิมพ์ที่สถานทูตไทยในลอนดอน ถ้อยคำที่อ้างว่าผมพูดก็แตกต่างกันระหว่าง
คุณประภาส กับคุณบุญชู ผมได้ปฏิเสธด้วยความมั่นใจว่า ทั้งถ้อยคำที่คุณ
บุญชู และคุณประภาสอ้างนั้นไม่ใช่ถ้อยคำของผมแน่นอนและไม่เคยพูดกับ
นักเรียนธรรมศาสตร์หรือนักหนังสือพิมพ์ที่สถานทูตไทยในกรุงลอนดอน เพื่อ
ให้เป็นทีข่าวกระฉ่าง ขอให้มาเปิดเทปที่อ้างนั้นต่อหน้าผม ขออย่างเดียวว่าให้
เขาเจ้าของเทปที่อ้างว่าอภัยเสียงผมนั้น มาประจันหน้ากันตอนเปิดเทป จะได้
ยุติธรรม พลเอกประภาสบอกว่า เวลานี้ศัตรูฝ่ายแดงต้องการทำลายสามัคคี
ระหว่างคนไทย อาจจะเป็นฝ่ายแดงทำเรื่องเทปขึ้นกับเป็นได้

๑๖. อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดกันในวงใน ก็ได้ความว่า ผู้มีอำนาจใน
รัฐบาลกลavnนิสิตนักศึกษาจะถูกผสมยุและเอาใช้เป็นพลัง แต่ในวงนอกไม่ได้
พูดกันอย่างนี้ เพราะถ้าพูดกันอย่างนี้ก็เท่ากับยั่วโมโหนิสิตนักศึกษา ชาวที่
เขาถือกันและต้องการให้ลือกันก็คือว่า ผมเป็นหุ่นให้อาจารย์ปริติ พนมยงค์

เชิด ถ้าได้เป็นอธิการบดีธรรมศาสตร์เมื่อใด ก็สนใจอาจารย์ปรีดี เพราะ
อาจารย์ปรีดีจะได้กลับมามีอำนาจในธรรมศาสตร์อีก

ในหลวงและสมเด็จพระเจ้า ฯ

๑๗. ในวันพิธีเปิดสถานที่ AIT รั้วสิต ในฐานะประธานกรรมการ ผมมี
หน้าที่เบิกตัวอธิการบดีใหม่ และบรรดาทาสตีพร้อมด้วยภรรยาเข้าเฝ้า ครั้น
แล้วในหลวงได้ประทับ รับสั่งกับผมอยู่ครู่หนึ่ง ต่อมา สมเด็จพระเจ้า ฯ ก็ได้มีกระแส
รับสั่งกับผมอีกครู่ใหญ่ หนังสือพิมพ์มีช่วงภาพไปมาก ต่างก็ได้ถ่ายรูปตอนนั้น
ไปเป็นอันมาก ข่าวลือที่ว่าในหลวงกับสมเด็จพระเจ้า ฯ กริ้วผม (เป็นเรื่องอะไรก็ตาม)
ควรจะยุติได้แล้ว เพราะทรงโปรดซักถามเรื่องต่างๆ ทั้งส่วนตัวและการงาน
ทั้งสองพระองค์ โดยต่างวาระกัน ทั้งสองพระองค์ได้รับสั่งถามว่า เมื่อใดจะ
กลับมาทำงานเมืองไทย ซึ่งเป็นคำถามที่จอมพลถนอม และพลเอกประภาส
ไม่ได้คิดจะถามทั้งสองคน

เคมบริดจ์

กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖

๓
แด่ผู้
จากไป

“ท่านสิทธิพร”

ในที่สุดวาระที่พวกเราหวาดหวั่นอยู่ก็มาถึง คือวันที่ท่านสิทธิพรสิ้นชีพ
ทักษิณ

ผมหวาดเกรงวาระนี้อยู่แล้วเป็นเวลานาน เพราะเหตุหลายประการ
ประการแรก ท่านทรงชราและพระสรีราก็แบบบาง ไม่สมดุลงับความ
บากบั่นทรหดต่องาน ที่ท่านทรงถือเป็นหน้าที่ เพื่อประโยชน์สาธารณะ
จนถึงวันสิ้นพระชนม์ชีพ

ประการที่สอง สำหรับนักเศรษฐศาสตร์อย่างผม ผู้มีหน้าที่ในเรื่อง
เศรษฐกิจการเงินเบื้องต้น เราได้รับประโยชน์เหลือล้นจากข้อสังเกตใจจากท่าน
สิทธิพร นักบุกเบิกเกษตรว่าเงินทองเป็นมายา ข้าวปลาเป็นของจริง อนาคต
ของเกษตรกรไทยเป็นเรื่องที่จะต้องทะนุถนอมอย่างระมัดระวัง

อีกเหตุหนึ่ง ท่านชายสิทธิพร ทรงเป็นปากเสียงให้แก่ชาวไร่ชาวนาสามัญ
ชน เพื่อประโยชน์ของสามัญชนส่วนใหญ่ในประชาชาติไทย และเพื่อความ
ชอบธรรมในสังคม สมดังคำกล่าวของประธานาธิบดีรามอน แมกไซไซ ที่ว่า
“ใครเกิดมามีน้อย กฎหมายบ้านเมืองต้องยื่นสิทธิให้มากเข้าไว้”

อีกประการหนึ่งตราบไตที่ท่านสิทธิพรดำรงพระชนม์อยู่ พวกเราก็ได้เห็น
แก่ตาซึ่งตัวอย่างของมนุษย์อัจฉริยะผู้กล้าหาญ และคือพอที่จะยึดมั่นในอุดม

การของตน ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ต่อไปนี้โลกของเยาวชนจะจนลงถนัด

วันนี้ชาติไทยจนลงถนัด ชาวไร่ชาวนาจนลงถนัด ลูกชาวไร่ชาวนาจน
ลงถนัด นักศึกษาและนักเกษตรกรจนลงถนัด นักเศรษฐศาสตร์จนลงถนัด
ท่านทั้งหลายกับผมจนลงถนัด เพราะเราขาดท่านสิทธิพร

๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๔

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ มิถุนายน ๒๕๑๔

และ อนุสรณ์ ม.จ. สิทธิพร กฤดากร ๒๕๑๔

ปูเลา

ทุกวันนี้เพื่อนๆ ของผมกับผมก็ยังกล่าวถึง พลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส โดยใช้นามฉายาของท่านในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองคือ “ปูเลา”

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ผมเป็นผู้หนึ่งในเสรีไทยรุ่นแรกๆ จากอังกฤษ ซึ่งพยายามเข้ามามีติดต่อกับเสรีไทยในประเทศไทย เป็นผู้หนึ่งซึ่งถูกตำรวจของคุณหลวงอุดลฯ จับและเป็นผู้หนึ่งซึ่งได้รับความคุ้มครองจากตำรวจของคุณหลวงอุดลฯ และจากคุณหลวงเองเป็นอย่างดี นับว่าเป็นหนี้บุญคุณท่านอย่างใหญ่หลวง ทั้งในด้านชีวิตกับสวัสดิภาพของตนเอง และในด้านการปฏิบัติงานเสรีไทย

เมื่อผมโคตรมมาที่ชยันนาท ในเดือนมีนาคม ๒๔๘๗ แล้วถูกจับกุมตัวมาถึงกองตำรวจสันติบาลนั้น คุณหลวงอุดลฯ ทราบเรื่องเสรีไทยอยู่บ้าง แต่ท่านยังมีได้บักใจเด็ดขาดว่า จะเข้าร่วมเป็นเสรีไทยด้วยเต็มที่ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ และท่านผู้ใหญ่อื่นๆ ในขบวนเสรีไทยได้ทาบตามท่านอยู่เสมอ โดยทราบดีว่าแม้คุณหลวงจะไม่สมัครใจร่วมเป็นเสรีไทยด้วยก็ตาม คุณหลวงย่อมเห็นแก่ประโยชน์ของประเทศเป็นใหญ่ คงจะไม่มีการทรยศหักหลังขายเพื่อนในด้านทำลายขบวนเสรีไทย ขณะนั้นแตกต่างกับเหตุการณ์ภายหลังอยู่ที่เพียงแต่ว่า ขบวนเสรีไทยยังไม่ได้รับประโยชน์จากกำลังตำรวจ เข้าร่วมด้วยท่านนั้น

วันที่ผมถูกคุมตัวเข้ากองตำรวจสันติบาล เมื่อมีนาคม ๒๔๘๖ นั้นคุณ
หลวงสัมฤทธิ์สุขุมวาท รองผู้บังคับการตำรวจสันติบาล เรียกตัวผมเข้าพบ
ทันที โดยเข้าไปในห้องของท่านพูดจากันสองต่อสอง คุณหลวงสัมฤทธิ์
ท่านบอกผมว่าอธิบดีกรมตำรวจคือคุณหลวงอดุลฯ สั่งท่านให้ดูแลพวกผมให้
ดี อย่าให้มีความเดือดร้อนใดๆ แต่ต้องพยายามกระทำเป็นความลับ ภายนอก
ให้ถือเป็นนักโทษอุกฉกรรจ์ คำสั่งอีกข้อหนึ่งคือ สั่งให้ผมเขียนรายงานต่อ
ตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี คุณหลวงอดุลฯ สั่งว่าจะเขียน
อย่างไรก็ตามเถิด เขียนให้เข้าเรื่องความรักชาติให้มากๆ และอย่าลืมยกย่อง
สรรเสริญจอมพลท่านให้มากที่สุดที่จะทำได้ ถ้าเขียนได้เช่นนั้นนั้น คุณหลวง
อดุลฯ รับรองจะจัดการเรื่องอื่นๆ เอง

และก็เป็นจริงตามคำรับรองของท่าน รายงานที่ผมเขียนนั้น ภายหลัง
ทราบว่าคุณหลวงอดุลฯ ท่านนำไปมอบจอมพล ป. นายกรัฐมนตรี และได้
รับอนุมัติจากจอมพล นายกรัฐมนตรีว่า เรื่องนักโทษเสรีไทยทั้งหลายตั้งแต่
นั้นต่อไป อยู่ในความรับผิดชอบเด็ดขาดของคุณหลวงอดุลฯ ท่านนายกรัฐ-
มนตรีไม่ต้องเป็นห่วง และใครๆ คนอื่นรวมทั้งท่านนายกรัฐมนตรีก็ไม่ต้อง
เข้ามาเกี่ยวข้อง

การติดต่อกับคุณหลวงอดุลฯ ในขั้นต้นๆ นั้น ท่านไม่ให้พวกเรากระทำ
โดยตรง ทุกสิ่งทุกอย่างต้องผ่าน ร.ต.อ. พะโยม จันทวัคคะ สารวัตรแผนก
หนึ่งกองหนึ่งในสันติบาล ซึ่งท่านทราบว่าชอบพอกับผมเป็นส่วนตัว เพราะ
อยู่โรงเรียนอัสสัมชัญแผนกฝรั่งเศสมาด้วยกัน ท่านมีคำถามมาเสมอเกี่ยวกับ
เรื่องเหตุการณ์สงคราม เรื่องต่างๆ ทางด้านอังกฤษ อเมริกา และพันธมิตร
การรบด้านเยอรมันเป็นต้น พวกเราสังเกตได้ว่าท่านถามเรา เพื่อจะนำคำตอบ

ไปพิจารณาซึ่งใจของท่าน ประกอบกับข้อเท็จจริงอื่นๆ ที่ท่านได้มาจากทาง
อื่น แต่วันแล้ววันเล่าท่านก็ไม่ให้พบ สัปดาห์แล้วสัปดาห์เล่า ท่านก็ยังไม่ตัดสินใจว่าจะเข้าข้างเสรีไทยเต็มที่ เดือนแล้วเดือนเล่าท่านก็ยังไม่อนุญาตให้เราใช้
เครื่องวิทยุติดต่อกับฐานทัพพันธมิตรที่อินเดีย มีแต่แสดงความเมตตาปราณี
แก่พวกเราเป็นส่วนตัว โดยให้ออกมาพักที่เรือนแถวที่เป็นบ้านพักนายสิบ
และให้เงินเบี้ยเลี้ยงรายวันแก่พวกเรา เข้าใจว่าเป็นอัตราขนาดนายสิบ และ
ต่อมาก็เพิ่มเงินเบี้ยเลี้ยงให้เรื่อย ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างผ่านคุณพะโยมทั้งนั้น

พวกผมรวมทั้งคุณพะโยมย่อมใจร้อนกว่าคุณหลวงอดุล ๖ ระหว่างที่เรา
รอการตัดสินใจของท่านนั้น พวกเราได้ล่องละเมียดแอบทำการบางอย่างด้วยความ
ช่วยเหลือรับผิดชอบของคุณพะโยม กล่าวคือแอบไปพบอาจารย์ปรีดี
พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระมหากษัตริย์และหัวหน้าเสรีไทย
แอบไปส่งวิทยุพยายามติดต่อกับฐานทัพอังกฤษที่อินเดียจนสำเร็จ แอบไป
รับเอาพลร่มมาลงที่หัวหินหนึ่งรุ่น เป็นต้น ทั้งนี้เป็นการทำลับหลังคุณหลวง
อดุลฯ ทั้งนั้น ผมเลยถือโอกาสนี้ กราบขออภัยโทษท่านที่ได้ละเมียดกระทำการ
ไปและหวังว่าท่านคงจะประทานอภัย เพราะพวกเราหนุ่มกว่าท่าน ใจร้อน
กว่าท่าน แต่กระทำไปเพื่อบ้านเมืองเหมือนเจตนาของท่าน

ต่อมาหลายเดือนนับแต่วันที่ผมถูกจับมาอยู่สันติบาล คุณหลวงอดุล ๖ จึง
ได้สั่งให้คุณพะโยมพาผมไปพบท่าน การเดินทางไปพบท่านนั้น กระทำตาม
ตำรับพิธีสงครามทุกประการคือ ไปเวลาค่ำ คุณพะโยมขับรถพาผมไปแล้ว
เมื่อถึงแห่งหนึ่งก็เปลี่ยนรถ ขับไปอีกในรถคันใหม่แล้วจึงไปพบท่านยังที่นัด
หมาย ไม่ใช่ที่บ้านท่าน ไม่ใช่ในวังปารุส หรือกรมตำรวจ แต่กลางถนนที่
ใดที่หนึ่ง เช่นที่ลานพระบรมรูปทรงม้า หรือที่ถนนสุริยประชาธิปไตย หรือ

ที่อื่น ๆ การสนทนากับท่านนั้น ท่านใช้ให้เดินพูดกับท่านเป็นส่วนใหญ่ และ
อยู่ในที่สาธารณะ หรือมีฉะนั้นก็นั่งพูดไปกับท่านที่ในรถ ซึ่งนอกจากท่านกับ
ผมแล้ว ก็มีคนขับรถคู่ใจของท่านเท่านั้น ในรถมีบันทึกลบพร้อมอยู่เสมอ
คุณหลวงอดุล ฯ ท่านซักถามผมทั้งข้อเท็จจริงต่าง ๆ และให้เสนอความเห็น
ด้วย ในขั้นแรก ๆ ท่านมีวิธีถามดูว่าผมจะพูดความจริงกับท่านเพียงใด และ
ต่อมาเมื่อเห็นว่าผมซื่อกับท่านจริง จึงได้ไต่ถามลึกซึ้งลงไปถึงเรื่องต่าง ๆ
ตลอดจนเรื่องเกี่ยวกับบุคคลสำคัญที่อยู่ภายนอกประเทศ เช่น ม.ร.ว. เสนีย์
 ปราโมช ม.จ. ศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เป็นต้น
พูดกันไปครั้งหนึ่ง ๆ ก็หลายชั่วโมง กว่าจะเสร็จเรื่องที่ท่านเตรียมมาถาม ก็
ล่วงเลยสองยามไปมาก พอจบเรื่องท่านก็พานั่งรถไปส่งให้คุณพะโยมที่คอยอยู่
ยังที่นัดหมาย ผมก็ย้ายรถจากรถท่านไปรดคุณพะโยม แล้วคุณพะโยมพา
กลับบ้านพักในกองตำรวจสันติบาล บางครั้งกว่าจะถึงบ้านพักก็ล่วงเข้าไปถึง
ตีสองหรือตีสาม

ต่อมาในราวต้นปี ๒๔๘๘ (หรือจะเป็นปลายปี ๒๔๘๗ ผมจำไม่ได้แน่)
คุณหลวงอดุล ฯ ท่านจึงตัดสินใจเด็ดขาดเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยอย่างแน่ว
แน่ ท่านเป็นผู้พาผมไปเข้าประชุมกับอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ คุณดิเรก ชัยนาม
คุณทวี บุณยเกตุ และผู้ใหญ่คนอื่นอีก ๒-๓ ท่าน ท่านบอกผมว่าท่านแน่ใจ
แล้ว ปรากฏในตอนนั้นว่าทำไมก่อนหน้านี้ท่านจึงยังไม่แน่ใจ ท่านบอกว่าข้อไม่
แน่ใจมีอยู่สำคัญสองประการคือ (๑) ไม่แน่ว่าเสรีไทยในประเทศนั้นจะทำ
กันจริงจริงเพียงใด (๒) ไม่แน่ว่าบุคคลสำคัญที่เป็นเสรีไทยนอกประเทศนั้น
จะมีเจตนาอันแท้จริงอย่างไร เช่น ม.จ. ศุภสวัสดิ์ ประธาณาทางด้านการ
เมืองอย่างไร เมื่อทราบเจตนาบริสุทธิ์ว่าขอกู้ชาติอย่างเดียว ขอรักษาความ

สามัคคีในชาติไทย อย่างอื่นไม่คิด ก็หมดสงสัย

เมื่อคุณหลวงอดุล ฯ ตัดสินใจเด็ดขาด ขบวนการเสรีไทยก็ได้กำลังเพิ่มเติมเป็นอันมาก คือกำลังตำรวจหัวราชอาณาจักร ตั้งแต่นั้นต่อมา การรับพลร่มทั้งไทยและฝรั่ง ทั้งอังกฤษและอเมริกันก็มีตำรวจคุ้มกันอารักขาเป็นที่เรียบร้อย การดำเนินงานก็ง่ายขึ้น และคุณหลวงอดุล ฯ นั้น เมื่อตกลงใจเด็ดขาดเข้าร่วมแล้ว ท่านมิได้เข้ามาแต่เฉพาะตัวท่านหรือตำรวจของท่าน ลูกเท้าของท่านก็เข้ามาช่วยด้วย บางคนถูกส่งไปฝึกงานที่อินเดีย และลังกา ทำนองเดียวกับพวกเสรีไทยทั้งด้านทหาร ด้านธรรมศาสตร์ ด้านกระทรวงการต่างประเทศ ด้านมหาดไทย ด้านตำรวจ เป็นชุด ๆ ไป

ผมเองได้รับความคุ้มครองจากท่านตลอดมาจนสิ้นสงคราม เมื่ออาจารย์ปรีดี พนมยงค์จะส่งผมออกไปอินเดีย และอังกฤษ เพื่อเจรจาราชการบางประการในราวเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ๒๔๘๘ คุณหลวงก็เป็นผู้อนุมัติและท่านอนุมัติโดยท่านได้เตรียมเรื่องต่าง ๆ ไว้ให้ผมออกไปได้ โดยไม่มีพิรุณและไม่ผิดสังเกต เมื่อผมกลับมาจากอังกฤษและอินเดีย ท่านก็จัดให้ไปอยู่ที่ท้าวสุกรีในเวลากลางวัน ในเวลากลางคืนให้อยู่บ้านพัก ซึ่งกรมตำรวจเข้าไว้ใช้ราชการที่ตำบลซังฮี เวลาตึก ๆ ท่านยังเรียกไปพบแบบแต่ก่อนแต่คราวนี้ท่านให้ความสนใจสนทนามากขึ้น จำได้ว่าคืนหนึ่งท่านพาผมกับเพื่อน ๆ ไปตรวจโรงสุบผี้น ท่านบอกว่าเป็นการอบรมให้รู้จักสภาพเมืองไทย และท่านพาไปรับประทานอาหารยามดึกเสมอแถวเยาวราช และราชวงศ์ก่อนปล่อยตัวกลับที่พัก โดยยังคงใช้คุณพะโยมเป็นยานพาหนะอยู่เช่นเดิม

หลังสงคราม เมื่อท่านพ้นหน้าที่ราชการแล้ว ผมก็ได้ไปเยี่ยมท่านบ้างที่วังปารุสกวันแต่ไม่บ่อยนัก เมื่อผมได้รับตำแหน่งเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติ ไป

เยี่ยมท่าน ท่านก็ว่าดีแล้ว คุณเป็นคนรักชาติคุณคงจะไม่โกงอย่างคนอื่นเขา

พลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส เป็นผู้ที่ได้ดำรงตำแหน่งราชการสำคัญ
ในระยะหนึ่ง ท่านผู้ใดดำรงตำแหน่งราชการสำคัญมีอำนาจมาก มีความรับผิดชอบ
มากนั้น ย่อมจะมีผู้วิจารณ์ผลงานของท่านผู้นั้นต่าง ๆ กันไป ข้อ
ตำหนิก็คงจะมี ข้อสรรเสริญก็คงจะมี การจะเป็นอย่างไรก็ตาม ในทัศนะ
ของผม และเท่าที่ผมรู้จักสนิทสนมกับท่านเวลาหนึ่ง พลตำรวจเอกอดุล
อดุลเดชจรัส เป็นผู้ที่สมรรถภาพสูง ทำงานเข้มแข็ง เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์
สุจริตต่อหน้าที่ คำนึงแต่ประโยชน์ของชาติไทย ไม่คิดถึงประโยชน์ส่วนตัว
และมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ
อย่างลึกซึ้ง ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน

เฉพาะตัวของผม ท่านได้มีเมตตากรุณาและมีพระคุณแก่ผมเป็นอันมาก
จึงขอเทอดทูนเกียรติคุณของท่านไว้ด้วยความอาลัยรัก

๒๓ มีนาคม ๒๕๑๖

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

หนังสือที่ระลึก พล.ต.อ. อดุล อดุลเดชจรัส ๒๕๑๖

ฟ. ฮีแลร์

คำสุดที่ท่านเจษฎาจารย์ฮีแลร์ที่รักของเรานี้ ผมจะต้องขอล่าวเป็นภาษาฝรั่งเศส ผมคิดว่าจะทำให้ท่านพอใจ เพราะตั้งแต่ผมออกจากอัสสัมชัญมาแล้วกว่าสามสิบปี ท่านไม่เคยเว้นที่จะเตือนให้ฝึกใช้ภาษาเดิมของท่าน ผมขออนอบน้อมทำตามคำของท่านวันนี้ เช่นเดียวกับที่ได้เคยน้อมทำตามคำของท่านมาแล้วพันครั้งในกรณีอื่น ๆ เพราะเชื่อมั่นว่าคำเตือนของท่านนำไปสู่ทางเจริญเสมอ อนึ่งผมใคร่จะกล่าวเป็นภาษาฝรั่งเศสคำวันนี้ เพราะประสงค์จะขอบคุณประชาชาติฝรั่งเศสอย่างสุดซึ้ง ฐานที่ได้ให้พลเมืองชาวฝรั่งเศสหลายท่าน อันทรงคุณสมบัติอันประเสริฐ ศรัทธาและเสียสละ มาประเทศไทย เช่น เจษฎาจารย์คณะเซนต์คาเบรียลซึ่งรวมทั้ง ฟ. ฮีแลร์ และเพื่อน ๆ ของท่าน เพื่ออำนวยความสะดวกของไทยได้มีสมบัติสูงมีคุณค่าความงาม และมีศักดิ์คุณเด่นเป็นเวลาเนืองนานถึงหกสิบปีตลอดมา

ท่านผู้กล่าวสุดดีผู้อื่นคงจะได้จับประเด็นอันถูกต้อง ก็คงจะได้กล่าวถึงความปรีชาสามารถอันพิเศษของ ฟ. ฮีแลร์ ซึ่งเกี่ยวกับภาษาไทยและวรรณคดีไทย และคงจะได้กล่าวเรื่องครูการศึกษา ๕ เล่ม ซึ่งช่วยให้กุลบุตรของไทยหลายหมื่นคนได้อ่านภาษาไทยออก เขียนได้ และอ่านได้เขียนได้โดยดี ในที่นี้ผมใคร่จะขอเสนอเรื่องงานของอาจารย์ที่รักของเรา ในด้านอื่น ๆ สักสองสามเรื่อง

มรดกภาพของ ฟ. ฮีแลร์ ทำให้เราสูญเสียไปซึ่งสายสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งและ
ประเสริฐยิ่งระหว่างอัสสัมชนิกรุ่นต่าง ๆ เป็นอันมาก ถ้าไม่ได้ ฟ. ฮีแลร์
อัสสัมชนิกรุ่นของผมคือ ๑๙๒๐ - ๓๐ คงจะไม่ได้มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกับท่านอัสสัมชนิกรุ่นเก่า ๆ เช่น เจ้าพระยาศรีธรรมธิเบศร์ เจ้าคุณ
อนุমানราชธน เจ้าคุณศรภักย์พิพัฒน์ เจ้าคุณมไหสวร์ย์ คุณคง อภัยวงศ์
คุณเอก วิสกุล เป็นต้น ถ้าไม่ได้ ฟ. ฮีแลร์ ความสัมพันธ์ระหว่างอัสสัมชนิก
รุ่นผมกับรุ่นใหม่ ๆ คงจะขาดสะบั้นลง ผมหวังเป็นอย่างมากว่าสายสัมพันธ์นี้
จะเกิดขึ้นแทนโดยเร็วที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม เชื่อว่าความสูญเสียนี้ทำอย่างไร
ก็คงหาทดแทนได้โดยยาก

ผมขอฟื้นฟูความจำถึงคุณสมบัติอันยิ่งของ ฟ. ฮีแลร์ อีกข้อหนึ่ง คือ ความ
สามารถที่ท่านมีในการชักจูงเอาความประเสริฐสุดจากนักเรียนของท่าน ผมใช้
คำว่าความประเสริฐอย่างระมัดระวัง เพราะท่านอาจารย์ของเราไม่เพียงแต่จะดู
ว่าเราถ้าเราทำผิด แม้ว่าเราประสบความสำเร็จอยู่บ้าง ท่านก็ยังไม่พอใจ ที่
จะทำให้ท่านพอใจได้นั้นคือความประเสริฐ ท่านเรียกร้องเอาความประเสริฐ
จากเราในความประพฤติและดำเนินชีวิต ความประเสริฐในการศึกษา ความ
ประเสริฐในความสามัคคี ความประเสริฐในน้ำใจกีฬา ความประเสริฐแห่ง
น้ำใจยุติธรรม ความประเสริฐในการทำงานทุกประเภท ความสัจย์สุจริตอัน
ประเสริฐในการประกอบอาชีพของพวกเรา เมื่อท่านเทศน์ให้เราฟังประจำ
สัปดาห์ในเวลาบ่ายสามโมงวันเสาร์ก็ดี เมื่อท่านแสดงสุนทรพจน์ในงานพิธี
ต่าง ๆ ก็ดี เมื่อท่านสนทนากับนักเรียนเก่าของท่านก็ดี ท่านจะต้องให้เรามุ่ง
หวังแต่ความประเสริฐเลิศล้ำ และพวกเราก็คำนึงกับวาจาของท่านที่เจียบแหลม
ลึกซึ้งและเต็มไปด้วยคำคมอารมณ์ขัน

ผมไม่ประสงค์จะกล่าวถึงความสำคัญของท่าน ฟ. ฮีแลร์ ที่รักของเราให้เกินความจริงไป มิฉะนั้นท่านเองแหละจะจับผมบิดไปบิดมา แม้จะโตถึงปานนี้แล้ว แท้จริงควรจะสรุปท่านเจ้าอาจารย์ทั้งคณะคือ มาร์แตงเดอตูร์ส มิเชล เฟรเดริก หลุยส์ คาเบรียล อัลดีร์ โอเซ จังหลุยส์ โรกาเซียง ซูแบรโต อามาโด ซูแบรต์ เอเม หลุยส์ตังจู รวมทั้ง ฮีแลร์ ฐานที่ท่านเป็นครูนำเคารพ น่ากตัญญูและน่าภาคภูมิใจ แต่ ฟ. ฮีแลร์ สำหรับพวกเราและสำหรับประเทศไทยมีลักษณะพิเศษ เมื่อสิ้นปี ๒๔๘๗ ผมได้มีวาสนาไปเยี่ยมท่านที่อินเดียสัก ๔-๕ วัน ผมสังเกตเห็นท่านเศร้าสลดใจนัก เพราะคิดถึงเมืองไทยและท่านรู้สึกโทมัสโดยรู้ตัวว่าจะทำงานที่ไหน ๆ ก็ไม่ได้ดีเท่าที่กรุงเทพฯ ฟ. ฮีแลร์ เกิดที่เมืองบัวตีเอ ที่เมืองนี้มีนักบุญคนหนึ่งแล้วชื่อนักบุญฮีแลร์ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๔ ท่านเป็นใหญ่ในศาสนาและเป็นนักบุญคู่กันเมืองบัวตีเอ เมืองบัวตีเอนี้เองได้ส่งฮีแลร์อีกท่านหนึ่งมาให้ประเทศไทย ฮีแลร์คนนี้เป็นเซอวาลีเอ (อัครวิณ - อิสตริยาภรณ์ชั้นหนึ่ง) แห่งเลจีองดอนเนอร์ เป็นกรรมการแห่งสมาคมวรรณคดีของไทย และเป็นครูของคนไทยจำนวนมากซึ่งเป็นข้าราชการและพลเมืองที่กล้า ที่ซื่อสัตย์สุจริตและมีความสามารถ

ขอให้ท่าน ฟ. ฮีแลร์ ของเราคงสงบสุขอยู่ในประวัติศาสตร์ของไทยตลอดกาลปาวสานขอให้ท่านคงดำรงอยู่เป็นที่รักที่เคารพอยู่ในดวงใจแห่งอัสสัมชนิก ขอให้ท่านได้รับความสงบในสันติสุขเทอญ

คำกล่าวสรุปในพิธีบรรจุศพ ฟ. ฮีแลร์

๙ ตุลาคม ๒๕๑๑

ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสใน วารสารสยามสมาคม ๒๕๑๒

คุณสมบุรณ์ เหล่าวานิช

เมื่อผมได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองผู้ว่าการ ธนาคารแห่งประเทศไทย ในระยะ
ต้นปี ๒๔๙๖ ผมพิจารณาเห็นว่า เจ้าหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วน
ใหญ่เป็นข้าราชการมาแต่เดิม แล้วย้ายมาทำงานที่ธนาคาร ส่วนผู้ที่ไม่เคยเป็น
ข้าราชการมาก่อนแล้ว ก็น้อยคนนักที่เคยมีประสบการณ์เป็นพ่อค้าเอกชน ใน
ขณะนั้นฐานะการเงินต่างประเทศของไทยเรายังอ่อนแออยู่ การควบคุมแลก
เปลี่ยนเงินกับต่างประเทศจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก เพื่อที่จะอำนวยให้ธนาคาร
ปฏิบัติหน้าที่ได้โดยดียิ่งขึ้น คือทั้งรอบคอบและรวดเร็ว น่าจะลองแสวงและ
คัดเลือกคนดี ๆ นอกวงราชการที่ได้ทำหรือกำลังทำกิจการค้าในฐานะเอกชน (ผู้
ถูกควบคุม) เข้ามาร่วมงานด้วยในฝ่ายการธนาคารต่างประเทศ (ผู้ควบคุม)
ประสบการณ์ทางราชการ และประสบการณ์ทางเอกชนทั้งสองด้านคงจะผสม
กันได้ดี เป็นคุณทำให้ธนาคารเข้มแข็งทำหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น ท่านผู้ว่าการ และ
คณะกรรมการธนาคารก็เห็นชอบด้วยกับข้อปรารภนี้ จึงได้คัดเลือกและชักชวน
พ่อค้าให้เข้ามาเป็นพนักงานธนาคารสองคน คนหนึ่งคือคุณประจितร ยศสุนทร
อีกคนหนึ่ง คือ คุณสมบุรณ์ เหล่าวานิช

ผมรู้จักคุณสมบุรณ์ เหล่าวานิช พอสมควร แต่ไม่สนิทในขณะนั้นเท่า
กับคุณประจितร คุณสมบุรณ์เป็นนักเรียนเก่าอัสสัมชัญ รุ่นก่อนผมสักสาม-สี่
ปี และเรียนอยู่ในแผนกอังกฤษ (ผมเรียนในแผนกฝรั่งเศส) เคยรับราชการ

ในกระทรวงพาณิชย์ (เศรษฐกิจ) และราชการเคยส่งไปประจำเป็นผู้แทนที่
สิงคโปร์ ภายหลังสงครามโลก ได้ลาออกจากราชการไปทำการค้าส่วนตัวอยู่
หลายปี (เป็นบริษัทเล็ก) หม่อมหลวงเกษ ณีทวงศ์ เป็นประธานกรรมการ
ในฐานะเป็นพ่อค้า มีประสบการณ์ในการปฏิบัติตามกฎหมายควบคุมและแลกเปลี่ยนเงิน
และกฎหมายศุลกากรอยู่เป็นอันมาก นอกจากนี้ ผมรู้จักเป็นส่วน
ตัวว่า เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เข้มแข็ง เอาการงานเป็นใหญ่มีความประพฤติ
ดี อยู่ในศีลธรรม มีความเมตตากรุณาและกตัญญูทุกเวทีเป็นอาทิ

ตัวอย่างเรื่องกตัญญูและกตเวทีของคุณสมบุรณ์ เหล่าวานิช ประจักษ์
แก่ผมอยู่หลายเรื่อง จะยกมากล่าวที่นี้สองเรื่อง คือ คุณพระบริรักษ์ยุทธกิจ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังครั้งนั้น เป็นเพื่อนสนิทกับบิดาของคุณ
สมบุรณ์ และคุณสมบุรณ์นับถือเคารพเป็นญาติผู้ใหญ่ ในชั้นแรกผมก็ไม่เข้าใจว่า
เพราะเหตุใดคุณสมบุรณ์จึงไปเยี่ยมเยียนคุณพระท่านเป็นประจำในทุก
โอกาสมงคล เช่นปีใหม่ วันเกิด เป็นต้น ภายหลังจึงทราบว่าคุณพระเคยมี
บุญคุณส่วนตัวต่อคุณสมบุรณ์ อีกเรื่องหนึ่ง คือการสนองคุณท่านมหาสุ
คุภศิริ ครูภาษาไทยของพวกเราที่อัสสัมชัญ ซึ่งถึงแก่กรรมในระยะนี้ ท่าน
มหาสุขมีหลานปู่อยู่สามคน ยังเล็ก ๆ อยู่ทั้งนั้น คุณสมบุรณ์ก็ได้รับอาสารับ
อุปการะหลานและน้องสาวของท่านมหาอยู่เป็นเวลาหลายปี ถ้าจะคิดเป็นทรัพย์สิน
เพียงอย่างเดียว ก็คงมากมายและมากกว่าจะมีใครเขาช่วยกันตามปกติ ในเรื่อง
นี้คุณประทุม ภรรยาของคุณสมบุรณ์ มีส่วนร่วมเป็นอันดีอย่างยิ่งมาก น่า
สรรเสริญ

เมื่อคุณสมบุรณ์เข้าทำงานที่ธนาคารในส่วนควบคุมบิรวรรตไม่นาน พลเอก
เผ่า ศรียานนท์ ในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง ก็เสนอให้คุณ

พระรัฐมนตรีว่ารายได้รัฐบาลจากศุลกากรนั้น ท่วงทีจะรวบไหลอยู่มาก น่าจะให้มีคณะกรรมการผสมระหว่างคลังกับตำรวจ ทำการตรวจสอบที่กรมศุลกากร เป็นงานประจำ ท่านรัฐมนตรีเห็นชอบด้วย และเมื่อผ่านเป็นมติคณะรัฐมนตรีแล้ว ก็มีผู้เสนอให้แต่งตั้งผมเป็นประธานคณะกรรมการตรวจสอบนี้ เพราะผมยังคงมีตำแหน่งเป็นผู้เชี่ยวชาญการคลังประจำกระทรวงอยู่

ผมเสนอคุณพระรัฐมนตรีว่าผมไม่สามารถทำเรื่องนี้ได้ เพราะมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่แล้วสองตำแหน่ง คือ รองผู้ว่าการธนาคาร และผู้เชี่ยวชาญการคลัง ถ้าจะเป็นกรรมการตรวจสอบแล้ว ก็ต้องประจำอยู่ที่ท่าเรือและกรมศุลกากรตลอดวัน หนึ่งผมไม่มีความรู้เกี่ยวกับระเบียบศุลกากร และไม่เคยมีประสบการณ์ ถ้าจะทำจริง ๆ ต้องศึกษาเป็นเวลาไม่น้อย และถ้าจะให้ทำจริง ๆ ก็ต้องขอพ้นจากความรับผิดชอบทางธนาคารและทางกระทรวงโดยสิ้นเชิง คุณพระรัฐมนตรีท่านเห็นจริงตามข้อเสนอ และเมื่อท่านรัฐมนตรีและท่านผู้ว่าการได้หารือกันแล้ว ก็เป็นอันตกลงว่า ให้คุณสมบุรณ์ เหล่าวานิช พนักงานธนาคาร ไปปฏิบัติราชการด้านตรวจสอบศุลกากร ในฐานะผู้แทนกระทรวงการคลัง แต่เดิมคาดกันว่าคงจะไปไม่กี่เดือน แต่เนื่องจากคณะกรรมการตรวจสอบปฏิบัติงานได้ผลดี จึงยืดเวลาออกไปเรื่อย ๆ จนร่วมสิบปี คุณสมบุรณ์เพิ่งกลับมาปฏิบัติงานที่ธนาคารภายหลังนี้ไม่กี่ปี

เป็นที่รับกันทั่วไปว่า คุณสมบุรณ์ เหล่าวานิช มีความสามารถและความรอบรู้ เหมาะสมกับหน้าที่ใหม่นี้เป็นอันมาก คุณสมบุรณ์ต้องทำงานร่วมกับตำรวจชั้นผู้ใหญ่ขนาดนายพล และชั้นผู้น้อยลงมาจำนวนหนึ่งกับมีผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นพลเรือนอยู่บ้าง เท่าที่ผมได้วิสาสะกับเพื่อนร่วมงานของคุณสมบุรณ์ ไม่เคยได้ยินคำติเตียนนินทา มีแต่คำชมเชยว่าเที่ยงตรง รู้ระเบียบดี รู้กฎหมาย

ดี รุ่งานติ ไหวพริบทันคนอื่น และเมตตากรุณาแก่ผู้น้อยทั่วไป เมื่อตรวจสอบได้มีการปรับแต่ละราย ก็มีเงินรางวัลที่พึงได้ตามกฎหมาย และจัดการแบ่งสรรปันส่วนกันตามความชอบธรรม ส่วนที่คุณสมบุรณ์ได้รับมักจะไม่เกินกว่าส่วนของผู้น้อย ถ้าจะเกินก็เป็นไปตามระเบียบที่กำหนดไว้ แต่แรกผมพรั่น ๆ ในใจว่าเจ้าหน้าที่ศุลกากรซึ่งเป็นผู้ถูกคณะกรรมการนี้ตรวจสอบซ้ำ จะข้องใจและอาจจะมีข้อขัดแย้งบาดหมางกันอย่างไม่น่าดู ความจริงปรากฏว่าข้อขัดแย้งและข้อใจนั้นก็มิอยู่บ้าง เพราะนอกจากคุณสมบุรณ์จะทำงานอย่างเข้มแข็งไม่ไว้หน้าผู้ใดแล้วยังกระตือรือร้นไปในด้านพหุจาแบบขวานผ่าซาก การที่มีผู้คอยตรวจสอบจับผิดอยู่ตลอดเวลาไม่ใช่เรื่องที่ชวนนิยมนเลย แต่เท่าที่ได้สัมผัสรับฟัง ก็เห็นว่าส่วนใหญ่อดเคารพมิได้ ในความสามารถรอบรู้และเที่ยงธรรมของคณะกรรมการ ประโยชน์ทางรายได้แผ่นดินนั้น ผมไม่ทราบว่าได้มีการประมวณไว้หรือไม่ แต่เข้าใจว่าเป็นเงินมากถ้าไม่ใช่เรือนร้อยล้าน ก็เป็นเรือนสิบล้านบาท และส่วนที่เข้าเป็นรายได้แผ่นดินเนื่องด้วยมีผู้ขยายต่อ การตรวจสอบทางคณะกรรมการ ทำให้ไม่พยายามหลีกเลี่ยงภาษีก็คงมีมาก ผมเคยปรารภกับเพื่อนข้าราชการกรมศุลกากรว่า พ่อค้าและนายหน้าตัวแทนพ่อค้าที่ท่าเรือกรุงเทพและกรมศุลกากรคงจะทั้งเกลียดทั้งกลัวคณะกรรมการ ฯ โดยเฉพาะคุณสมบุรณ์นำวิกรมมิใช่น้อยถึงความปลอดภัย เพื่อนข้าราชการเหล่านั้นก็เห็นด้วยว่าน่าวิตก และเป็นการเสี่ยงอยู่บ้าง แต่บางคนเห็นว่า พ่อค้าและนายหน้าตัวแทนก็ใจนักเลง ตามปกติถ้าใครเจียดขาดแต่เที่ยงตรงและยุติธรรม ไม่แก่งแย่ง ไม่พาลใส่ความผู้ใดแล้ว แม้จะเป็นที่รังเกียจและเกรงกลัว เขาก็คงยังเคารพในความดีนั้น คงไม่เสี่ยงเกินไปนัก และในระยะร่วมสิบปีนั้นก็น่ายินดีที่คุณสมบุรณ์หรือกรรมการผู้หนึ่งผู้ใดมิได้ถูกประทุษร้ายในการปฏิบัติ

หน้าที่แต่อย่างไร นี่แหละความเที่ยงธรรมเป็นยอดแห่งความคุ้มค่า

เกี่ยวกับรางวัลจากการตรวจสอบภาษี มีผู้เข้าใจผิดว่าคุณสมบูรณ์คงจะได้รับเงินเป็นจำนวนมหาศาล ข้อนั้นผมทราบดี เพราะคุณสมบูรณ์สนิทกับผมพอที่จะเล่าให้ฟังเสมอมาว่าได้แต่ละรายเท่าใด ผมเข้าใจว่าส่วนหนึ่งของเงินรางวัลนั้นคงจะอำนวยให้คุณสมบูรณ์สามารถมีที่ดินหนึ่งผืน มีบ้านสำหรับอยู่เองหนึ่งหลัง และความเป็นอยู่ของครอบครัวก็อยู่ในฐานะสบายๆ ข้อพิสูจน์อย่างใดในเรื่องนี้ก็คือ คุณสมบูรณ์กับครอบครัวครองชีพอยู่อย่างปกติสามัญชน ไม่มีโอ้อ่า ไม่มีการฟุ้งเฟ้อ หูหระ ไม่มีออกนอกกลุ่มนอกทาง ณ วันที่ ๔ มกราคม ๒๕๑๕ คุณสมบูรณ์มีทรัพย์สินฝากธนาคารอยู่เป็นเงินไม่กี่หมื่นบาท ได้เลี้ยงบุตรมาสามคนเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยคนหนึ่ง คนที่สองยังเรียนอยู่ชั้นมัธยม และคนที่สามยังเด็กนัก

เมื่อคุณสมบูรณ์กลับมาทำงานที่ธนาคารได้ไม่นานนัก คุณหลวงวรฤทธิสิทธิสุนทร อดีตอธิบดีกรมศุลกากรในระบอบที่คุณสมบูรณ์ไปปฏิบัติราชการที่นั่น ได้เป็นเลขาธิการคณะกรรมการตรวจสอบภาษี (ก.ค.ภ.) จากที่ท่านได้สังเกตเห็นนิสัย คุณธรรมและความสามารถของคุณสมบูรณ์มาก่อน จึงชวนให้ไปเป็นรองเลขาธิการ กตภ. และที่ กตภ. นี่แหละที่คุณสมบูรณ์ทุ่มเทกำลังกายและใจอย่างเข้มแข็งตามเคยจนเป็นเหตุหนึ่งแห่งการสูญสิ้นชีวิต ตามปกติเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี เมื่อจะจากโลกนี้ไป ก็จากไปโดยพบบันสติดอยู่กับโต๊ะทำงาน กว่าที่จะถึงโรงพยาบาลก็สายเสียแล้ว

ผมเอง นอกจากจะได้รับไมตรีจิตจากคุณสมบูรณ์แล้วยังได้รับความเอื้อเฟื้อนานาประการ ที่ยังผูกใจอยู่อย่างลึกซึ้ง ก็คือ เทปเพลงไทยเดิม และเครื่องเล่นที่จัดให้สำหรับฟังที่ธนาคารทุกเย็นที่ผมต้องทำงานเกินเวลา มีเทป

อย่างน้อยสี่สิบม้วน ได้นำไปฟังเพลงที่มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน ปี ๒๕๑๓/๑๔ และปีนี้ก็นำมาเพลงใจที่เกมบริจอีก (และกำลังฟังขณะเขียนอยู่นี้) ไม่นึกเลยว่าต่อไปนี้จะได้ฟังด้วยความคิดถึง เสียตาย และอาลัยรัก

ในชีวิตนี้ ผมภาคภูมิใจที่ได้ร่วมงานและวิสาสะสนิมสนมกับมนุษย์ประเสริฐหลายท่าน คุณสมบุรณ์เป็นคนหนึ่ง และผมขอร่วมทุกข์ ร่วมโศก ร่วมอาลัย กับคุณประทุม เหล่าวานิช กับ หลานทั้งสามอย่างสุดซึ้ง

เกมบริจ อังฤษ

มกราคม ๒๕๑๕

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

หนังสือที่ระลึก สมบุรณ์ เหล่าวานิช ๒๕๑๕

พร้อม วัชรคุปต์

พระนคร ๘ มี.ค. ๑๕

ป๋วยที่รัก

อื้งกำหนดจะมาถึงอังกฤษในวันเสาร์ที่ ๒๒ เมษายน เวลากลางคืนโดยทาง British Council จะเป็นผู้จัดเรื่องที่พัก . . . จะมาตุงงานการสอน Materials Science ในมหาวิทยาลัยอังกฤษหลายแห่ง เพื่อนำไปใช้สำหรับแผนกใหม่ที่จะเปิดในคณะวิทยาศาสตร์ในปีการศึกษาหน้า . . . หวังว่าล๊องจะลงมาตอนคอนในตอนนั้น และถ้าเจอกันในวันอาทิตย์ที่ ๒๓ ได้ก็จะดีมาก . . .

พร้อม

ไม่มีวาสนาเสียแล้ว เพื่อนเอ๋ย

พร้อมกับผมเป็นเพื่อนรักกันมาสามสิบกว่าปี ไม่ได้เรียนวิชาเดียวกัน ไม่ได้เรียนในสำนักเดียวกันก็จริง แต่ได้อยู่ด้วยกัน กินด้วยกัน นอนด้วยกัน ต้มเบียร์ด้วยกัน แก๊งหัดเต็นท์ด้วยกัน เทียวด้วยกัน ท่องสกีอตแลนด์ด้วยกัน อ่านปรัชญาด้วยกัน ถกเรื่องการเมืองด้วยกัน สนทนสนมกันจนไม่ต้องบอกอะไรกันก็รู้ใจเสียแล้ว เมื่อต่างมีครอบครัว ทั้งลูกทั้งเมียก็สนทนสนมกันตลอด ในบรรดาเพื่อน ๆ ของผม พร้อมเป็นคนหนึ่งที่มาร์เกร็ทรู้สึกสนิทชิดชอบมาก เพราะพูดซื่อ ๆ และมีความคิดเห็นเรื่องความมีความจริงกัน มาร์เกร็ทก็อาลัยพร้อมอยู่ไม่น้อย

พร้อมมีคุณธรรมที่ควรศุติหลายประการ
ขอศุติ ปัญญาและความริเริ่มของพร้อม เรียนเก่ง คិតลิกซิง ทำเก่ง ไกร ๆ

ทราบว่าพร้อมได้ปริญญาเอก และมีนิสักรักทางเป็นอาจารย์ แต่
น้อยคนคงจะได้ทราบว่า พร้อมเป็นนักประดิษฐ์ได้สร้างสรรค์วิธี
โลหกรรมวิธีใหม่ขึ้น หอทะเบียนในอังกฤษรับนับถือ และจด
ทะเบียนสิทธิ (Patent) ไว้ฐานที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่และมีคุณค่า

ขอสดุดี ความรอบรู้ใฝ่เรียนของพร้อม เป็นเจ้าตำราทางปรัชญา สังคม
วิทยาและรัฐศาสตร์ เป็นผู้ที่มีสติเห็นแจ้งในอุปสรรคของประชา
ธิปไตยในเมืองไทย เป็นผู้ที่ใฝ่ในเสรีธรรมจริง ๆ

ขอสดุดี ในความต่อมถั่ว และความไม่เห็นแก่ตัวของพร้อม พร้อมมีที่อยู่
ข้างในและไม่ปล่อยให้ออกมาอ้อวตใครๆ พร้อมเคารพในศักดิ์ศรี
ของมนุษย์แต่ละคน ไม่ว่าจะมิฐานะต่ำเพียงใด

ขอสดุดี ความซื่อสัตย์สุจริตของพร้อม ปากกับใจตรงกันเสมอไม่เคยคิดกด
ไม่เคยคิดโกงแม้จะไม่ร่ำรวย แต่ก็ไม่เบียดเบียนใคร

ขอสดุดี ความมานะอดสาหัสของพร้อม ทำงานตัวเป็นเกลียว มีผลงานเป็น
ตำราออกมาหลายเล่ม สอนนอกเวลา และเป็นที่ปรึกษาทาง
อุตสาหกรรม

ขอสดุดี พร้อม สามเณรที่ดี บิดาที่รักลูก เพื่อนที่โอบอ้อมอารี พลเมืองดี
มนุษย์ประเสริฐ
พร้อมเอ๋ย ไม่น่าเลยอายุสั้น

เกษมบริรักษ์ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๕

คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

หนังสือที่ระลึก พร้อม วัชรคุปต์ ๒๕๑๕

อาลัยรัก ข้า พงศ์หิรัญ

เกมบริดจ์ อังกฤษ

๑๖ สิงหาคม ๒๕๑๕

ข้า เพื่อนรัก

ถึงแม้ว่ามัจจุราชจักได้พรากข้าไปจากโลกนี้แล้วก็ตาม ผมก็ยังขอเขียนถึง
ข้า เสมือนหนึ่งข้ายังมีชีวิตอยู่ ถ้าคนเรามีวิญญาณและวิญญาณของข้าไปสู่
สุคติแล้ว ข้าก็ยังรับฟังเพื่อนได้ต่อไปอย่างดี หรือถ้าคนเราไม่มีวิญญาณ
อย่างน้อยจดหมายฉบับนี้ก็คงจะมีประโยชน์อยู่บ้าง ที่จะให้คนรุ่นหลังได้ทราบ
ว่า คนดี ๆ อย่างข้าก็มีอยู่ในสมัยนี้

ผมขอเขียนในนามของเพื่อนธรรมศาสตร์บัณฑิตร่วมรุ่น มกราคม ๒๔๗๙
รุ่นของเรามีการอบรมเป็นรุ่นแรก โดยที่พวกเราเมื่อสอบไล่ได้ครบตามหลัก
สูตรชั้นปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแล้ว ได้
ร่วมกันร่วมนอน ร่วมใจกันอย่างสนิทสนมและรักใคร่กันฉันพี่น้อง รุ่น ธ.บ.
ของเรานี้ที่ข้า (ร่วมกับเพื่อน มณีรัตน์) ได้เป็นเจ้ากัเจ้าการ จัดให้ได้พบปะ
กันอย่างน้อยปีละครั้ง ข้าต้องเห็นคนเหนื่อยในการจัดการเสียเวลา เสียเงิน
ส่วนตัว เพื่ออำนวยความสะดวกให้เพื่อนฝูงได้พบกัน สวรรค์กัน ไต่ถามทุกข์สุขกัน

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เติบโตซึ่งกันและกัน และมีความรักใคร่สามัคคีกัน กระทั่งยังขึ้นจนทุกวันนี้ พวกเรา ธ.บ. รุ่นนี้ทุกคน เป็นหนี้บุญคุณข้าอย่างเหลือหลาย เพราะใครก็ตามทำให้เพื่อนรักใคร่สนิทสนมกันยิ่งขึ้น ใครก็ตามก่อความรักความสามัคคีให้มีมากขึ้นในหมู่ชน ผู้นั้นย่อมเป็นผู้ควรแก่ความรักความนิยมจากหมู่ชนนั้น

ข้าเอ๋ย บรรดาเพื่อนของข้า เราย่อมทราบดีว่า ใครตกทุกข์ได้ยาก จะมาหาข้าหรือไม่ก็ตาม ข้าต้องช่วย อย่างน้อยก็เอาใจเอาปากช่วย และที่ช่วยไ้มากกว่าใจและปากก็มีหลายต่อหลายคน ข้าหนึ่งดูดยไม่ได้ เมื่อผมมีตำแหน่งสำคัญในราชการ ข้าพญากับผมหลายครั้งว่า เพื่อนคนนั้นคนนี้เป็นคนคินะ กำลังลำบากควรช่วยเขา คนที่มีเมตตาจิตอย่างข้านี้แหละที่เป็นคนดี และเป็นคนดีแน่

ผมขอเขียนในนามของผมเองด้วย เพราะทราบเรื่องส่วนตัวของข้ามาก ดีพอใช้ว่า ข้าเป็นพลเมืองดีอย่างไร เป็นผู้ที่ประกอบสัมมาชีวะควรสรรเสริญเพียงใด ข้าเป็นทนายความมาตั้งแต่สำเร็จการศึกษา ไม่เคยมีตำแหน่งสำคัญในราชการ แต่ก็จะหาคนไทยที่มีความซื่อสัตย์สุจริต รักชาติรักสังคมไทยเกินไปกว่าข้าในสมัยนี้หายากนัก

และผมก็ทราบดีด้วยว่า ข้าเป็นสามีที่ดี เป็นพ่อที่ดีอย่างไร คุณลำไย ภรรยาของเพื่อนได้ล่วงลับไปแล้ว ๒๐ ปี เมื่อมีชีวิตอยู่ก็วางใจได้ว่า ข้าซื่อสัตย์ต่อภรรยาเพียงใด และตั้งแต่ข้าเป็นหม้ายมาร่วม ๒๐ ปี ข้าไม่เคยคิดนอกใจ ไม่เคยคิดมีคู่ครองใหม่ เลี้ยงลูกมาด้วยดีตลอด ลูกของข้า ๖ คน เป็นแพทย์ปริญญา ๓ คน เป็นนิติศาสตร์บัณฑิต ๑ คน และกำลังจะเป็นบัณฑิตทางทันตแพทย์ และทางครุศาสตร์อีก ๒ คน หลาน ๆ ของผมควร

ภาคภูมิใจที่มีพ่ออย่างข้า

ชาวไทยเรามากจะเคยตัว คิดแคบ ยกย่องแต่ผู้มีอำนาจ ผู้มีตำแหน่งสูงใน
ราชการ น่าจะเปลี่ยนอุดมคติเสียที เพราะคนอย่างข้า ราษฎรสามัญอย่างข้า
เป็นผู้ที่ควรแก่การยกย่องนับถือ ผู้ที่ควรแก่การยกย่องและเคารพ คือผู้ที่ทรง
ไว้ซึ่งคุณธรรม มิใช่ผู้ที่ทรงอำนาจ แต่ไร้คุณธรรม

หน้าที่นักกฎหมายทนายความอย่างข้า ต้องปฏิบัติตนอยู่ในจรรยาบรรณ
ทนายความก็เป็นส่วนประกอบสำคัญแห่งขบวนการยุติธรรม เพื่อน้อย นอก
จากข้าจะทรงไว้ซึ่งความเมตตา มุทิตาต่อลูกความ และนอกจากข้าจะเป็นที่พึ่ง
แก่ผู้ที่เดือดร้อนในเชิงคดีแล้ว ข้ายังปฏิบัติหน้าที่สมเป็นหลักสำคัญส่วนหนึ่ง
แห่งกฎหมาย ความยุติธรรมและความชอบธรรม บ้านเมืองใดใช้อำเภอใจ
เป็นกฎหมาย บ้านเมืองใดปราศจากเสรีภาพและความชอบธรรม บ้านเมือง
นั้นเท่านั้นว่า ชาติชื่อแป่ ภัยพิบัติมักจะเกิดขึ้นได้โดยง่าย

ข้าเพื่อนรัก ผมจะเรียกร้องให้ข้าคืนชีพมาก็ทำไม่ได้ ทำได้อย่างเดียวคือ
เขียนแสดงความอาลัยรัก ขอให้ความดีความงามความสัตย์จริงของเพื่อน จง
บันทาลให้บุตรของข้าทุกคน ได้รับมรดกความดีตกทอดจากเพื่อน โดยประสบ
แต่สันติสุข มีเสรีภาพ และมีความเจริญอันเป็นสิทธิของข้า และหลาน ๆ
อย่างชอบธรรม

คงจะพบกันอีกในไม่ช้า
ด้วยความรักและอาลัย

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน

หนังสือที่ระลึก ข้า พงศักรัญ ๒๕๑๕

๔

การศึกษา

ความชอบธรรมในมหาวิทยาลัย*

เรื่องที่เสนอในการบรรยายนี้ อาจจะเรียกเป็นหัวข้อว่า “ประชาธิปไตยในมหาวิทยาลัย” ก็ได้ หรือ “ศีลธรรมในการบริหารมหาวิทยาลัย” ก็ได้ และคงจะได้ความเหมือนกัน คือจะบริหารมหาวิทยาลัยอย่างไร ให้เข้าหลักเสรีภาพและให้ชอบด้วยศีลธรรม

ในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถานการศึกษาชั้นอุดม คือ สูงสุด ความมุ่งหมายสำคัญ คือ การสั่งสอนอบรมให้ศิษย์สามารถในวิชาการ เพื่อประกอบสัมมาอาชีวะประการหนึ่ง แต่ความมุ่งหมายอีกประการหนึ่งที่สำคัญกว่านั้น คือการอบรมให้ศิษย์เป็นปัญญาชน รู้จักใช้เหตุผล วิจารณญาณ สอดส่องดูสภาวะของสังคม และใช้ความสามารถ สติปัญญา ปรับปรุงให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น สังคมมีข้อบกพร่องอย่างใด ก็ให้รู้จักใช้ความคิดเป็นอิสระแก้ไขให้ดีขึ้น

นิสิตนักศึกษาอยู่ในวัยหนุ่มสาว มีพลังทางกายแข็งแรงงอแงมีพลังทางจิตกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับครูบาอาจารย์ในประเทศไทยและประเทศอื่น แม้แต่ในสหรัฐอเมริกาซึ่งร่ำรวยมาก จำนวนนักศึกษาและนิสิตมีมากจนแน่นสถานที่ อยู่ในลักษณะเยียดอัดแอเป็นส่วนใหญ่

* ถ้าจะแปลเป็นภาษาอังกฤษควรจะใช้คำว่า Decency ไม่ใช่ Righteousness อย่างที่มีผู้แปลไปแล้ว

พลังทางจิตของนักศึกษาและนิสิตนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก คือ นิสิตนักศึกษาอยู่ในลักษณะกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ที่เรียกว่าเด็ดเดี่ยวนั้น เป็นทั้งคุณและโทษ คือ ถ้ามีอุดมคติก็มุ่งแต่อุดมคติ ซึ่งนับว่าเป็นคุณ แต่เนื่องด้วยเป็นหนุ่มและสาว ไม่เจนจัดในวิถีแห่งชีวิต ความเด็ดเดี่ยวนั้นอาจจะเป็นโทษได้ เพราะเกิดแปรเปลี่ยนฉุนเฉียวได้ง่าย เมื่อมีสิ่งไม่สบอารมณ์ เกิดมีความถือความทะนง ความไม่ปรานีปราศัย ปราศจากความละมุนละไม เมื่อประสบอุปสรรคขัดขวางทางดำเนินไปสู่อุดมคติของตนและหมู่คณะ

หนุ่มสาวเหล่านี้ เพิ่งพ้นจากความเป็นเด็กมาหยก ๆ แต่จะนับเป็นผู้ใหญ่ก็ยังนับไม่ได้สนิท อยู่ในระหว่างกึ่งกลาง ถ้าใครปฏิบัติกับเขาในฐานะเด็ก เขามักจะมีความละอาย ซึ่งแปรสภาพเป็นความโกรธเคืองได้ง่าย ปมด้อยนี้เป็นเรื่องที่พวกเรามิควรดูสูงกว่า มักจะละเลยไม่นำมาคำนึง และเป็นต้นเหตุสำคัญอย่างหนึ่งแห่งความระหองระแหงระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูบาอาจารย์กับศิษย์

ในทัศนะของคนวัยหนุ่มสาวขนาดนิสิตนักศึกษา โลกของผู้ใหญ่นั้นเต็มไปด้วยกับความบกพร่อง ผู้ใหญ่ไม่ทำตัวเป็นผู้ใหญ่จริง เมื่อเด็ก ๆ เขาหลงรักผู้ใหญ่ และนับถืออย่างมกมายตามวิสัยทารก เมื่อล้มตาเห็นข้อบกพร่องขึ้น ความรักกลายเป็นความขมขื่นและละอายบัดนี้ ความนับถือเชื่อถือกลับกลายเป็น

เป็นความคหุหมิ่นเหยียดหยาม ทัศนียภาพของเขากับของผู้ใหญ่ขัดกัน และความขัดกันนี้เมื่อเกิดมีบ่อย ๆ ขึ้น ย่อมก่อให้เกิดความเค้นเคืองซึ่งกันและกัน ผลสุดท้ายความรักเดิมผสมกับความเค้นใหม่ ก่อให้เกิดความรู้สึกรุนแรง ซึ่งถ้าถูกกันสะกดไว้ ก็ยังเกิดพลังทางจิตกล้าแข็งเด็ดเดี่ยวยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงในลักษณะของจิตที่ผมนกล่าวนานี้ เป็นข้อที่นักปราชญ์ทางจิตวิทยาได้วิจัยไว้เกี่ยวกับปัญหาयरุ่นและयरุ่นสาว ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นจริงสำหรับนิสิตนักศึกษาไทยแต่ละคน แต่เท่าที่สังเกตดูเป็นเรื่องสมจริงสำหรับหลายคนทีเดียว

โลกของผู้ใหญ่ปกครองอย่างไรบ้าง บางทีภายในครอบครัวนั่นเอง บิดา เสพสุรามีนเมา หรือหมกมุ่นในกามารมณ์ หรือทอดทิ้งบุตรภรรยา บางทีมารดาจู้จุกจิก หรือเพิกเฉยต่อหน้าที่ หากความสุขในกีฬาบัตร์ หรือทั้งบิดา มารดา มีความโลภ ไม่ประพฤติตนในทำนองคลองธรรม ภายนอกครอบครัว ในสังคมก็เต็มไปด้วยชาวอันสกปรกโสถม รัฏมณตรีนทุจริต อธิบดินันกอบโกย แรก ๆ อ่านหนังสือพิมพ์และฟังข่าวลือ ก็ตื่นเต้นสนุกติ แต่ต่อ ๆ มา มีบ่อย ๆ เข้า คลายตื่นเต้นกลับเป็นสังเวช และมองอนาคตไปในดำนมืดมน เกิดความระแวงในโลกของผู้ใหญ่ ยิ่งมองไปในโลกทั่วไป ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศยิ่งร้ายเลวยิ่งนัก ที่เคยได้เชื่อตามคำสั่งสอนว่า ทำดีจะได้ดี ก็ไม่เห็นว่าได้ดีจริง คนชั่วยิ่งปรากฏว่าร้ายรายด้วยยศศักดิ์บริวารศฤงคารและอำนาจ จากทัศนียภาพอันเด็ดเดี่ยวของคนหนุ่มสาว โลกของผู้ใหญ่เป็นโลกที่มืดหวัง หวอะไร เป็นสรณะได้ยากทั้งในทางโลกและทางธรรม อนาคตล่อแหลมต่ออันตราย นำหวาตระแวง ความสัจความจริงไม่มีในโลก คำพูดไม่มีค่ามีแต่ความกลลบลอก ความศรัทธาในผู้ใหญ่เสื่อมสลายสิ้นเชิง ภายนอกอาจจะทำความเคารพต่อผู้ใหญ่ตามธรรมเนียม แต่ภายในเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ภายในมหาวิทยาลัยเล่า ครูบาอาจารย์จะเป็นที่พึ่งได้บ้างหรือก็หาไม่ ด้วยจำนวนอันมหาศาลของนักศึกษา อาจารย์แต่ละคนเคยสังเกตและรู้จักคุ้นเคยกับนิสิตนักศึกษาแต่ละคนบ้างไหม บุคลิกลักษณะของนิสิตนักศึกษาแต่ละคนถูกกลืนไปในฝูงเยื้องฝูงโคกระบือ มีหน้าซ้ำอาจารย์บางคนยังสอนไม่ได้เรื่อง สอบไล่ไม่ได้ความ ประพัตินให้เป็นทีเลื่องลือซุบซิบกันน่าเหี้ยมหยามผู้มีอำนาจในมหาวิทยาลัยออกข้อบังคับนานาประการ ห้ามโน้นห้ามนี้ ต้องทำอย่างนั้น สอบไล่ก็เข้มงวด ที่สอบตกโดยอยู่ติธรรมก็มี ในทัศนะของนักศึกษาจะผิดหรือถูกก็ตาม โลกของมหาวิทยาลัยก็ไม่พิเศษเหมือนที่เคยคิดหวังไว้แต่ก่อน

ที่ผมกล่าวมานี้ มิใช่จะเป็นแต่ทัศนะของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของไทยอย่างเดียว แท้จริงเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นทั่วโลก ในระยะสี่ห้าปีที่ผ่านมา และยิ่งวันยิ่งจะรุนแรงขึ้น ไม่ต้อ่นับเรื่องเร็ดการ์ดซึ่งเป็นเรื่องพิเศษ จะเห็นได้ว่ามีความไม่สงบในหมู่นิสิตนักศึกษาในญี่ปุ่น อเมริกา อินโดนีเซีย ตุรกี เกาหลี พม่า ลังกา อินเดีย ปากีสถาน ยุโรปแทบทุกประเทศรวมทั้งโปแลนด์ รุเมเนีย และเมื่อเร็วๆ นี้ ที่ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๖๘ เป็นปีระเบิดและระบาคของนักศึกษา ทำนองเดียวกับ ค.ศ. ๑๘๔๘ เป็นปีระเบิดและระบาคของกรรมกรในยุโรปทุกประเทศ ซึ่งพ้องกันกับการเผยแพร่เอกสาร *Communist Manifesto* ของ Karl Marx

ในประเทศไทยเรา ระหว่างที่นิสิตนักศึกษายังถูกกันสะกดด้วยคำสั่งคณะปฏิวัติและกฎอัยการศึก จะทำอะไรก็ยากลำบาก จึงระบายความรู้สึกด้วยการทะเลาะวิวาทกันเองบ้าง เช่น ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยการทะเลาะวิวาทกับคนภายนอกด้วยเรื่องสำมะเลเทเมาบ้าง

เช่นที่เชียงใหม่ และขอนแก่น เทียบรัฐธรรมนูญออกแล้ว และในรัฐธรรมนูญนั้นจะชัดอย่างไรก็ตาม มีบทบาทญัตติรับรองอิสรภาพ เสรีภาพในการพูด การคิด การเขียน ประชาธิปไตยนั้นใคร ๆ ก็ยกย่องบูชา แม้จะเป็นแต่บูชาด้วยลมปากอย่างเดียว ก็ยังมีการยกย่องว่าดี

นิสิตนักศึกษาหนุ่มสาวย่อมตื่นตัวเป็นธรรมดา ยิ่งทราบว่ในที่ในประเทศอื่นทั่วโลก เพื่อนรุ่น ๆ เกี่ยวกันเขาสามารถใช้สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญบ้าง ไม่ตามรัฐธรรมนูญบ้าง บางแห่งถึงกับช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีการเมืองซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ได้สำเร็จ นิสิตนักศึกษาของเราก็อยมเกิดความไหวตัวขึ้นเป็นธรรมดา

ดู ๆ ก็น่าประหลาดต่ออาจารย์ ที่พวกเราครูบาอาจารย์พยายามอบรมสั่งสอนศิษย์ให้นิยมเสรีประชาธิปไตย และให้รังเกียจลัทธิเผด็จการของคอมมิวนิสต์ ซึ่งขัดกับหลักประชาธิปไตย แต่พอศิษย์เราจะปฏิบัติตามหลักเสรีประชาธิปไตย เราก็ห้ามไว้ — ซ้ำก่อน ครูบาอาจารย์สั่งสอนศิษย์ให้รู้จักคิดอ่านใช้เหตุผลด้วยตนเอง ครั้นศิษย์ใช้ความคิดเป็นอิสระขึ้น เรากลับไปเกรงว่าศิษย์จะคิดล้างเรา ครูบาอาจารย์สั่งสอนให้ศิษย์วิจัยพิจารณาภาวะสังคมเพื่อใช้วิชา และสติปัญญาแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ครั้นศิษย์ถึงเห็นชัดว่าสังคมมีความบกพร่อง และประสงค์จะประท้วงความบกพร่องของผู้ใหญ่ในสังคม เรากลับเกิดความเกรงกลัว เรียกตำรวจปราบจลาจลมาควบคุมเหตุการณ์ มีอาวุธเครื่องมือพร้อมสรรพ เพื่อระงับการประท้วง ดูประหนึ่งว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมีหน้าที่ที่จะสร้างศิลปวัตถุอันวิจิตรตระการตา แต่พอก่อ ๆ ขึ้นจะเป็นรูปเป็นร่าง เรากลับทำลายให้พังพินาศไป

เมื่อเหตุการณ์เป็นไปเช่นนี้ เมื่อปัญหามีอยู่เช่นนี้ จะควรแก้สถานการณ์
อย่างไรให้กลับคืนดีขึ้น ให้เกิดความชอบธรรมขึ้นในมหาวิทยาลัย ?

ประการที่หนึ่ง ผู้ใหญ่จะต้องพยายามสร้างความเชื่อถือแก่นิสิตนักศึกษา
ถ้ามิใช่บิดามารดา อย่างน้อยก็ครูบาอาจารย์ ต้องประพฤติตนชนิดที่จะเป็น
ตัวอย่างได้แก่บุตรหรือศิษย์ของตน ผู้มีตำแหน่งสูงเด่นเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
ควรจะรักษาศีลสัตย์ให้ปรากฏแก่คนทั่วไปว่า ธรรมจริยานั้นเป็นจริยาวัตรที่
เราปฏิบัติเป็นปกติ มิใช่ว่าอธรรมจริยาเป็นเรื่องธรรมดา และให้เห็นว่าศักดิ์
ศรีที่แท้จริงคือ ความดี ความประพฤติชอบ ส่วนลาภ ยศ สมบัติ และ
อำนาจเป็นเพียงเครื่องประกอบภายนอก ไม่มีคุณค่าถาวรยั่งยืนนาน

ประการที่สอง สายสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูอาจารย์กับ
ศิษย์ควรจะกระชับให้สนิทแน่นแฟ้น เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกัน
และกัน เพื่อให้ นิสิตนักศึกษาตระหนักว่าเดี๋ยวนี้ตนมิใช่เป็นเด็กแล้ว ในสายตา
ของบิดามารดาหรืออาจารย์ ผู้ใหญ่เคารพในความคิดของเขาพอที่จะนำเอามา
ถกอภิปรายกัน แม้จะมีที่ไม่พ้องต้องกันอยู่มาก ก็ได้หารือสนทนาโต้ตอบกัน
แม้เมื่อหารือแล้วผู้ใหญ่มิยังยืนยันความเห็นของตน อย่างน้อยก็ได้ฟังเหตุผล
ซึ่งกันและกันอยู่ ข้อสำคัญอยู่ที่นักศึกษาได้เห็นและแน่ใจว่าอาจารย์ฟังความ
เห็นของตนและรับนับถือว่าเป็นเรื่องจริงจัง มิใช่เป็นสิ่งที่ปฏิเสธเสียแต่ใน
เบื้องต้นว่าไร้สาระหรือไร้เดียงสา

ประการที่สาม อาจารย์จะต้องส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามระบบประชา
ธิปไตยภายในมหาวิทยาลัยอย่างจริงจัง ระบบประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัย
นี้ต่างกับระบบประชาธิปไตยในการปกครองประเทศอยู่ ก็ที่คณาจารย์ยังต้อง
รับผิดชอบในการบริหารมหาวิทยาลัย และในการประสิทธิ์ประสาทวิชาการ

มิใช่จะทำให้มีการออกเสียงลงคะแนนว่า ปีนี้จะต้องยกขึ้นกันหมดโดยไม่มีการ
สอบ หรือมิใช่จะทำให้นักศึกษาออกเสียงลงคะแนนแต่งตั้งอธิการบดี คณะบดี
หรืออาจารย์ หรือออกเสียงรับหรือปฏิเสธหลักสูตรต่างๆ เป็นต้น ระบบ
ประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัยหมายความว่า นิสิตนักศึกษามีโอกาสได้แสดง
ความเห็นโดยเสรีเกี่ยวกับหลักสูตรหรือการสอนการวิจัยในมหาวิทยาลัย และ
เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพหรือบริการนักศึกษา นักศึกษาควรได้
มีสิทธิออกความเห็นอภิปรายพร้อมด้วยเหตุผล เมื่อมีข้อบังคับออกมา นัก
ศึกษาควรได้รับการชี้แจงให้เข้าใจต้องแท้ และมีโอกาสออกความเห็นได้โดย
ไม่ถูกลงโทษหรือหวาดเกรงการลงโทษ มีการเลือกตั้งโดยนักศึกษาเอง ให้
นักศึกษาเป็นผู้แทน เป็นกรรมการสโมสร และกรรมการสวัสดิการนักศึกษา
เหล่านี้ เป็นต้น

อนึ่ง ระบบประชาธิปไตยนี้ มิใช่จะมีในหมู่นักศึกษาเท่านั้น การ
ปฏิบัติในหมู่คณาจารย์เอง มิใช่จะเป็นอาจารย์ผู้น้อยผู้ใหญ่ หากมีวิธีให้เป็น
ไปตามระบบประชาธิปไตยให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่หมู่นักศึกษา ก็จะป้องกัน
ความยุ่งยากในการปกครองทั้งอาจารย์และศิษย์และเป็นการส่งเสริมให้วิชาการ
ก้าวหน้าได้โดยดี

ประการที่สี่ หากเผอิญมีข้อขัดแย้งกันภายในมหาวิทยาลัยก็ดี หรือมีเรื่อง
ที่นักศึกษาพร้อมใจกันประท้วงในกิจการนอกมหาวิทยาลัยก็ดี คณาจารย์และ
ฝ่ายบริหารบ้านเมืองมีหน้าที่ที่จะดูแลสอดส่องให้การประท้วงนั้นเป็น ไปโดยมี
ระเบียบ ไม่เกิดเหตุร้ายรุนแรง แทนที่จะใช้วิธีห้ามเสียตะพึดตะพือไป
นักศึกษามีเครื่องมือที่เหนือกว่าอาจารย์อยู่สองอย่าง คือ (ก) พลังทางกาย
ของคนรุ่นหนุ่มฉกรรจ์ และ (ข) จำนวนอันมากของนักศึกษา การปลุกฝั่ง

ระบบประชาธิปไตยให้จับใจนักศึกษาจะช่วยให้นักศึกษามีโอกาสประชุมพิจารณาข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นที่ประท้วง และได้อภิปรายแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการลงมติว่าจะประท้วงหรือไม่ และถ้าจะประท้วงควรประท้วงด้วยวิธีการใด อาจารย์อาจจะช่วยแนะให้ประท้วง (ถ้าจำเป็นจะประท้วง) ด้วยวิธีสันติ แทนใช้วิธีรุนแรง ด้วยวิธีอันหนักแน่น แต่ไม่ใช่วิธีชู้กรรโชก และในการนี้อาจารย์จำเป็นจะต้องมีจิตใจมั่นคงและสงบ ปราศจากอคติทั้งในค่านิยมและในค่านิยมขลาดกลัว สามารถชักนำศิษย์ให้กระทำการใด ๆ ด้วยวิธีอันเหมาะสมและวิธีที่ถูกต้อง

ในตำแหน่งผู้บริหารบ้านเมืองก็ควรจะเรียนรู้ว่าการประท้วงโดยสันตินั้นแตกต่างกับการประท้วงแบบรุนแรงและควรจะใช้ความพยายามจนถึงที่สุด ที่จะรักษาความสงบในการประท้วง เช่นตำรวจที่คอยดูแลให้การจราจรเป็นไปอย่างมีระเบียบในโอกาสที่มีงานมงคลสมรส หรืองานแห่แห่นกกลางเมืองฉันทบุรี เมื่อมีการเดินขบวนอย่างสันติของนักศึกษา ตำรวจก็พึงรักษากบฏองให้กระทำได้โดยดีฉันทบุรี มิใช่ว่าถ้ามีข่าวจะเดินขบวนประท้วงก็คว่นเอารถและอาวุธสำหรับปราบจลาจลออกมาชူးและกันทางเสียแล้ว เป็นเหตุให้เกิดปะทะกันได้ง่าย เป็นเหตุให้การเดินขบวนโดยสันตินั้นกระทำไม่ได้โดยยาก และแปรสภาพจากสันติเป็นรุนแรงไปโดยเปล่าประโยชน์

ในค่านักศึกษานั้น ก็ควรจะให้มีโอกาสพิจารณาประเด็นเรื่องราวโดยถ่วงเท่ก่อนที่จะตัดสินใจเดินขบวนประท้วง การเข้าร่วมขบวนทั้ง ๆ ที่ยังไม่ทราบสาเหตุอันแท้จริง และยังไม่ได้พิจารณาข้อดีข้อเสียร่วมกันอย่างชัดเจน เพียงแต่อาศัยความรักเพื่อนรักหมู่คณะเฉย ๆ นอกจากจะทำให้ระบบประชาธิปไตยต้องเสียหายแล้ว ยังเปิดช่องให้มีผู้ใช้อุบายชักจูงนักศึกษาได้โดยง่าย

ให้กระทำการอันเป็นประโยชน์มิชอบแก่เขาเองเป็นส่วนตัวหรือสำหรับพรรค
ของเขา

สรุปความว่าการที่จะบริหารมหาวิทยาลัยและปกครองนักศึกษาได้ด้วยความ
ชอบธรรมนั้น อาจารย์จะต้องทรงไว้ด้วยขันติธรรม วิริยธรรม มีนันทะและ
เมตตากรุณาแก่ศิษย์ ปราศจากภยากติความหวาดกลัว หรือโทสาคติความ
โกรธจุนเจียว ส่งเสริมให้ศิษย์ปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมแห่งระบบประชา
ธิปไตย โดยใช้เหตุผลและความคิด และที่สำคัญที่สุดคืออาจารย์ผู้ใหญ่จะต้อง
วางตนอยู่ในศีลในธรรม ให้เป็นที่เชื่อถือแก่ศิษย์และอาจารย์ผู้น้อยทั้งปวงด้วย
ในมหาวิทยาลัยก็เช่นเดียวกับในโลกภายนอก ความชอบธรรมเป็นเครื่องค้ำ
จุนโลก และเมื่อเกิดความชอบธรรมขึ้น การป้องกันเหตุร้ายจะกระทำได้โดย
ง่าย ซึ่งเป็นสิ่งอันพึงปรารถนากว่าการปราบปรามหรือการยอมจำนนผ่อน
ตามโดยปราศจากเงื่อนไขใดๆ

ปาฐกถา ณ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๑

ตีพิมพ์ในหนังสือที่ระลึก พระยาราชวริยการ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๑๓

Labor Omnia Vincit

อัสสัมชนิกและนักเรียนเก่าใหม่ของโรงเรียนในเครือภราดาจารย์เซนต์คาเบรียล
คงจะคุ้นกับภาษิตลาตินข้างต้น ซึ่งแปลได้ความว่า “สิ่งทั้งปวงเอาชนะได้
ด้วยอุตสาหะ”

พวกเราโชคที่ที่ได้รับการอบรมมาในร่มแห่งอุตสาหกรรมและคติอื่น ๆ
เราจะต้องขยัน เราจะต้องมีระเบียบ เราจะต้องมีใจเที่ยงธรรม แม้แต่
นักเรียนภาคฝรั่งเศสก็รู้จักคำอังกฤษ “Fair Play”

คติประจำใจเป็นของสำคัญ เด็ก ๆ ก็เห็นกันจนชินตาชินใจ โตขึ้นก็หวน
ระลึกได้ แม้เมื่อแก่ก็ปฏิบัติตามคติด้วยความเคยชินเป็นธรรมชาติ

ผมไปเจอ Labor Omnia Vincit อีกที่ พร้อมกับเพื่อนอัสสัมชนิกบ้าง
ไม่อัสสัมชนิกบ้าง เมื่อออกจากโรงเรียนไปร่วมสปี ไปเจอในกองทหาร
อังกฤษที่เรียกว่า Pioneer Corps แปลได้ความว่า กองทหารกรุยทาง หรือ
กองกรรมกร ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ใครเป็นชนสัญชาติที่ประกาศ
เป็นข้าศึกกับอังกฤษ ถ้าสมัครเข้าเป็นทหารอังกฤษ เขารับเข้าไว้ในกองทหาร
กรุยทางนี้ กองทหารนี้ต่อมามีชื่อเสียงในการปฏิบัติงาน ทางราชการอังกฤษ
ยกย่องให้เลื่อนชื่อเป็น Royal Pioneer Corps หรือกองราชกรรมกร

พวกผมเป็นคนไทยอยู่ในอังกฤษอยากช่วยชาติ เพราะญี่ปุ่นยึดครองไทย
ถ้าญี่ปุ่นแพ้สงคราม ไทยก็จะแพ้ตาม แต่ถ้าคนไทยเป็นทหารอยู่ฝ่ายชนะบ้าง

คงจะไม่แพ้มากนัก พวกผมจึงสมัครเข้าเป็นทหารอังกฤษ เรื่องราวค่อนข้างละเอียดได้เขียนไว้เสริมในหนังสือของอัสสัมชนิก ดิเรก ชัยนาม ชื่อหนังสือไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง ใครสนใจงมหาอ่านได้

ในขั้นแรกๆ อังกฤษส่งพวกผมเข้า Pioneer Corps แต่งตัวก็เหมือนทหารอังกฤษอื่นๆ แต่ที่หน้าหมวกมีตรา Labor Omnia Vincit อัสสัมชนิกในพวกเราจำได้ อุทานว่า นั่นแน่

ในไม่ช้าพวกผมก็ใช้ Labor พิษิต Omnia เช่น ใช้ความอุตสาหะเอาชนะดินแข็งๆ ขุดมันฝรั่ง ใช้แรงงานขุดพื้นโรงทหาร เอาชนะกับความสกปรกในส้วมทหาร และใช้ความอุตสาหะอดหลับอดนอน เผชิญพื้ทักซ์โรงทหารเป็นต้น

ต่อมาความอุตสาหะของเราก็พิชิตน้ำใจของกองบัญชาการทหารอังกฤษได้ อยู่ในกองกรรมกรไม่กี่เดือนเขาก็ส่งมาอินเดีย ให้มาฝึกทำกองโจรบ้าง ฝึกเป็นจารบุรุษบ้าง เป็นผู้กระจายเสียงวิทยุบ้าง เป็นผู้ทำแผนที่เมืองไทยบ้าง ซึ่งนับว่าเป็นการเลื่อนฐานะของกองทหารเสรีไทยจากอังกฤษ แล้วต่างก็ได้เลื่อนยศจากพลทหารเป็นนายร้อย นายพัน หรืออย่างเร็วก็เป็นสิบเอก Labor Omnia Vincit เห็นทันตา

ทีนี้จะหวนกลับมาเล่าถึงเมื่อผมเป็นนักเรียนอัสสัมชัญ ครูที่สอนภาษาไทยแก่พวกเรา ก็มีความมานะอุตสาหะค้นคว้าเอาคติของไทยหรือคำบาลีมาสั่งสอนเราเหมือนกัน นับว่าเกรงจะเฟื่องภาษาละตินเสียหมด ต้องเอาภาษาไทยเข้ากล้ำ เช่น “อุตฺตาหิ อุตฺโน นาโถ” “ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแก่ตน” หรือ “ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี” “ธรรมนั้นแหละเว้รรักษาคู่ประพฤติธรรม” เป็นต้น ผมกับเพื่อนๆ เขียนเรียงความกันเสียเมื่อยมมือ ครูก็ตรวจเรียงความเสียจนท่านเมื่อยใจและอ่อนใจ เคี้ยวเชียวพวกผมมาจนได้ทีบ้าง

ไม่ได้ดีบ้าง แต่คติจิตใจอยู่แทบทุกคน

ภาษิตบาลีที่ใกล้เคียงกับ Labor Omnia Vincit เห็นจะเป็น “วายเม เถว ปุริโส ยาวอตุตฺสฺส นิปฺปทา” ซึ่งแปลได้ความว่า “เป็นบุรุษพึงพยายามไปจนกว่า จะสำเร็จประโยชน์” พิจารณาหัดดูข้อๆ ก็ไม่น่าจะเป็นปัญหาอะไรนัก เพราะ Labor มันก็ต้อง Vincit ทุกอย่างไปแหละ แต่มีเรื่องเล่ากันว่า อัสสัมชนิก บางคนสนใจคำว่า “ปุริโส” เป็นพิเศษ ทำไมคติบาลีจึงมุ่งแต่ปุริโส เขา ก็ไขปัญหาได้โดยไม่ยากนัก อ้อ ครูท่านหมายความว่า ถ้าเป็นผู้ชายหวัง ประโยชน์ในการเกี้ยวผู้หญิง ก็ต้องพยายามเที่ยวไปเกี้ยวมาหน้าโรงเรียน คอนแวนต์จนกว่าจะสำเร็จประโยชน์ เรียงความฉบับนั้นนั้นยั่วเขียนได้ยืดยาว ผิดปกติ แต่คะแนนติดลบเท่าใดไม่ปรากฏ

ทีนี้ เมื่อเราโตขึ้นสักหน่อย เกิดตั้งปัญหาถามตัวเองว่า พยายามนะเห็นไม่ยาก แต่จะพยายามไปหาแก้อะไร มีจุดหมายปลายทางที่ไหน นอกจากหน้า โรงเรียนคอนแวนต์ในฐานะที่เป็นปุริโส คำตอบเรื่องจุดหมายปลายทางสำหรับ ผม ปรากฏขึ้นที่วิทยาลัยเศรษฐศาสตร์แห่งลอนดอน ซึ่งผมเข้าเป็นนักศึกษา เมื่อก่อนสงครามโลกเล็กน้อย ที่วิทยาลัยนี้ เขาเชื่อแล้วว่านักศึกษาที่เข้ามาจะ พยายาม เขาจึงวางคติไว้ว่า ให้พยายามเพื่ออะไร คตินี้คือ “Rerum cognoscere causas” แปลพอได้ความว่า “พึงรู้ถึงเหตุแห่งสิ่งต่างๆ”

ถ้าท่านผู้อ่านเอาแพะ “Labor ๖๔๖” “มาชนกับแกะ ๖๔๖ causas” คงจะได้ความว่า พยายามเกิด อุตส่าห์เกิด เพื่อให้รู้ซึ่งในเหตุแห่งสิ่งต่างๆ คิดติดใจไว้ จำติดใจไว้ ปฏิบัติให้ได้ตามคติ แล้วถ้าท่านเป็นนักปราชญ์ไม่ได้ ก็ไม่ใช่ความบกพร่องของสุภาษิต.

อัสสัมชนิก ๗/๐๓๖

ตีพิมพ์ใน ,โฆษณาร ๒๕๑๑

ฟังไม่ได้ศัพท์ จับเอามากระเดียด

คงไม่มีใครที่คนทราบและจำได้ว่า เมื่อผมเป็นนักเรียนที่อัสสัมชัญนั้นผมเคยได้ “แบ็คโน้ต”

เวลานั้นผมอายุประมาณ ๑๑ ขวบ อยู่ชั้นมัธยมสอง ห้องเรียนอยู่ที่เรือนไม้ข้างนอกโรงเรียน ข้างโบสถ์ ครูประจำชั้นเป็นภราดาชาติสเปญ เพิ่งมาจากเมืองนอกใหม่ๆ ชื่อ Francisco - Xavier ซึ่งในไม่ช้าพวกเราทั้งสัญญาว่า “ไอ้หลิม” เพราะศิระชะแกเร็วๆ ก่อนข้างจะหลิม

ภราดาหลิมยังหนุ่มมาก และขณะนั้นพูดไทยไม่ได้ เวลาจะพูดกับเราพวกนักเรียนก็ใช้ภาษาฝรั่งเศสรวด และแกมักจะนึกว่าพวกเราเข้าใจภาษาสำเนียงของแกเกินกว่าที่เราเข้าใจโดยแท้จริง จึงพูดค่อนข้างเร็ว ผมเองก็เพิ่งหัดพูดภาษาฝรั่งเศส และแม้ว่าปกติไม่สู้เข้าใจคำที่ภราดาพูด แต่อดความงัวเงี้อันหนึ่งที่ว่าฟังรู้เรื่อง

วันหนึ่ง ระหว่างที่หยุดพักเรียน เวลาเที่ยง ผมกับเพื่อนๆ สองสามคนเข้าไปนั่งในห้องเรียน บางคนก็คุยกัน บางคนก็เข้าไปทำงาน หรืออ่านหนังสือ ภราดาหลิมวันนั้นก็เข้าไปนั่งทำงานที่โต๊ะครู ที่นั่งผมอยู่ข้างหน้าต่าง และหน้าต่างของห้องเรียนที่เรือนไม้ นั้นกว้างมาก ทางโรงเรียนใช้ไม้ท่อนยาว ๆ ค้ำไว้เมื่อเปิดหน้าต่าง จะเป็นเพราะความชนของผมหรืออย่างไรจำไม่ได้แน่ ผม

เอามือปิดไม้ท่อนที่ค้ำหน้าตางนั้นตกไปข้างนอก ภราดาหลิมก็ส่งภาษาฝรั่งเศส
สั่งให้ผมทำอะไรสักอย่างผมก็ “oui, cher frere” ซึ่งพูดได้คล่องอยู่ เพราะแปล
ว่า “ครับ ท่านภราดาที่รัก” ทำเป็นเข้าใจคำสั่งของครู แล้วก็ปีนหน้าตาง
กระโดดออกไปจะเก็บไม้ค้ำ พอออกไปข้างนอกยังไม่ทันจะเก็บไม้ ได้ยินเสียง
ภราดาเอ็ดตะโรเอา ผมก็เข้าใจว่าภราดาสั่งให้กลับเข้ามาในห้อง ผมก็ปีนหน้า
ตางกลับเข้ามา ตอนนั้นภราดาหน้าแดงเอะอะอีก ผมเข้าใจว่าแกล้งให้ปีนหน้า
ตางออกไปอีกเพื่อเก็บไม้ค้ำ ผมก็ปีนหน้าตางกระโดดออกไปอีก คราวนี้ภราดา
เอ็ดเสียงขรมไปเลย ผมจึงเพิ่งรู้ว่าแกโกรธมาก ผมคว้าไม้ค้ำได้ส่งให้เพื่อน
ทางหน้าตางแล้วโกยเนื้บเข้าโรงเล่นหนีไป

มารู้เอาทีหลังเมื่อเพื่อนๆ บอกว่า ภราดาหลิมในตอนแรกบอกให้ผมเดิน
ไปเก็บไม้ค้ำ แต่ให้เดินออกทางประตูอ้อมลงกระโถไปเก็บ แต่พอผมปีน
หน้าตางกระโดดไป แกก็บอกให้เก็บไม้ค้ำนั้นเสียแล้วเดินอ้อมกลับเข้าห้อง
ทางประตู ผมนึกว่าแกบอกให้ปีนกลับเข้ามาเสียจึงปีนกลับเข้ามา ตอนผมปีน
ปีนหน้าตางกระโดดลงไปอีกหนหนึ่ง โทสะของภราดาหลิมก็เลยถึงขีดที่จะ
ทนทานได้

พอถึงบ่ายวันเสาร์ในสัปดาห์นั้น ภราดาไมเกิ้ลซึ่งเป็นอธิการในขณะนั้น
ก็เดินไปตามห้องเรียนต่างๆ ตามประเพณี เพื่อชำระบาปของนักเรียนแต่ละ
ห้องซึ่งได้รับ “แบ็คโน้ต” ด้วยไม้เรียวอาญาสิทธิ์ มาถึงห้องมัธยมสองแผนก
ฝรั่งเศส เบ็ดสมุดปกดำแล้วแกล้งสนธิ์ ษะ ทำตาเหลือกๆ บอกว่าน่าประหลาด
ส่งภาษากับภราดาหลิมสักสองสามคำ แล้วก็เรียกชื่อผมออกไปหน้าชั้น ชำระ
บาปด้วยไม้เรียว ทีที่ฝ่ามือหนึ่งเปาะ ในสมุดประจำตัวของผมในสัปดาห์นั้นมี
เลข ๙ ในช่องความประพฤติ (ปกติ = ๑๐ ไม่พอใช้ = ๙ เลว = ๘ โกรธได้

ต่ำกว่า ๘ มีหวังถูกอัปเปหิ)

เพื่อความเข้าใจของท่านผู้อ่าน ผมรู้ตัวก่อนแล้วว่าต้องถูกทำโทษ และเห็นแล้วว่าคุ้มกับการที่ได้ใช้อภิสิทธิ์เป็นหน้าต่างกระโดดออกสองครั้ง ปีนเข้ามาหนึ่งครั้ง เพราะตามปกติวินัยของโรงเรียนอัสสัมชัญก็คงเหมือนกับวินัยของโรงเรียนอื่นๆ คือห้ามนักเรียนเป็นหน้าต่างแม่แต่ครั้งเดียว และในกาลต่อมาจนกระทั่งผมเรียนจบออกมาเป็นครู ภราดาหลิมกับผมก็สนิทสนมรักใคร่กันตลอดมา จนกระทั่งจากกันไปในที่สุด

ผมได้รับบทเรียนอันมีค่าจากเบ็ดไน้ครั้งนั้น คือ ถ้าเราฟังอะไรไม่ได้ ศัพท์ก็อย่าจับเอาไปกระเดียด นักเรียนที่ตั้งใจจะเรียน นักศึกษาชั้นอุดมที่จะเรียนวิชาชั้นสูงต่อไป นักค้นคว้าทางวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ ฯลฯ ต้องจับข้อเท็จจริงให้แน่นเสียก่อน จึงจะเรียนรู้หรือวิจัยทางวิชาการได้ ผู้ซึ่งมีหน้าที่วินิจฉัยเรื่องต่างๆ ถ้าเราจับเอาเรื่องเท็จเป็นเรื่องจริง ไม่สืบสวนไต่ตรองให้แน่นอนเสียก่อน ย่อมจะไม่สามารถวินิจฉัยเรื่องนั้นๆ ได้ถูกต้อง บางคนมีความรู้มาก แต่ทำอะไรผิดพลาดเสมอ สาเหตุส่วนใหญ่ มักจะมาจากความบกพร่องในข้อเท็จจริงที่หามาได้

๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๒

ตีพิมพ์ใน อุโฆษสาร ๒๕๑๒

เรียนเพื่อสอบ หรือสอบเพื่อเรียน หรือเรียนเพื่อเรียน

ผมได้รับจดหมายจาก นักเรียนเก่าของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายคน ที่ไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา บางคนมักจะบ่นไปในทำนองที่ว่า การเรียนที่มหาวิทยาลัยอเมริกันนี้ พวกเขาคูหนังสือกันไม่ค่อยทัน แม้พวกอเมริกันเองที่อ่านเร็ว เข้าใจเร็ว ก็มักจะคูหนังสือตำราไม่ไคร่ทัน เพราะตามมหาวิทยาลัยอเมริกันเขามีสอบไล่ (Examination) และทดสอบ (test) กันบ่อย ๆ ในภาคการเรียนหนึ่ง จะต้องมีการทดสอบหลายครั้งและมีการสอบไล่อย่างน้อยหนึ่งครั้ง ฉะนั้นถ้าใครอยากจะสอบไล่ได้ ก็ต้องรีบ ๆ เตรียมตัวสอบอยู่เสมอ การอ่านหนังสือตำรา เพื่อเตรียมสอบนั้นก็ต้องอ่านแบบกินข้าวที่เรียกกันว่ายัด เป็นคำไม่สุภาพ คือ รีบ ๆ อ่าน ไม่ทันไถ่ย่อย ไม่ทันได้คิด ฉะนั้นเมื่อสอบเสร็จ แม้ว่าสอบไล่ได้คะแนนผ่านไปดีบ้าง ไม่ดีบ้าง วิชาความรู้ที่ได้จากการอ่านเตรียมสอบนั้น มักจะบินกลับไปคืนสู่อาจารย์ คืนสู่ตำรา มักจะไม่ติดตัวผู้อ่าน ลืมหมดบ้าง ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงผมก็ต้องปลงสังเวชว่า นี่เขาเรียนกันเพื่อสอบ ไม่ใช่เรียนเพื่อแสวงวิชา

ในหน้าที่คณะบดีที่ธรรมศาสตร์ มีอาจารย์บางท่านมาปรารภกับผมว่า ที่

อาจารย์สอนอยู่นั้น ใครจะมีการทดสอบเก็บคะแนนไว้บ้างสำหรับนักศึกษา ในระหว่างที่สอนอยู่ เอาไปบวกกับคะแนนสอบไล่ปลายภาคการศึกษา ผมก็เรียนถามอาจารย์นั้นว่า เพราะเหตุใด มักจะได้คำตอบว่า ถ้ามีการทดสอบละกันนักศึกษามักจะขมกั้ขมกั้ ขยันอ่านตำรา และฟังคำบรรยาย ถ้าไม่มีการทดสอบนักศึกษามักจะเฉื่อยๆ ไป อ่านบ้างไม่อ่านบ้าง ฟังบ้างไม่ฟังบ้าง ถ้าเป็นเช่นนี้จริง ผมก็ต้องปลงสังเวชว่า นี่เขาสอบเพื่อให้เรียน แล้วก็เรียนเพื่อสอบ ไม่ใช่เรียนเพื่อแสวงวิชา

พอปลงสังเวชดังๆ ให้อาจารย์ฟัง อาจารย์ท่านก็ต้องตอบว่านักเรียนของเราไม่เหมือนนักเรียนที่อื่น ถ้าไม่ทดสอบเก็บคะแนนเอาไปรวมกับการสอบไล่ละกันนักเรียนเราจะไม่เอาใจใส่ ขาดเรียนบ้าง ไม่เข้าห้องสมุดบ้าง เพราะไปติดลองกับเงินขบวนเชียร์ ถือเป็นเรื่องสำคัญกว่าการเรียน ดูแต่ที่คณบดีสั่งให้นักศึกษาไปฟังคำบรรยายพิเศษซึ่งเชิญศาสตราจารย์ที่มีชื่อเสียงของโลกมาบรรยายช้ พอประกาศส่งไปนักศึกษาก็มาถามว่าคำบรรยายพิเศษนี้เกี่ยวกับการสอบไล่ไหม ถ้าไม่เกี่ยวกับการสอบไล่ก็จะไม่ไปฟัง ผมก็ต้องปลงสังเวชว่า อ้อนี่เขาเรียนกันเพื่อสอบ ถ้าไม่สอบก็ไม่เรียน

เมื่อผมเรียนเศรษฐศาสตร์อยู่ที่มหาวิทยาลัยลอนดอนนั้น เรามีภาคการศึกษาปีละสามภาค เรียนสามปีก็จบภาค ถ้าสอบไล่ได้ก็สำเร็จเป็นเศรษฐศาสตร์บัณฑิต ในปีแรกเรียนไปฟังคำบรรยายไป เข้าห้องสมุดอ่านหนังสือตำราไป ภาคแรกก็ไม่มีสอบหรือทดสอบ ภาคสองก็แล้วไม่มีทดสอบ หรือสอบไล่มาสอบกันจริงๆ เมื่อปลายภาคสาม ถ้าสอบได้เขาชมเชยเรียกว่าผ่านการสอบไล่ชั้นกลาง (intermediate) ไปได้แล้ว พอขึ้นปีที่สอง มหาวิทยาลัยบอกว่าเป็นนี้เธออ่านหนังสือตำราได้ตามชอบใจ ไม่มีสอบเลยทั้งปี ไปสอบเอาปีที่สาม

และสอบในตอนปลายปีเสียด้วย ผมก็เลยขี้ใจชอบตำราอะไรก็อ่านไปตาม
ความพอใจ หลักเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ การเงินการธนาคาร
วิศวะไฟฟ้าอย่างนี้ มาร์ชชาน้อยอย่างนั้น เกนต์มาแปรเป็นอีกอย่าง ฯลฯ อะไร
มันถูกอะไรมันผิด เอามาใช้ที่เมืองไทยได้ไหม ยางกับตีบุกพิเศษอย่างไร
รถไฟในประวัติเศรษฐกิจมีความสำคัญอย่างไร ทำไมอเมริกาจึงก้าวหน้าไป
กว่าอังกฤษหรือยุโรป ทำไมนโยบายเศรษฐกิจจึงขัดกับนโยบายสังคม มุสโสลินี
ปฏิรูปที่อิตาลีอย่างไรบ้าง และเกี่ยวกับเศรษฐกิจอย่างไร อารยธรรมตะวันตก
ต่างกับอารยธรรมตะวันออกอย่างไร พุทธศาสนาต่างกับศาสนาอื่นอย่างไร
ทำไมรัฐบาลอังกฤษจึงมั่นคงเปรียบกับรัฐบาลฝรั่งเศส ฯลฯ ฯลฯ ผมฟังแล้ว
อ่าน อ่านแล้วคิด คิดแล้วฟัง ฟังแล้วอ่าน อ่านแล้วตกกับเพื่อน ตกแพเพื่อน
ไปอ่านใหม่ ยังแพ้เพื่อนอยู่อีกก็ถามครู ครูติเตียนกลับไปอ่านใหม่ กลับมาเอา
ชนะครูให้ได้ กลับมาเถียงกับเพื่อนอีก ยิ่งอ่านยิ่งขี้ใจ ยิ่งเถียงยิ่งรู้ตัวว่าจน
ยิ่งจนยิ่งขวนขวาย ฯลฯ ฯลฯ พอปลายปีที่สาม ปากก็จัด วิชาที่แน่น ครู
ออกข้อสอบมา ก็เอาที่อ่าน ที่เถียงกับเพื่อนกับครูมาบรรยายในคำตอบเป็น
ฉากๆ ครูบอกว่าวิชาแน่นพอใช้ได้ รับปริญญาเกียรตินิยมได้ ผมมีความ
พอใจ ผู้ดูแลนักเรียนพอใจ ให้เงินรางวัลยี่สิบห้าปอนด์ไปเที่ยวได้ รัฐมนตรี
คลังที่เมืองไทยเจ้าสังกัดมีความพอใจ เพื่อนๆ ปลงสังเวยว่าเจ้าขี้วันนี่ เรียน
เพื่อเรียน แล้วยังเรียนเพื่อไว้สอบด้วย

คุณทั้งหลายที่เป็นนิสิตแผนกเศรษฐศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และ
การบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณคงไม่แตกต่างกับลูกศิษย์ของผมที่
ธรรมศาสตร์มากนัก เพราะคุณก็รุ่นๆ เดียว กันความคิดความอ่านก็งอคล้าย
คลึงกัน ผมขอถือวิสาสะถามเหมือนกับที่ถามศิษย์ของผมสักหน่อยเถอะ เรา

จะเรียนเพื่อสอบ หรือสอบเพื่อเรียน เพื่อสอบ หรือจะเรียนเพื่อเรียนแล้ว
ถึงเวลาสอบก็เหมือนประสือ เราก็ขาย (หรือหญิง) ซาคีเชื้อ วิชาเกือกจะสู้
ตุลกัน จะมั่งอย่างไรแน่?

คุณจะเลือกอย่างไรเป็นเรื่องของคุณ แต่ถ้าเป็นผม ไกรมาสบประมาณว่า
ถ้าไม่สอบแล้วไม่ควรเรียน ผมจะยอมไม่ได้ เพราะเรามามหาวิทยาลัย พ่อแม่
หรือผู้อุปการะให้ทุน (ในกรณีของผมประชาชนทั่วประเทศ) หวังว่าจะให้มา
เรียน คติที่พึงยึดถือคือถ้าไม่เรียนก็อย่าสอบ ไม่ใช่ถ้าไม่สอบก็อย่าเรียน

คณะเศรษฐศาสตร์ มธ.

๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๐

ตีพิมพ์ในหนังสือ เศรษฐศาสตร์จุฬาฯ ๒๕๑๐

เรียนให้เก่ง

นักศึกษาที่รัก

ในการเขียนเรื่องสำหรับอนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ประจำปี ๒๕๑๐ นี้ ผมจะ
ขอคุ้ยสักหน่อย คำว่าคุยในที่นี้หมายความว่าโอ้อวด นานๆ ที่ พี่อาจารย์โอ้อวด
บ้าง หวังว่าคงจะไม่รังเกียจ

มีนักศึกษามาถามผมบ่อยๆ ว่าได้ข่าวว่าคนบดึเรียนเก่ง เรียนอย่างไร
จึงเก่ง บางคนกลั๊หน้อยก็ถามว่า ที่เขาลือกันว่าเรียนเก่งนั้นจริงเพียงใด

คำถามเช่นนี้จะตอบโดยไม่โอ้อวดย่อมทำไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ควร
พิจารณาข้อเท็จจริงก่อน

ในชั้นประถมและมัธยม ผมเรียนอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก สอบได้
ได้คะแนนรวมมักจะต่ำกว่า ๘๐% บางครั้งพลาดก็ต่ำลงมาบ้าง แต่ไม่ถึง ๗๕%
แต่ตั้งแต่มัธยมห้าไปถึงแปด คะแนนส่วนมากไถ่ ๘๐% บางปีก็เกินกว่า ๘๐%

ในการศึกษาชั้นอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ผมเรียน
พลาง ทำงานพลาง สอบไล่ได้เป็นธรรมศาสตรบัณฑิตภายในกำหนดสามปี

คะแนนส่วนมากได้พ่วงไป รับพระราชทานปริญญาลำดับที่ ๖๕ ในจำนวนรุ่นเดียวกัน ๗๙ คน

ในการศึกษาชั้นปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน มีการสอบไล่สองครั้งในระยะเวลาสามปี สอบชั้น intermediate เมื่อปลายปีแรก เข้าใจว่าได้คะแนนไม่สู้ดีนัก (ถ้าก็คงจำได้เอามากๆ) และสอบชั้น finals เมื่อปลายปีที่สาม การสอบ finals มีสอบเขียนแก้ลักษณะวิชา อาจารย์บอกผลว่าสอบได้ grade A แปลลักษณะวิชา และ B หนึ่งลักษณะวิชา สรุปว่าได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ได้รับอนุญาตให้เรียนปริญญาเอกต่อได้

ในการศึกษาชั้นปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน (หลังจากไปเป็นทหารเสียสามปีกว่า) ไม่ต้องสอบเขียน แต่ทำวิทยานิพนธ์ (เรื่องเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการควบคุมตึก) และสอบปากเปล่า ได้กระทำสำเร็จภายในสามปี* เอาวิทยานิพนธ์มาอ่านใหม่เร็วๆ นี้ รู้สึกว่าไม่สู้จะวิเศษนัก

สมมุติว่าผลของการเรียนตามข้อเท็จจริงข้างต้นแสดงว่าเรียนเก่ง ปัญหาต่อไป คือเรียนอย่างไร ที่จะบรรยายต่อไปนี้เป็นวิธีการที่ใช้มาแล้วเฉพาะตัว

* ผมเริ่มเรียนใหม่เมื่อเลิกสงครามในต้นปี ค.ศ. ๑๙๔๖ เขียนวิทยานิพนธ์เสร็จ และสอบปากเปล่าเสร็จเมื่อปลาย ค.ศ. ๑๙๔๘ แต่เผอิญเวลานั้นทางการเมืองไทยโง่กันอย่างชวนให้เสียหายน่า ผมได้โคจรเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อร่วมปฏิบัติหรือปฏิบัติซ้อนพี่น้องทางกรุงเทพฯ เตือครั้นใจเขียนจดหมายไปบอกทางลอนดอนว่าอย่าเพิ่งเดินทางกลับ จะเป็นอันตราย เพราะเพื่อนฝูงก็ถูกจับไปหลายคน ผมจึงเข้าหาศาสตราจารย์ Robbins ขอย่าเพิ่งให้มหาวิทยาลัยประกาศผลสอบไล่ได้ เพราะถ้าสอบไล่ได้แล้วก็ต้องเดินทางกลับ ถ้าเดินทางกลับตอนนั้นก็อาจจะมียันตราย ศาสตราจารย์ Robbins บอกว่า หมอนี้พิกล ตั้งแต่ตั้งมหาวิทยาลัยมามีแต่คนมาเร่งให้ประกาศผลสอบไล่ได้ นี่มาขอให้หน่วงไว้ แต่ท่านก็หน่วงให้หลายเดือน

ไม่อาจเอื้อมที่จะแสดงเป็นหลักการสำหรับนานาจิตตัง แต่บางข้อก็คงจะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาอื่นได้บ้าง เช่น ความพากเพียร

๑. ความพากเพียร ถ้าใครมาบอกเราว่ามีผู้หนึ่งผู้หนึ่งสติปัญญาเลิศมนุษย์ ไม่ต้องเล่าเรียนอะไรหนักหนา ก็สอบได้ดีและเด่น อย่าเชื่อ เพราะสติปัญญานั้นจริงอยู่ บางคนอาจจะมีดีกว่าคนอื่น แต่การฝึกฝนสติปัญญานั้นไม่มีวิธีอื่นนอกจากใช้ความอดทนสาเหพากเพียร

เมื่อผมเรียนอยู่มัธยมห้า กำลังคลั่งพลศึกษา เพื่อน ๆ เขาชวนให้ออกวิ่งเช้า ๆ ก็ตื่นตั้งแต่ตีสามหรือตีสี่ วิ่งบ้างเดินบ้างจากตลาดน้อยมาสนามหลวง (เพื่อน ๆ บางคนวิ่งได้หลายรอบ ผมบางทีก็ได้อ้อม บางทีก็ครึ่งรอบ) แล้วก็วิ่งรอบสนามหลวงแล้วกลับบ้าน พอกลับบ้านยังไม่สว่าง จิตใจปลอดโปร่ง รู้สึกว่าเวลาเช้าตรู่นี้เป็นเวลาเหมาะสำหรับเล่าเรียน ต่อมาแม้จะไม่ออกวิ่งเข้ามา ๆ มีเวลาท่องและหาความรู้จากหนังสือเรียนได้สักสองสามชั่วโมงก่อนไปโรงเรียน วันละสองสามชั่วโมงนี้เป็นกำไรสุทธิ เพราะปกติมักจะทำการบ้านเสร็จตอนเย็นหรือหัวค่ำก่อนเข้านอน

เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ กลางวันต้องเป็นครู และครูอัสสัมชัญต้องทำงานหนักตลอดวัน การดูหนังสือธรรมศาสตร์ก็ใช้เวลาค่า และเวลาเข้ามิดส่วนมากมักจะไปค้างกับเพื่อนหลายคนที่กำลังเรียนธรรมศาสตร์อยู่ด้วยกัน

เมื่อผมเรียนอยู่ที่อังกฤษ ยิ่งต้องพากเพียรเป็นพิเศษ เพราะรู้ตัวว่าภาษาอังกฤษเราแพ้เปรียบเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ส่วนมากผมเข้าห้องสมุดอ่านตำราตั้งแต่เช้า แล้วออกจากห้องสมุดกลับบ้านเมื่อห้องสมุดปิด คือ ตอนสามทุ่มครึ่ง ถึงเวลาฟังคำบรรยายหรือเข้าห้องเรียนก็ไป ถึงเวลาอาหารก็รับประทานอยู่ในมหาวิทยาลัย หรือในที่ใกล้เคียง (มีเพื่อนนักเรียนไทยอีก

คนหนึ่งที่ช่วยบังคับใจซึ่งกันและกัน)

๒. **การจัดเวลาให้เหมาะสม** มนุษย์เราจะเรียนตลอดเวลาไม่ได้ ถ้าทำเช่นนั้น อาจจะมีผลร้าย บางคนอาจจะเสียสติไป ฉะนั้นจึงต้องมีเวลาพักผ่อน เฉพาะอย่างยิ่งใกล้ ๆ สอบไล่

เมื่อเรียนอยู่ที่อัสสัมชัญ มีวันหยุดคือวันพฤหัสบดี และวันอาทิตย์ แต่มีการบ้านให้ทำ นักเรียนก็มีวันเลือก ถ้าจะทำการบ้านวันพฤหัสบดีเย็นและค่ำ วันพุธก็ไม่ทำงาน ถ้าจะหยุดพักผ่อนวันอาทิตย์ ก็รีบทำการบ้านในตอนเย็น และค่ำวันเสาร์เป็นต้น

เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ เพื่อน ๆ กับผมที่ดูหนังสือด้วยกันมักจะหยุดทำงานค่ำวันเสาร์ และเต็มวัน วันอาทิตย์

เมื่อผมเรียนที่อังกฤษ ก็ติดนิสัยพักงานวันพุธตั้งแต่เที่ยงเป็นต้นไป และพักวันเสาร์บ่าย ตลอดจนถึงเย็นวันอาทิตย์ ค่ำวันอาทิตย์เริ่มทำงานเตรียมไป ฟังคำบรรยายให้รู้เรื่องในวันจันทร์

ระยะก่อนสอบไล่เป็นระยะเวลาที่สำคัญ โดยทั่วไปผมจะต้องพยายามหาเวลาหยุดให้สมองโปร่งก่อนสอบไล่ มากน้อยตามความเหมาะสมและจำเป็น ฉะนั้นหมายความว่าระยะเวลาก่อนจะถึงตอนหยุดพักให้สมองโปร่งนั้น ก็ต้องมุกทำงานมากเป็นพิเศษ ระยะนี้ต่างกันตามกาลเทศะ เมื่ออยู่อัสสัมชัญ ผมก็มุกประมาณสองสัปดาห์แล้วหยุดหนึ่งสัปดาห์ รวมเป็นสามสัปดาห์ก่อนสอบไล่ประจำภาค เมื่ออยู่ธรรมศาสตร์มีเวลามากและเวลาหยุดน้อย แต่สมมติว่าจะเริ่มสอบในวันจันทร์ ผมก็มุกในสัปดาห์ก่อนหน้านั้นทั้งสัปดาห์ จากจันทร์ถึงศุกร์ วันศุกร์เป็นวันไต่รุ่ง วันเสาร์วันอาทิตย์เป็นวันนอนพักผ่อน เมื่ออยู่

อังกฤษตอนสอบ finals ปลายปีที่สาม (ปีหนึ่งมีสามภาค) ก็อยู่ในภาคที่สอง และพักผ่อนในภาคที่สามก่อนสอบได้

ที่เรียนว่าพักผ่อนเพื่อให้สมองโปร่งนั้นก็ทำได้หลายวิธีต่าง ๆ กัน แล้วแต่จะชอบ ได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่ออยู่ธรรมศาสตร์นั้นผมนอนพักผ่อน เมื่ออยู่อัสสัมชัญผมใช้วิธีเดินเล่น คือตอนเช้าหรือบางทีตอนค่ำ เดินจากบ้านที่ตลาดน้อย มาทางเจริญกรุง เข้าสี่พระยา ออกพญาไท เลี้ยวซ้ายตอนปทุมวันข้ามสะพานกษัตริย์ศึก ผ่านวัดเทพศิรินทร์ วงเวียนสี่สิบสองกรกฏา กลับบ้าน (เวลานั้นถนนที่เดินยังเปลี่ยวมืดและสงบ) ขณะที่เดิน ก็นึกถึงสูตรคณิตศาสตร์ คิดทบทวนปีที่สำคัญในประวัติศาสตร์ ฯลฯ ฯลฯ พลงชมนกชมไม้ไปด้วย เมื่อผมเรียนอยู่อังกฤษ เวลาพักตามปกติก็คือไปดูหนัง เล่นบิลเลียด เป็นต้น แต่เมื่อพักให้สมองโปร่งก่อนสอบไล่ในภาค ๓ ปีที่ ๓ นั้น ผมใช้เวลาตกและอภิปรายกับเพื่อนนักศึกษาด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ และดูหนังมากขึ้น แต่ไม่ดูหนังสือ

๓. การตกอภิปราย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยม ครูผู้สอนเป็นผู้ที่แนะนำอย่างถี่ถ้วนสมบูรณ์ และเป็นผู้นำในการถามการตอบในห้องเรียน นักเรียนด้วยกันไม่จำเป็นต้องนำเรื่องวิชาเรียนมาตกหรืออภิปรายกันมากนัก แต่ถึงในชั้นมัธยมก็ตาม ถ้านักเรียนใช้ความคิดความอ่านมากเพียงพอ ย่อมจะเกิดประเด็นให้ปุจฉา วิสัชนากันได้ และจะเป็นประโยชน์แก่การเรียนรู้มิใช่น้อย ในโรงเรียนมัธยมที่ทันสมัย ครูย่อมส่งเสริมให้มีการอภิปรายในหมู่นักเรียนเพื่อฝึกฝนให้สามารถใช้ความคิดโดยล่ำพั้งได้มากขึ้น

ในการศึกษาชั้นอุดม การตกเถียง และอภิปรายระหว่างนักศึกษาเป็นของจำเป็น เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ วิสัยของนักศึกษาที่จะอภิปรายตกเถียงประเด็นในวิชาการต่าง ๆ มีมาแต่เดิมแล้ว ตั้งแต่ครั้งยังเป็นโรงเรียนกฎหมาย

ฉะนั้น เมื่อคุณหนังสืออยู่กับเพื่อน ๆ เป็นหมู่เป็นคณะ การอภิปรายโต้เถียงกันก็
เป็นของธรรมดา เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อพวกเราเป็นพวกที่ไม่ได้ไปฟังคำบรรยาย
ในตอนกลางวันเป็นส่วนใหญ่ การถกอภิปรายมีผลช่วยให้ แต่ละคนต้องศึกษา
ต่อ ต้องคิดต่อ แล้วกลับมาถกอภิปรายต่อ นี่แหละที่นักปราชญ์สมัยนี้เรียก
กันเสียไกว่า “บรรยากาศทางวิชาการ” (academic atmosphere) แท้จริงก็เป็น
สิ่งที่พวกเรานักศึกษาสร้างกันได้ด้วยพวกเราเอง แต่ถ้าอาจารย์เข้าช่วยแนะ
ด้วยก็ยิ่งดี ที่บันทึกว่ามหาวิทยาลัยเรามากจะไม่มีบรรยากาศทางวิชาการนั้น
พวกคุณอาจารย์ก็ต้องรับผิดชอบที่ไม่ได้ช่วยอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้น แต่ไม่ควรลืมว่านัก
ศึกษาก็สามารถช่วยสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นได้ ถ้าตั้งใจทำให้เกิดขึ้นจริง

เมื่อผมเรียนอยู่ที่อังกฤษ ได้พยายามจับกลุ่มเพื่อน ๆ นักศึกษาด้วยกัน
สำหรับถกเถียงอภิปรายกันนอกเวลาเรียน เท่าที่จำได้มีอังกฤษ ๑ คน อินเดีย ๑
คน จีน ๑ คน ลังกา ๑ คน และไทย ๑ คน บางคนก็ถนัดวิชานี้ เพื่อน ๆ ก็ได้
ฟัง เพื่อน ๆ ถนัดวิชานั้นเพื่อนคนอื่นก็ได้ฟัง แต่ถึงจะถนัดในวิชาเดียวกัน
ตำราที่จะอ่านก็มีมากเหลือกำลัง พวกเราแยกกันอ่านแล้วมาเล่าสู่กันฟัง ได้
ประโยชน์ทั้งทางแตกฉาน และลึกซึ้ง ยิ่งใกล้สอบ พวกเราเลิกดูหนังสือกันแล้ว
แต่คุยบันทึกที่ย่อเรื่องไว้ เอาข้อสอบเก่า ๆ มาผลัดกันตอบคนละข้อสองข้อให้คน
อื่นฟังให้คนอื่นทั่ว ความกระจำแจ้งในวิชาที่เกิดขึ้นแต่ละคน สมองก็โปร่ง
เพราะไม่ต้องคร่ำเครียดอ่านตำรา ถ้าไม่เข้าใจตอนไหน ก็ซักเพื่อนเอา เวลา
จะตอบตอนสอบได้ก็สามารถตอบได้รวดเร็วชัดเจน เพราะได้ซ้อมกันมาแล้ว
เคยถูกซักคอกันมาแล้วและเคยหัดอธิบายซึ่งกันและกันมาแล้ว

นักศึกษาที่รัก ที่ผมอธิบายมาข้างต้นนี้ ไม่ใช่เป็นมนต์คาถาที่จะนำไปสู่
การเรียนเก่ง การเรียนยอมต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ จากประถมไปมัธยม จาก

มัธยมไปอุดม ถ้าจะพากเพียรต้องพากเพียรให้ตลอดไปทุกช่วง จะเลือก
พากเพียรเป็นตอน ๆ ก็ได้ อันหนึ่งสติปัญญาที่จะนำมาใช้ในชั้นอุดม ต้องอาศัย
ฝึกฝนมาแต่ชั้นมัธยม ต้องอาศัยความรู้พื้นฐานจากมัธยม ถ้าเราเผชิญพบว่า
เรบกพร่องอะไรในเบื้องล่าง เช่นปรากฏว่าอ่อนประวัติศาสตร์ไป ตามเขาไม่
ใคร่ทัน ก็ต้องพากเพียรย้อนกลับไปหาความรู้พื้นฐานเพิ่มเติมให้เพียงพอ
เมื่อผมกลับจากสงครามโลกไปเรียนใหม่ รู้สึกว่าท้อทางคณิตศาสตร์อ่านตำรา
ไม่เข้าใจ กลุ้มใจหนักต้องกลับไปซื้อหนังสือแคลคูลัสมาอ่านแล้วให้เพื่อน ๆ
ช่วย แม้แต่ชั้นปริญญาตรีก็เช่นเดียวกันรำคาญใจที่เรียนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ
ก็ แต่ไม่รู้ประวัติศาสตร์ชาติอังกฤษพอ ก็กลับไปหาหนังสือชุดมัธยมว่าด้วย
ประวัติศาสตร์อังกฤษมาอ่านเสริมดู ต่อมาภายหลังจึงเกิดความพึงพอใจที่ใคร
เขาพูดอะไรกัน เราก็ตามเขาทัน

นักศึกษาในคณะเศรษฐศาสตร์ภาคปกติคงจะมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดเวลา
ให้เหมาะสมพอใช้ เพราะบางคนยังไม่สามารถวางตารางเวลาทำงานของตน
เองได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ใครจะแนะนำให้พยายามกำหนดเวลาเสียให้ที ชั่วโมงไหน
ฟังคำบรรยายอะไร ทางมหาวิทยาลัยเขาจัดไว้แล้ว ที่สำคัญที่เราจะต้องฟังตัว
เองช่วยตัวเอง คือ ชั่วโมงที่ไม่มีการบรรยายจะต้องกำหนดไปว่า เราจะต้อง
อ่านหนังสือวิชาอะไร แล้วควบคุมใจให้ทำได้ มิใช่ที่เพื่อนฝูงจะชักจูงให้ทำ
อะไรอย่างอื่นที่สนุกสนานกว่า เราเสียอีกควรชักจูงเพื่อนฝูงให้มาสนับสนุน
ซึ่งกันและกันให้เล่าเรียน และเมื่อได้กำหนดในตารางเวลาเสียไว้แล้วว่า จะมี
ชั่วโมงเที่ยว จะมีวันสำหรับเล่น ก็ควรจะทำได้ไม่ยากนัก

นักศึกษาในภาคค่ำสิจะเล่าเรียนได้ยากกว่านักศึกษาภาคปกติ เพราะถ้า
ใครไม่มีงานทำในภาคกลางวัน และควบคุมใจไม่ได้ ใไม่ซำก็จะเริ่มชวนกัน

ไปทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่การศึกษา และถ้าเริ่มชวนกันไปเป็นนิสัยแล้ว การเที่ยว
การเตร่ แม้จะไม่ถึงกับเสเพล ก็เลยลามไปเป็นอาเจินนิสัย เช่น เพียง
แต่นั่งคุยกันที่ร้านกาแฟ วันแรกก็หนึ่งชั่วโมง ต่อ ๆ ไปคุยกันไป มากจน
มากเรื่องขึ้น ก็ยิ่งเสียเวลามากขึ้น และยังถ้ามีการชักนำกันให้ “ใจแตก” (คำ
เก่า แต่ได้ความหมายดี) มาก ๆ เข้าไม่นานอาจจะถึงเสเพล

ฉะนั้นสำหรับนักศึกษาภาคค่ำ โดยจะเพาะอย่างยิ่ง ผมขอแนะนำให้
พยายามคุมใจของตนให้ดี พยายามจัดตารางทำงานของตนเองในเวลากลางวัน
ให้มีเรียนมากพอสมควรหย่อนใจบ้างพอหอมปากหอมคอ แล้วควบคุมใจตน
ให้ปฏิบัติตามคำสั่งของตนเองจนได้ ถ้าใครหาอาชีพทำในตอนกลางวันได้ ก็
ดีเหมือนกันจะเป็นประโยชน์หลายสถานกันใจแตกได้ง่ายขึ้น

มีผู้ปกครองนักศึกษาภาคค่ำหลายคนมาบ่นให้ฟังว่า บุตรหลานของตนนั้น
เรียนภาคค่ำแล้วกลับบ้านดึก ปรากฏว่าที่ดึกนั้น ดึกจริง ๆ คือถึงสองยาม
หรือห้าทุ่ม แท้จริงการเรียนภาคค่ำเรียนถึงสองทุ่มก็เลิก แม้จะขยันเข้าห้อง
สมุดอีกก็คงไม่เกินชั่วโมงครึ่ง ใครกลับบ้านดึกถึงห้าทุ่มน่าจะไม่ใช่เพราะเรียน
น่าอดสู ผมอยากจะเสนอให้ผู้ปกครองส่งพี่เลี้ยงมาคอยรับกลับบ้านแบบนัก
เรียนอนุบาล

ข้อคิดเหล่านี้เขียนขึ้นให้นักศึกษาเกิดสติรำลึกได้ว่า เรามาเรียน ต้อง
เรียนให้เก่ง วิธีที่จะเรียนให้เก่ง ก็ได้กล่าวไว้ตามประสบการณ์ แต่ถ้าใครมี
วิธีที่ดีกว่า ก็ยิ่งดี ข้อที่ควรจำต่อไปก็คือ นักศึกษามีใช้จะมีหน้าที่ต่อตนเอง
ที่จะเรียนให้เก่งเท่านั้น จะต้องเรียนให้เก่งกว่าครูบาอาจารย์ด้วย มิฉะนั้น
โลกจะเจริญได้อย่างไร

ตีพิมพ์ใน อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ๒๕๑๐

เรียน บรรณาธิการ มหาวิทยาลัย

ในเหตุการณ์เกี่ยวกับการประท้วงของนักศึกษาเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีประเด็นที่น่าจะพิจารณาอยู่หลายเรื่อง และน่าจะมีการอภิปรายกันด้วยเหตุผลตามความชอบธรรม แทนที่จะยึดถืออุปาทานนำเอาไปโฆษณาด้วยอารมณ์อันรุนแรง

เพื่อสนับสนุนการอภิปราย ในหมู่นักศึกษาและคณาจารย์ตามระบบประชาธิปไตย ผมใคร่จะยกประเด็น “ศักดิ์ศรีของมหาวิทยาลัย” มาเริ่มอภิปราย และขอตั้งเป็นกระทู้ว่า “ศักดิ์ศรีของมหาวิทยาลัยคืออะไร”

ความเข้าใจของผม ศักดิ์ศรีที่แท้จริงนั้นเกิดจากความดีในตนเอง เช่น บุคคลคนหนึ่งทำความดีไว้ ก็มีความพอใจในตนเอง และเมื่อมีคนอื่นทราบถึงความดีนั้น ก็เกิดเลื่อมใส ก่อให้เกิดเป็นกิตติคุณและศักดิ์ศรีขึ้น ในอีกด้านหนึ่ง บุคคลใดทำความชั่ว แต่ปกปิดไว้สำเร็จบุคคลภายนอกเข้าใจผิดไปว่าเป็นผู้กระทำความดีและยกย่องสรรเสริญ นั้นมิใช่ศักดิ์ศรีที่แท้จริง แต่เป็นศักดิ์ศรีประเภทลวงโลก หรืออีกกรณีหนึ่ง บุคคลภายนอกพิจารณาเรื่องศักดิ์ศรีแต่เฉพาะผิวเผิน เช่นเคารพความมั่งคั่งว่าเป็นเกียรติคุณ โดยไม่คำนึงว่าความมั่งคั่งนั้น จะเกิดจากกรรมอันดีหรือชั่วนั้นก็มีใช้ศักดิ์ศรีที่แท้จริง

เมื่อพิจารณาถึงมหาวิทยาลัยและหน้าที่ของมหาวิทยาลัย การกระทำดีของมหาวิทยาลัยวัดได้ด้วยมาตรฐานวิชาความรู้ที่มหาวิทยาลัยประสิทธิ์ประสาทให้

แก่นักศึกษา และกิจกรรมวิจัยของมหาวิทยาลัยที่จะนำไปสู่ความเจริญแห่งวิชาการ ผมมีความเห็นว่าศักดิ์ศรีที่แท้จริงของมหาวิทยาลัยขึ้นอยู่กับมาตรฐานความรู้ของนักศึกษาและผลของการวิจัยที่คณาจารย์อำนวยความสะดวกให้เป็นไป ถ้ามาตรฐานและผลวิจัยนั้นต่ำลงหรือคงที่ ศักดิ์ศรีนั้นก็เสื่อม ถ้ามาตรฐานและผลวิจัยนั้นเจริญขึ้นเรื่อย ๆ มหาวิทยาลัยนั้นก็มีความดี และศักดิ์ศรีสูงขึ้นเสมอ หลักการพิจารณาระดับของศักดิ์ศรีนี้ ผมขอเสนอว่าเป็นหลักเกณฑ์เดียวที่ถูกต้อง การพิจารณาไปในทำนองว่าเราเสียเปรียบได้เปรียบใครเรื่องอะไร หรือคนอื่นเขาจะหัวเราะเยาะเอา หรือคนอื่นเขาทำหรือไม่ทำอะไรนั้น ผมเห็นว่า เป็นหลักการที่ชั่วช้า ไม่ควรที่ปัญญาชนจะนำมาคำนึงในเรื่องเกี่ยวกับศักดิ์ศรี เพราะการกระทำชอบหรือมิชอบของเราเองซึ่งจะนำศักดิ์ศรีมาสู่เราหรือไม่นั้น เป็นเรื่องความรับผิดชอบของเราเอง ถ้าเห็นจะเป็นคุณก็ควรทำไป แม้ว่าทั่วโลกจะเยาะเย้ยเหยียดหยาม เราควรจะมีอิสระในการวินิจฉัย รับผิดชอบของเราเอง

ผมหวังว่าข้อเสนอของผมนี้คงจะมีผลให้นักศึกษาและคณาจารย์ได้อภิปรายเรื่องนี้ และเรื่องอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งในทำนเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย เพื่อความเจริญของวิชาการ และเพื่อความเจริญของระบบประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัย

ด้วยความเคารพ

เศรษฐศาสตร์เชิงเจริญ

ในบทความนี้ จะกล่าวถึงทางแห่งความเจริญของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประการหนึ่ง กับทางแห่งความเจริญของเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตอีกประการหนึ่ง

คณะเศรษฐศาสตร์เชิงเจริญ

นโยบายของคณะเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่กันยายน ๒๕๐๗ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันพอจะประมวลได้ดังนี้

- ก. สะสมอาจารย์ประจำ
- ข. ปรับปรุงหลักสูตรชั้นปริญญาตรี
- ค. ส่งเสริมการอ่านตำรา
- ง. สนับสนุนผู้เข้าศึกษา
- จ. กวดขันคุณภาพ
- ฉ. อบรมนักศึกษา

จะขอกล่าวขยายความโดยสรุปต่อไป

สะสมอาจารย์ประจำ เมื่อกันยายน ๒๕๐๗ อาจารย์ประจำคณะมีอยู่ ๔ คน
ไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศอีก ๑ คน ส่วนอาจารย์ซึ่งเป็นผู้บรรยายพิเศษ
นับไม่ถ้วน มีนักศึกษาระดับปริญญาตรีอยู่ไม่น้อยกว่า ๑,๕๐๐ คน

ในปัจจุบันนี้ มีอาจารย์ประจำคณะซึ่งปฏิบัติราชการอยู่ ๒๙ คน อาจารย์
อเมริกันจากมูลนิธิร็อกเฟลเลอร์ ๕ คน อาสาสมัครอเมริกัน ๑ คน และ
อาจารย์ผู้บรรยายพิเศษเหลือ ๔๒ คน

อาจารย์ประจำคณะนอกเหนือไปจาก ๒๙ คนนั้น มีอีก ๑๗ คน กำลัง
ศึกษาต่อในต่างประเทศ ที่ศึกษาค้นคว้าที่ร็อกเฟลเลอร์ในสหรัฐอเมริกา ๙ คน
ในฟิลิปปินส์ ๕ คน ที่ศึกษาค้นคว้าที่อื่น ๆ ในสหรัฐอเมริกา ๓ คน

นักเรียนในต่างประเทศซึ่งผูกพันว่าจะกลับมาเป็นอาจารย์ในคณะมีอีก ๓
คน เป็นนักเรียนที่ร็อกเฟลเลอร์ ๑ คน อีก ๒ คนเป็นนักเรียนทุนรัฐบาลไทย
ปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรี หลักสูตรปริญญาตรีเศรษฐศาสตร์ได้ปรับปรุง
ใหม่เริ่มใช้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๙ โดยแยกออกเป็น ๔ สาขาวิชา

- ๑ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์
- ๒ สถิติเศรษฐศาสตร์
- ๓ การเงินการธนาคาร และ
- ๔ เศรษฐศาสตร์ประยุกต์

ลักษณะทั่วไปของหลักสูตรนี้เทียบกับหลักสูตรเดิม นอกจากจะแบ่งแยกสาขา
เรียนแล้วยังทำให้มีวิชาเศรษฐศาสตร์ วิชาบัญชี และวิชาคณิตศาสตร์มากขึ้น
วิชาประกอบน้อยลง และระดมเรียนภาษาอังกฤษให้มากขึ้นในสองปีต้น โดย
ตัดภาษาอังกฤษในปีที่ ๔ ออก

หลักสูตรใหม่นี้ ใช้สำหรับทั้งภาคปกติและภาคค่ำ การศึกษาภาคค่ำเริ่มเปิดตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๐๘ และใช้เวลา ๖ ปี

ส่งเสริมการอ่านตำรา ได้จัดตั้งห้องสมุดคณะขึ้นเมื่อ ๑ เมษายน ๒๕๐๘ โดยถือเป็นสาขาของห้องสมุดมหาวิทยาลัย ปัจจุบันมีหนังสือประมาณ ๖,๘๐๐ เล่ม วารสารไทย ๖๖ ราย และวารสารอังกฤษ ๕๕ ราย ผู้ให้ความสนับสนุนห้องสมุดนั้นนอกจากรัฐบาลไทยแล้ว ก็มีมูลนิธิร็อกเฟลเลอร์ช่วยเหลือเงิน ๗,๕๐๐ เหรียญอเมริกัน และจัดหาวารสารรายการทางเศรษฐศาสตร์ฉบับเก่า ๆ มาให้ และมีนักศึกษาในปัจจุบันและอดีตช่วยดำเนินการเงินอีกเป็นอันมาก

ห้องสมุดคณะเปิดบริการอาจารย์และนักศึกษาทั้งภาคปกติและภาคค่ำ กล่าวคือ ในวันจันทร์ถึงวันศุกร์เปิดตั้งแต่ ๘.๐๐ น. ถึง ๒๑.๓๐ น. และในวันเสาร์และวันอาทิตย์เปิดตั้งแต่ ๘.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น.

สนับสนุนผู้เข้าศึกษา ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๐๘ มาจนถึงทุกวันนี้ มีนักศึกษาเข้าใหม่ในภาคปกติปีละประมาณ ๒๕๐ คน ในภาคค่ำอีกปีละประมาณ ๒๕๐ คน

การศึกษาภาคค่ำ เปิดขึ้นโดยมุ่งหมายสนับสนุนผู้ที่ต้องการทำงานประกอบอาชีพในเวลากลางวัน และศึกษาในเวลาค่ำและวันหยุดงานเป็นสำคัญ แต่ก็รับนักศึกษาที่ยังไม่มีงานทำด้วย ถ้าผ่านการสอบคัดเลือกมาแล้ว

ในการสอบคัดเลือกเพื่อเข้ามหาวิทยาลัยนี้ ปรากฏว่าคุณภาพของนักศึกษาใหม่สูงขึ้นกว่าเดิมตลอดมา แต่เดิมนั้นผู้ที่เข้ามามีศึกษาเป็นคนสุดท้าย ๆ ในคณะมักจะได้คะแนนในการสอบคัดเลือกต่ำถึง ๔๐% ก็มี ในปีการศึกษา ๒๕๑๑ ผู้ที่ได้เข้ามามีศึกษาภาคปกติในคณะนี้มีคะแนนต่ำสุดเกือบ ๕๕% ในการสอบคัดเลือก และคะแนนต่ำสุดของนักศึกษาภาคค่ำก็ดีขึ้นในทำนองเดียวกัน

นักศึกษาในคณะเศรษฐศาสตร์ได้รับการสนับสนุนด้วยรางวัลและเงินทุน
ซึ่งมีผู้บริจาคเป็นอันมาก บางทุนก็เป็นทุนซึ่งมีผู้บริจาคแก่มหาวิทยาลัยเป็น
ส่วนรวม บางทุนก็เป็นทุนของมหาวิทยาลัยเองและมีหลายทุนซึ่งผู้บริจาคระบุ
ให้แก่ นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์โดยเฉพาะ

กวดขันคุณภาพ คุณภาพของเศรษฐศาสตร์บัณฑิตที่สำเร็จไป ขึ้นอยู่กับ
ปัจจัยหลายประการ (๑) พื้นความรู้ สติปัญญา และความอุตสาหะของ
นักศึกษาเอง (๒) จำนวนและคุณภาพของอาจารย์ประจำและคุณภาพของผู้
บรรยายพิเศษ (๓) วิธีการสอนและการศึกษา (๔) หลักสูตร (๕) การ
สนับสนุนให้อ่านตำราค้นคว้าและคิดหา

การดำเนินงานเรื่องนี้ในคณะเศรษฐศาสตร์คาบเกี่ยวกับหัวข้ออื่น ๆ ใน
บทความนี้แต่ข้อที่ควรนำมากล่าวเป็นพิเศษ คือการจัดหลักสูตรซึ่งมีการสอน
การอ่านตำรา และการสอบไล่เป็นภาษาอังกฤษในชั้นปีที่ ๓ และปีที่ ๔ ของ
หลักสูตรปริญญาตรี โดยคัดเลือกนักศึกษาที่มีพื้นฐานภาษาอังกฤษดีพอสมควร
ประมาณ ๒๕ - ๓๐ คน ผู้สอนส่วนใหญ่เป็นอาจารย์อเมริกันด้วยความช่วย
เหลือของมูลนิธิร็อกเฟลเลอร์ ซึ่งพยายามรักษามาตรฐานให้ทัดเทียมกับปริญา
ตรีในมหาวิทยาลัยที่ดีของอเมริกา อาจารย์ที่สอนวิชาเป็นภาษาอังกฤษซึ่งเป็น
คนไทยก็มีอยู่บ้าง และจะพยายามให้มีมากขึ้นเป็นลำดับ

สำหรับนักศึกษาโดยทั่วไปนอกจากที่ศึกษาเป็นภาษาอังกฤษ คณะก็ได้ชัก
จูงให้ได้ศึกษาด้วยวิธีอื่นถูกต้อง ด้วยอาจารย์ที่ดี และให้ใช้ห้องสมุดได้ดียิ่ง
ขึ้น

การกวดขันที่สำคัญประการหนึ่งคือ การกวดขันให้เศรษฐศาสตร์บัณฑิต
เป็นผู้ยึดมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต นักศึกษาในคณะเศรษฐศาสตร์ทราบดี

ว่า ผู้ใดกระทำทุจริตในการสอบไล่ เมื่อถูกลงโทษถอนชื่อจากทะเบียนแล้ว จะไม่มีหวังกลับเข้ามาศึกษาอีก แม้ว่าข้อบังคับของมหาวิทยาลัยจะเปิดช่องให้รับได้

อบรมนักศึกษา คณะมีนโยบายสนับสนุนให้นักศึกษาคำเนินกิจกรรมนอกหลักสูตรโดยนักศึกษาเอง โดยคณาจารย์เข้าแนะนำเป็นที่ปรึกษาเท่าที่จำเป็น การดำเนินกิจกรรมของนักศึกษานั้นใช้หลักประชาธิปไตย เพื่อสนับสนุนให้นักศึกษารู้อำนาจรับผิดชอบตามมติข้างมากของนักศึกษาเอง

นักศึกษาแต่ละชั้นปีการศึกษาเลือกตั้งผู้แทนของตนขึ้น ๕ คน ผู้แทนนักศึกษาในคณะทั้งหมดรวบรวมกันเป็นสภานักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ เลือกตั้งกันเองขึ้นเป็นประธาน และรองประธาน มีคณะกรรมการบริหารจำนวนหนึ่งทำหน้าที่โดยมีอาจารย์ผู้ปกครองเป็นที่ปรึกษา

นักศึกษาจะจัดตั้งกลุ่มขึ้นภายในคณะ เพื่อกิจกรรมเฉพาะอย่างได้ ในปัจจุบันมีกลุ่มนักศึกษาสำหรับกิจกรรมพิเศษ ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มเศรษฐธรรม กลุ่มสมาคมนักศึกษา AIESEC (ร่วมกับมหาวิทยาลัยอื่นและประเทศอื่น) กลุ่มฝึกพูด และกลุ่มเศรษฐสัมพันธ์

คณะเศรษฐศาสตร์จึงเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

คณบดีแต่ละคนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับแต่งตั้งขึ้นดำรงตำแหน่งมีกำหนดคราวละ ๔ ปี เมื่อครบกำหนดแล้วมหาวิทยาลัยจะแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่อไปอีก ๔ ปีก็ได้ หรือจะเปลี่ยนให้ผู้อื่นเป็นคณบดีแทนก็ได้

ระเบียบวิธีปฏิบัตินี้เป็นระเบียบที่ดี เพราะทำให้มหาวิทยาลัยมีโอกาสเลือกคณบดีได้ และคณบดีใดใคร่จะขอเปลี่ยนหน้าที่การงานก็กระทำได้โดยไม่ยากนัก

คณะบดีเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันดำรงตำแหน่งมาแล้วครบ ๔ ปี เมื่อกันยายน ๒๕๑๑ ยังสมัครที่ขอเป็นคณะบดีอยู่อีกวาระหนึ่ง และสภามหาวิทยาลัยก็พิจารณาอนุมัติให้ดำรงตำแหน่งต่อไป ซึ่งคงจะครบวาระในกันยายน ๒๕๑๕ ถ้าไม่มีอะไรเกิดขึ้นก่อนหน้านั้น ก็จะทำให้เปลี่ยนแปลงไป

แต่ในขณะนี้ผมขอผูกพันไว้ขอเป็นคณะบดีเศรษฐศาสตร์ต่อไปเพียงสองปี ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือ

๑. งานพัฒนาคณะเศรษฐศาสตร์ที่กำลังทำอยู่และที่จะทำต่อไป (โปรดดูข้างล่าง) คงจะสัมฤทธิ์ผลไปชิ้นหนึ่งในสองปีข้างหน้า ทั้งอาจารย์ประจำที่กำลังศึกษาอยู่ ณ ต่างประเทศก็คงจะได้กลับมารับหน้าที่ที่มีจำนวนมากพอสมควร กิจกรรมภายในคณะคงจะดำเนินไปได้โดยดีพอ เป็นโอกาสที่จะเปิดทางให้อาจารย์ที่หนุ่มกว่า ทันสมัยกว่า วิชาความรู้สด ๆ กว่า และมีเวลาทำงานมากกว่า มารับหน้าที่และความรับผิดชอบคณะต่อไป เพราะตามหลักการเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญนั้น “การผูกขาดมักจะบั่นทอนสมรรถภาพ” ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เป็นโอกาสที่จะอนุญาตให้ผมไปทำงานส่งเสริมมหาวิทยาลัยท่านอื่น ๆ

๒. คณะเศรษฐศาสตร์จะเจริญได้ภายในขอบเขตแล้วแต่ว่ามหาวิทยาลัยจะเจริญก้าวหน้าขึ้นเพียงใด ถ้าขอบเขตของมหาวิทยาลัยนั้นแคบ ความเจริญของคณะก็ย่อมแคบตามไปด้วย ความเจริญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เองก็ขึ้นอยู่กับระบบบริหารมหาวิทยาลัยโดยทั่วไป ในประเทศไทยด้วย ฉะนั้นในระยะยาวถ้าจะให้คณะเศรษฐศาสตร์เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป จะต้องพยายามปรับปรุงแก้ไขให้การบริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เจริญกว้างขวางยิ่งขึ้นด้วย

และจะต้องพยายามดำเนินการให้ระบบการบริหารมหาวิทยาลัยในประเทศไทย
เจริญขึ้นด้วย (คาบเกี่ยวกับปัญหาเช่น เงินเดือนอาจารย์ เรื่องอาจารย์ควร
เป็นข้าราชการหรือไม่ เป็นต้น) ฉะนั้น เมื่อจุดหมายเป็นเช่นนี้ และถ้า
ความคิดความเห็นของผมไม่ผิดพลาดมากนัก และถ้าผู้อื่นเห็นว่าผมจะมีความ
สามารถทำประโยชน์ให้ได้ ประเด็นสำคัญก็อยู่ที่ว่าการปฏิรูปดังกล่าวนั้น ผมจะ
ทำได้ในฐานะคณบดีเศรษฐศาสตร์หรือไม่ ถ้าทำไม่ได้ก็ควรออกจากตำแหน่ง
นี้เสีย ไปขอตำแหน่งอื่นเพื่อทำการปฏิรูปโดยถนัดดีกว่า

งานที่ตำรวจทำเพื่อความเจริญของคณะเศรษฐศาสตร์ (ภายในขอบเขต
ปัจจุบัน) ในระยะสองปีข้างหน้ามีโดยย่อดังนี้

๑. งานปรับปรุงหลักสูตรและวิธีสอนชั้นปริญญาตรี งานนี้เป็นงานต่อ
เนื่องกันไปไม่มีที่สิ้นสุด คณะจะต้องพยายามให้วิชาการของคณะทันสมัยอยู่
เสมอ มีเรื่องหนึ่งซึ่งคอยโอกาสที่จะทำเมื่อมีอาจารย์ประจำมากพอ คือ การ
จัดให้อาจารย์แต่ละคนเป็นที่ปรึกษาของนักศึกษาจำนวนหนึ่งทั้งในด้านวิชาการ
และด้านทุกข์สุขส่วนตัว ขณะนี้พอจะจัดให้ได้สำหรับนักศึกษาปีที่ ๒ (นัก
ศึกษาปีที่ ๑ อาจารย์คณะศิลปศาสตร์รับไปทำ) แต่เมื่อใดอาจารย์ประจำ
มากพอที่จะจัดให้เป็นเป็นที่ปรึกษาของนักศึกษา ตั้งแต่ ๓๐ คนลงมาแล้ว ก็คง
จะจัดสำเร็จสำหรับนักศึกษาทั้งคณะ

๒. งานเริ่มหลักสูตรปริญญาโทเรียนเต็มวัน และเรียนเป็นภาษาอังกฤษ
เรียกโดยย่อว่าหลักสูตรปริญญาโทอังกฤษ) คงจะเริ่มได้ในปีการศึกษา ๒๕๑๒
ขณะนี้กำลังเตรียมการอยู่ ชั้นแรกจะรับนักศึกษาเพียง ๑๕ คน ซึ่งต่อไปหวัง
ว่าจะเพิ่มขึ้นได้เป็น ๒๕ คนต่อปี หวังว่าจะหาทุนการศึกษาให้นักศึกษาได้

ทุกคน จะรับนักศึกษาด้วยการสอบคัดเลือกในวิชาเศรษฐศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ งานนี้สัมพันธ์กับงานของคณะกรรมการพัฒนามหาวิทยาลัย (ผลิตาจารย์ชั้นปริญญาโทและเอก)

๓. งานปรับปรุงหลักสูตรปริญญาโทปัจจุบัน ซึ่งนักศึกษาทำงานพลางเรียนพลาง มีการบรรยายเฉพาะตอนเช้าและเย็น หลักสูตรนี้มีประโยชน์สำหรับนักศึกษาจำนวนมากและเหมาะกับภาวะของประเทศ แต่ต้องการให้มหาวิทยาลัยมีวิชากล้าแข็งขึ้นและทันสมัยกว่าปัจจุบัน คงจะเริ่มวางโครงการเมื่องาน (๒) ดำเนินไปได้แล้ว

๔. งานริเริ่มประกาศนียบัตรชั้นบัณฑิต เวลานี้อยู่ในขั้นดำริ ยังไม่ได้เริ่มวางแผน ข้อดำริมีอยู่ว่า เศรษฐศาสตร์บัณฑิตควรจะได้รับส่งเสริมให้อาสาสมัครไปปฏิบัติงานในชนบท เพื่อแก้ปัญหาความยากไร้และความไม่รู้ หรืออีกนัยหนึ่งอาสาสมัครไปปฏิบัติงานช่วยสอนหนังสือ ช่วยด้านอนามัย และงานพัฒนาด้านอื่น ๆ ในชนบท และในขณะเดียวกันให้เขียนรายงานเศรษฐกิจของท้องถิ่นที่ตนไปอยู่นั้น เข้าใจว่าใช้เวลาปฏิบัติและศึกษารวมกันหนึ่งปี จะได้ประกาศนียบัตรชั้นบัณฑิต ซึ่งหวังว่าสภาการศึกษาและ ก.พ. จะรับนับถือ

๕. งานสนับสนุนการวิจัยของอาจารย์และนักศึกษาชั้นบัณฑิต ขณะนี้กำลังเจรจาว่าจ้างอาจารย์มาทำงานด้านนี้ คาดว่าคงจะเริ่มวางโครงการได้ในมกราคม ๒๕๑๒ และลงมือดำเนินงานได้ในพฤษภาคม ๒๕๑๒

๖. งานจัดตั้งสภาอาจารย์ในคณะ ให้อาจารย์ทุกคนได้ร่วมคิดร่วมดำเนินการในคณะทั้งด้านวิชาการ หลักสูตร และการบริหาร ตลอดจนวางแผน

พัฒนาคณะต่อไป ในการนี้สภาอาจารย์คงจะเลือกตั้งกรรมการบริหารคณะนี้
ขึ้นชุดหนึ่งประกอบด้วยอาจารย์ทั้งผู้ใหญ่และผู้ย่อยทุกชั้นทุกระดับ (ซึ่งผิด
กับคณะกรรมการประจำคณะตามกฎหมายอันประกอบด้วยอาจารย์ผู้ใหญ่อ้วน)
ถ้างานนี้เป็นบีกแผ่นขึ้นเมื่อใด การบริหารและการพัฒนาคณะเศรษฐศาสตร์
จะไม่ขึ้นอยู่กับผู้ใดผู้หนึ่งคนเดียวอย่างเดี๋ยวนี้นี้ การสับเปลี่ยนกันเป็นคณะบดี
ซึ่งเป็นหลักการที่ดี ก็จะทำให้ทำได้โดยง่ายและโดยมีประโยชน์

งานที่ดำรงจะทำข้างต้นนี้ ท่านผู้อ่านท่านใด ทั้งอาจารย์และนักศึกษา
มีความเห็นเป็นอย่างไร จะเพิ่มเติมแก้ไข ชัดแจ้งหะประการใด ผมขอรับฟัง

เศรษฐศาสตร์บัณฑิตจงเจริญ

ปลายปีการศึกษา^{นี้} นักศึกษาที่เข้ามาในมหาวิทยาลัยพร้อม ๆ กับที่ผมเริ่มเป็น
เป็นคณะบดี หลายคนจะสำเร็จเป็นเศรษฐศาสตร์บัณฑิต บัณฑิตใหม่เหล่านี้
ส่วนใหญ่คงจะเข้ารับราชการหรือทำงานในรัฐวิสาหกิจ และที่ไปทำงานเอกชน
ก็คงมีไม่น้อย ทางใดเล่าจะเป็นทางเจริญของเศรษฐศาสตร์บัณฑิตทั้งรุ่น^{นี้} รุ่น
ก่อน ๆ และรุ่นต่อ ๆ ไป?

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระสติประการเพื่ออุดหนุนกำลังใจ
ของผู้ปฏิบัติไว้ดังนี้

ปัญญาพล	กำลังคือปัญญาหนึ่ง
วิริยพล	กำลังคือความเพียรหนึ่ง
อนวัชพล	กำลังคือกิจการที่ไม่มีโทษหนึ่ง
สัคคพล	กำลังคือความสงเคราะห์หนึ่ง

เมื่อสัตว์บุรุษมีผละสีนี้แล้ว ท่านว่าจะพ้นภัยห่าอย่างคือ

อาชีวกภัย ภัยคือความกลัวเรื่องเลี้ยงชีพหนึ่ง

อสีโขกภัย ภัยคือความกลัวครหาตีเียนหนึ่ง

ปริตฺสสารชฺชภัย ภัยคือความกลัวต่อความบริภาษ (การใส่ความ) หนึ่ง

มรณภัย ภัยคือความกลัวตายหนึ่ง

ทุกฺกตภัย ภัยคือความกลัวทุกฺกตหนึ่ง

✓ เศรษฐศาสตร์บัณฑิตที่รักทั้งหลาย จงเจริญด้วยจตุพพะเถติ คือจงมีปัญญา
ความรอบรอบ จงมีความเพียรมานะอดสาหะในการงาน จงมีสติยังกิต ประพฤติ
ตนแต่ในทางที่ชอบ หลีกเลี้ยงทางแห่งความยั่ววนในลาภยศถงการ ซึ่งไม่
ชอบด้วยทำนองคลองธรรม และจงกอร์ปด้วยเมตตาการุณาช่วยเหลือผู้ที่ยาก
เข็ญอ่อนแอ และแม้แต่ผู้ที่ท่านคิดว่าเป็นศัตรูของท่าน ในการประพฤติดี
ประพฤติชอบนี้ บัณฑิตจะต้องทรงไว้ซึ่งความกล้าหาญ เข้มแข็ง เฉพาะ
อย่างยิ่ง ในกาลเทศะปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยความลุ่มหลงเห็นผิดเป็นชอบ
ทั่วไป แต่ไม่ควรจะลี้มว่า ถ้าได้ปฏิบัติให้เกิดพลังทั้งสี่ประการแล้ว ความกลั
วนานาประการจะซจจัดหายได้โดยง่าย และความกล้าหาญจะเกิดขึ้นแทน บัณฑิต
ทั้งหลายจงรักษาความดีไว้ให้มั่น เสมือนเกลือกษาความเค็มไว้ได้ และขอให้
ยึดมั่นเถิดว่าใครจะประพฤติด้อย่างไร จะร้ายรว้อย่างไร จะชักชวนเราให้ทำ
อะไรที่ไม่ชอบก็ตาม เราจะปฏิบัติของเราแต่ในทางที่ชอบธรรม เพื่อให้
เศรษฐศาสตร์บัณฑิตทรงไว้แต่ความเจริญด้วยสัจยสุจริตรธรรม เป็นที่รักที่
นิยมแก่ฟ้าดินตลอดไป ✓

ข้อความในบทนี้ จะเขียนเป็นทำนองรายงานความก้าวหน้าของคณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อเนื่องจากบทที่ได้เขียนไว้ในเศรษฐศาสตร์อนุสรณ์ประจำปีการศึกษา ๒๕๑๑

นักศึกษาใหม่

ในปีการศึกษา ๒๕๑๒ มีนักศึกษาใหม่ ซึ่งผ่านการสอบแข่งขัน จัดโดยสภาการศึกษา ฯ มาเข้าศึกษาในคณะเศรษฐศาสตร์ภาคปกติ ๒๐๒ คน ภาคค่ำ ๒๗๕ คน ผู้ที่สอบได้คะแนนเยี่ยมในภาคปกติ ได้คะแนนในการสอบแข่งขันนั้น $320/400$ หรือ ๘๐% และมีจำนวนที่สอบได้คะแนนตั้งแต่ ๗๐% ขึ้นไป ๘ คน ผู้ที่สอบได้คะแนนต่ำสุดได้คะแนน $227/400$ หรือ ๕๕.๕%

นักศึกษาใหม่ภาคค่ำที่สอบแข่งขันเข้ามาได้คะแนนสอบแข่งขันสูงสุด $246/400$ หรือ ๗๔% มีผู้ได้คะแนน ๗๐% ขึ้นไป ๔ คน และผู้ที่สอบได้คะแนนต่ำสุดได้ $206/400$ หรือ ๕๑.๕%

คะแนนของนักศึกษาใหม่ทั้งภาคปกติและภาคค่ำนี้ นับว่าดีกว่าคะแนนนักศึกษาใหม่ในปีก่อน ๆ ซึ่งทั้งในส่วนสูง ส่วนต่ำ และส่วนรวม ดีขึ้นมาเรื่อย ๆ ในระยะ ๔-๕ ปีที่แล้วมา เลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ บอกพวกเราว่า ในส่วนรวมแล้วนักศึกษาใหม่ของเรามีคะแนนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยโดยทั่วไปของนักศึกษาที่เข้ามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร แม้ว่าเรา

ยังเป็นรองอยู่บางคณะ บางมหาวิทยาลัย ก็เป็นรองอยู่น้อยคณะ เช่น คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์ เป็นต้น นักศึกษาใหม่ในปี ๒๕๑๒ นี้ เลือกเข้าคณะเศรษฐศาสตร์ มธ. เป็นอันดับหนึ่งหรืออันดับสอง ภาคปกติ ๑๔๑ คน หรือ ๖๙.๘๐% (ปี ๒๕๑๑ = ๕๒.๘๐%) ภาคค่ำ ๑๖๗ คน หรือ ๖๐.๗๓% (ปี ๒๕๑๑ = ๖๑.๗๕%) แสดงว่าส่วนใหญ่ของนักศึกษาใหม่ของเรา มุ่งจะเรียนเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่แรกเริ่ม

สถิติข้างต้นนี้ ให้กำลังใจแก่คณบดีและคณาจารย์ยิ่งนัก

นักศึกษาชั้นปริญญาตรีปีที่ ๒ - ๓ - ๔

อาจารย์ต่าง ๆ มากท่านด้วยกันทั้งไทยและฝรั่ง ถือเป็นหลักปฏิบัติ ที่จะรายงานการสอนประจำภาค ประจำวิชา ให้คณบดีทราบ หลายท่านทำเป็นลายลักษณ์อักษร บางท่านก็รายงานด้วยวาจา ผมมีความยินดีที่จะกล่าวว่า โดยทั่วไปคณาจารย์มีความพอใจในความก้าวหน้าของนักศึกษาแต่ละรุ่น เช่น รุ่นปี ๔ ปีนี้ ท่านก็กล่าวกันเป็นเอกฉันท์ว่า ระดับความรู้ดีกว่ารุ่นปี ๔ ปีกลาย ครั้นไล่ไปถึงปี ๓ และปี ๒ ก็ได้ความว่าดีขึ้นกว่าปี ๓ และปี ๒ ปีกลายตามลำดับ ภาคค่ำก็ทำนองเดียวกัน ผมสรุปมาให้ฟังจากรายงานมากมายด้วยกัน ใครไม่เชื่ออยากดูหลักฐานจริง ๆ ก็มาขอดูได้ และเมื่อเป็นจริงอย่างนี้ ภาวะอย่างนี้แหละที่เราเรียกได้เต็มปากว่า การศึกษาเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยนี้เจริญขึ้นจริง และคณบดีกับคณาจารย์ก็ปลื้มใจ

แต่ความปลื้มใจนี้ ปลื้มได้เฉพาะส่วนรวม ถ้าพิจารณาจริง ๆ ลงไป ในส่วนย่อยแล้วยังปลื้มไม่ถึง เพราะยังมีอีกหลายคนนักในแต่ละรุ่น แต่ละปี

ที่ยังขาดคนบกพร่องอยู่มาก ทางคณาจารย์ก็ยังมีน้อย จะช่วยแก้ปัญหาให้แก่
ละคนก็ยังทำไม่ได้ ฉะนั้นคณบดีจึงขอวิงวอนนักศึกษาเหล่านั้นซึ่งยังมี “ขาด”
หรือ “ตก” อยู่มากในผลสอบที่ประกาศไป ให้พยายามช่วยตัวเองให้มาก
ที่สุดเท่าที่จะทำได้ ใครต้องการให้ช่วยเป็นพิเศษเช่นในด้านจัดชั้นพิเศษให้
ให้มีการทบทวนวิชาพิเศษให้ ทางคณาจารย์จะจัดให้ ขอให้ร้องเรียนขึ้นมา

โครงการใหม่

ในอนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ปีที่แล้ว ผมได้แสดงความหวังว่า คณะเศรษฐศาสตร์
จะได้เริ่มโครงการในปีใหม่นี้สองโครงการ ทั้งสองโครงการนี้ได้เริ่มแล้ว
กับยังมีโครงการที่ตามมาด้วย

โครงการใหม่โครงการแรก ได้แก่โครงการอาสาสมัครชั้นบัณฑิต ซึ่งสภา
มหาวิทยาลัยและสภาการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความเห็นชอบแล้ว และแม้ว่า
คณะเศรษฐศาสตร์จะเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ บรรดาคณาจารย์จากคณะ
อื่นๆ ของมหาวิทยาลัยได้ร่วมใจกันช่วยดำเนินการให้คำปรึกษาและตรวจตรา
เป็นอย่างดี ฉะนั้น จึงเริ่มได้เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๒ หลังจากได้คัด
เลือกบัณฑิตอาสาสมัครจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาได้ ๑๘ คน ทำการ
อบรมอยู่สองเดือน แล้วบัณฑิตอาสาสมัครทั้ง ๑๘ คนได้แยกย้ายกันไปปฏิบัติ
งานเป็นครูในโรงเรียนต่างๆ ในชนบท ตั้งแต่แม่สะเรียงลงไปถึงสุโขทัย
เชียงใหม่ลงไปถึงพังงา ภาคตะวันตกไปอยู่สองอำเภอในกาญจนบุรี และใน
ภาคอีสานก็มีบัณฑิตไปปฏิบัติอยู่หลายจังหวัด คือ หนองคาย ขอนแก่น
ร้อยเอ็ด และบุรีรัมย์ ในระหว่างเดือนตุลาคมและพฤศจิกายน ๒๕๑๒ คณะ
ได้จัดอาจารย์ไปเยี่ยมและตรวจงานของบัณฑิตเหล่านี้โดยทั่วถึงกัน ปรากฏว่า

บัณฑิตของเราไปปฏิบัติงานได้ผลดีทุกคน แต่มีหลายคนที่ได้รับการล่ำบาก
นานาประการ ซึ่งคณะพยายามจะบรรเทาทุกข์ให้มากที่สุดที่จะกระทำได้

งานอีกโครงการหนึ่งซึ่งได้เริ่มในปีการศึกษา ๒๕๑๒ นี้ คืองานอำนวยการ
การศึกษาปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ เรียนเต็มเวลาและเรียนเป็นภาษาอังกฤษ
โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือส่วนใหญ่ จากมูลนิธิร็อกเฟลเลอร์และกระทำ
เพื่อสนองความต้องการของรัฐบาล (โครงการพัฒนามหาวิทยาลัย) ในด้าน
ผลิตอาจารย์ และในขณะเดียวกันก็มุ่งจะส่งเสริมคุณภาพวิชาการเศรษฐศาสตร์
ในประเทศไทยให้ทัดเทียมกับยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา นักศึกษาต้องผ่านการ
คัดเลือกโดยการสอบพื้นความรู้เศรษฐศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ
และเมื่อผ่านการคัดเลือกมาแล้วจะได้รับทุนการศึกษาเป็นเวลาสองปี ทุนละ
ห้าหมื่นบาทสำหรับสองปี มาตรฐานการศึกษาพยายามจะยกให้สูงเท่าเทียม
มหาวิทยาลัยที่ดีๆ ในโลก สำหรับปีแรกนี้มีนักศึกษาผ่านการคัดเลือก ๑๖ คน
มีผู้ศรัทธาสันับสนุนให้ทุนการศึกษาเพื่อการนี้เป็นอันมากจนเหลือเพื่อ

เมื่อได้จัดการเรื่องหลักสูตรปริญญาโทภาคอังกฤษแล้ว คณะได้หันกลับ
มาพิจารณาหลักสูตรปริญญาโทภาคไทย และได้ตั้งกรรมการคณะหนึ่งขึ้น
พิจารณาปรับปรุงสังคายนา โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมคุณภาพให้สูง
ยิ่งขึ้น แต่ยังมีหลักการที่จะอำนวยให้นักศึกษาส่วนใหญ่สามารถไปประกอบ
อาชีพได้ในขณะที่ศึกษาอยู่ โครงการนี้คาดว่าจะร่างสำเร็จทันออกใช้ในต้นปี
การศึกษา ๒๕๑๓

ตั้งแต่บัดนี้ต่อไปสักสองสามปี คณะไม่มีนโยบายที่จะขยายงานใหม่ออกไปอีก
แต่จะพยายามปรับปรุงงานปัจจุบัน ทั้งชั้นปริญญาตรี และชั้นสูงกว่าปริญญา
ตรีให้ดียิ่งขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งในด้านให้คำปรึกษาแนะนำแก่นักศึกษาในการ

เรียน ซึ่งจะทำให้ดียิ่งขึ้น เมื่อมีอาจารย์ประจำมากพอ ฉะนั้นงานที่ควรจะมี
มุ่งกระทำในขั้นนี้ คือ การผลิตอาจารย์ที่มีคุณวุฒิสูง การขยายสถานที่ให้เหมาะ
แก่การศึกษาเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มากกลุ่ม ส่วนงานในโครงการอาสาสมัครชั้นบัณฑิต
ก็จะขยายให้กว้างขวางออกไป ทั้งในด้านรับบัณฑิตจากสถาบันอื่นเข้ามา
และในด้านการปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสาสมัครในชนบทด้วย

คณาจารย์ประจำ

ในปีการศึกษาปัจจุบันนี้ ปริมาณส่วนรวมของอาจารย์ประจำที่ปฏิบัติงาน
อยู่ในคณะต้องลดลงไปอีก เพราะมีอาจารย์ชั้นผู้น้อยได้รับทุนไปศึกษาต่อใน
ประเทศต่าง ๆ ถึง ๙ คน แต่ได้รับอาจารย์ใหม่มารวมทั้งสิ้น ๘ คน เป็นผู้สำเร็จ
การศึกษาชั้นปริญญาตรีทั้งนั้น รวมทั้งที่สำเร็จจากออสเตรเลียมาหนึ่งคน ใน
จำนวน ๘ คนนี้ ต้องส่งไปฝึกภาษาอังกฤษเต็มวัน และไปปฏิบัติงานด้านอื่น
ซึ่งเป็นประโยชน์แก่มหาวิทยาลัยเสียหลายคน จึงทำให้จำนวนอาจารย์ชั้น
ปริญญาตรี ซึ่งปฏิบัติงานในคณะเต็มเวลานั้นน้อยลง แต่อาจารย์ที่ไปฝึกและ
ปฏิบัติงานด้านอื่น ก็ได้เสียสละเวลาร่วมกันกับอาจารย์ประจำอื่นๆ มาช่วยทบทวน
นักศึกษาปริญญาตรีทั้งภาคปกติ และภาคค่ำ ในวันเสาร์และวันอาทิตย์
ตามเคย

ตั้งแต่เริ่มส่งอาจารย์ไปศึกษา ณ ต่างประเทศเป็นเวลาสามสี่ปีมาแล้ว ได้มี
อาจารย์ที่เรียนสำเร็จชั้นปริญญาโทกลับมาปฏิบัติงานสี่คน และอาจารย์เหล่านี้
ได้พยายามปฏิบัติหน้าที่ด้วยความอุตสาหะสมตามความมุ่งหวังแต่เดิม ทำให้
คุณภาพของงานในคณะดียิ่งขึ้นกว่าก่อน ในระยะหกเดือนข้างหน้าคาดว่าจะมี
อาจารย์ปริญญาโทกลับมาปฏิบัติงานอีกสามคน และอาจจะได้อาจารย์ใหม่วุฒิ

ปริญญาตรีจากออสเตรเลียมาช่วยอีกสองหรือสามคน คงจะเป็นประโยชน์แก่
งานของคณะมาก แต่อาจารย์วุฒิปริญญาเอกที่จะกลับมาปฏิบัติงานนั้น คงจะ
ต้องรอต่อไปอีกสักสองสามปี จึงจะมีจำนวนมากพอใช้ในชั้นต้น ในชั้นนี้ยัง
ต้องพึ่งอาจารย์มูลนิธิร็อกเฟลเลอร์และอาจารย์พิเศษอยู่มาก

อาจารย์ประจำทั้งที่มีอาวุโส และอาจารย์ชั้นโทชั้นตรีได้แบ่งหน้าที่กันไป
ปฏิบัติ ซึ่งนอกจากจะผ่อนภาระของคณบดีไปได้บ้าง ยังกระทำถูกต้องตาม
หลักการกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ หลักการนี้เป็นหลักการที่ดี
เพราะงานที่สำคัญเช่นงานอำนวยการศึกษาชั้นสูงนี้ ไม่ควรที่จะผูกพันมั่นคง
อยู่กับผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ อนิจจังเป็นของไม่เที่ยง การกระจายความรับผิดชอบ
จะป้องกันความเสียหายต่าง ๆ ได้ และเป็นประกันความมั่นคงในหมู่คณะ
ได้อย่างดี ด้วยเหตุนี้คณาจารย์และข้าราชการในคณะจึงได้รวบรวมกันเป็น
กรรมการคณะต่าง ๆ เพื่อแบ่งความรับผิดชอบกันไป การปฏิบัติงานแบบ
คณะกรรมการนั้นก็มีข้อที่จะต้องป้องกันมิให้เกิดเสียหายขึ้นได้ เพราะเมื่อจัด
เป็นรูปคณะกรรมการแล้ว บางทีกรรมการก็เกียจกันเอง ไม่มีใครรับผิดชอบ
และส่วนมากมักจะทำงานล่าช้า เพราะมัวแต่จะรอประชุมกัน แต่ในคณะ
เศรษฐศาสตร์เราทำงานกันเป็นคณะกรรมการนี้ ได้ย้าหนักหนาว่าจัดเพื่อแบ่ง
หน้าที่กัน ไม่ใช่เพื่อประชุมกันอย่างเดียว ฉะนั้นเท่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ก็รู้สึก
ได้ทำงานกันเข้มแข็งพอใช้ถูกต้องตามหลักการ

การก่อตั้งกรรมการต่าง ๆ ปฏิบัติงานของคณะเศรษฐศาสตร์นี้อาศัยหลัก
ประชาธิปไตยอยู่บ้าง กล่าวคือ คณาจารย์และข้าราชการตั้งแต่ชั้นตรีขึ้นไป ใช้
สิทธิเลือกตั้งคณะกรรมการกลางขึ้น ๔ คน ผสมกับคณบดีและเลขานุการคณะ
ซึ่งเป็นกรรมการกลางโดยตำแหน่ง คณะกรรมการกลางนี้อาศัยอำนาจจากการ

ที่ได้รับเลือกตั้งมาทำการมอบหมายงานให้แก่อาจารย์ต่าง ๆ ซึ่งจัดไว้เป็นคณะ ๆ ตามหน้าที่ กรรมการคณะต่าง ๆ ที่คณะกรรมการกลางได้จัดตั้งขึ้นมีดังนี้

- ๑ กรรมการพิจารณาหลักสูตรปริญญาตรี
- ๒ กรรมการโครงการปริญญาโทภาคภาษาอังกฤษ
- ๓ กรรมการปรับปรุงหลักสูตรปริญญาโทภาคภาษาไทย
- ๔ กรรมการรับเข้าศึกษา (พิจารณาผู้เข้าใหม่รวมทั้งการย้ายคณะ ย้ายภาค)
- ๕ กรรมการอำนวยการศึกษา (เชิญผู้บรรยาย จัดตารางสอน ฯลฯ ฯลฯ)
- ๖ กรรมการทบทวนวิชา (จัดสอนทบทวนเป็นหมู่ ๆ)
- ๗ กรรมการทุนการศึกษา
- ๘ กรรมการงบประมาณ
- ๙ กรรมการสวัสดิการ
- ๑๐ กรรมการห้องสมุดคณะ

คณะกรรมการห้องสมุดคณะมีนักศึกษาส่งผู้แทนมาร่วมเป็นกรรมการด้วย และคณะกรรมการทุนการศึกษามีผู้แทนนักศึกษาเป็นที่ปรึกษา ต่อไปเมื่อนักศึกษาพร้อมที่จะเข้าร่วมงานกับอาจารย์และข้าราชการโดยกว้างขวางยิ่งขึ้น ก็จะขยายวงบทบาทของนักศึกษาให้กว้างขวางขึ้นโดยมิให้เสียหายแก่การเรียน ถ้านักศึกษามีความเห็นอย่างไรในเรื่องนี้ ให้ทำบันทึกเสนอประธานคณะกรรมการกลาง

คณะกรรมการต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นคณะกรรมการที่ปฏิบัติงานอยู่ภายในคณะ และมีหน้าที่เน้นหนักไปในเชิงบริหารงาน ส่วนคณะกรรมการประจำคณะ ซึ่งมีอยู่ตามกฎหมายนั้น ก็ยังคงดำเนินการอยู่ ประชุมกันเดือนละ

ครั้งเป็นประจำ มีหน้าที่ความรับผิดชอบ ในด้านนโยบายมากกว่าการบริหาร และมีอาจารย์พิเศษมาร่วมเป็นกรรมการด้วย ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์อาวุโส ตั้งแต่ต้นปีการศึกษา ๒๕๑๒ เป็นต้นมา สมาคมเศรษฐศาสตร์บัณฑิต มธ. ได้ส่งกรรมการผู้แทนสมาคมมาประชุมกรรมการประจำคณะมิได้ขาด และเมื่อสมาคมมีการประชุมกรรมการกัน คณะก็ส่งอาจารย์ไปร่วมประชุมด้วย ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดียิ่งขึ้นระหว่างสมาคมกับคณะ

คติประจำปี

ในบทความซึ่งเขียนให้นักศึกษาอ่านนี้ ผมขอจบด้วยคำปราศรัยกับนักศึกษาชั้นครุกับศิษย์สักสองสามข้อ

ข้อแรก ผมอยากจะขอบคุณนักศึกษาทั้งหมด ที่ได้เล่าเรียนและประพฤติดีตลอดมาทำให้ครูบาอาจารย์และคณะดีภาคภูมิใจพอใช้ ที่เขียนไว้ว่าพอใช้นั้นก็เพราะการเล่าเรียนและความประพฤติของนักศึกษานั้น ในส่วนรวมอาจจะนับว่าดีได้ แต่พวกเรายังมีข้อบกพร่องอยู่มาก เฉพาะอย่างยิ่งในวิชาที่พวกเรามักจะสอบตกกันมาก ๆ (เห็นจะไม่ต้องระบุวิชา) ผมสอบดูแล้วปรากฏว่าเป็นเพราะคณะและมหาวิทยาลัย ไม่สามารถจัดการให้ดีพอสัก ๑ ส่วน แต่อีก ๓ ส่วน เป็นเพราะนักศึกษามักจะละเลยวิชาชั้นปีต้น ๆ พอสอบไล่พลาดพลั้งไปแล้ว ก็ไม่หวนกลับไปเรียนซ้ำเพื่อให้สอบไล่ได้ กลับไปเรียนวิชาชั้นสูง ๆ ต่อไป เมื่อไม่เข้าชั้นเรียนวิชาที่ยังสอบตกอยู่ในชั้นต่ำ และไม่มีโอกาสทำแบบฝึกหัดหรือสอบซ่อม เวลาเข้าสอบไล่ นักศึกษานั้น ๆ ก็ย่อมยากนักที่จะสอบไล่ได้ การสอบตกในวิชาชั้นต่ำ ๆ เป็นการเรื้อรังนี้ มักจะสะสมเป็นดินพอกหางหมู ยิ่งวันนานก็ยิ่งแก้ไขยากขึ้นทุกที ฉะนั้นใครจะขอแนะให้พยายาม

แก้ไขข้อนี้เสียให้เรียบร้อยไป ถ้าแก้ไขด้วยตนเองได้ก็ดี แต่ถ้ามีความเห็นจะให้คณาจารย์ช่วยเหลืออย่างไร เช่น ถ้าตกกันในวิชาใดมากๆ จะเข้าชื้อกันเสนอให้จัดการทบทวนวิชานั้นเป็นพิเศษ สำหรับผู้ที่ยังสอบไม่ได้ ผมก็ยินดีรับฟังและจะจัดการให้เท่าที่จะสามารถทำได้

ข้อต่อไป ใครจะชอบคุณนักศึกษาอีกที่มีความอดทนเล่าเรียนทั้งๆ ที่คณะเศรษฐศาสตร์ กำลังขาดแคลนสถานที่อย่างหนัก ข้อนี้จะเป็นข้อบกพร่องของผมเองก็ได้ เพราะมีแต่ขยายงานของคณะ ไม่ขยายสถานที่ มีข้อแก้ตัวอยู่เพียงแต่ว่าระหว่างที่ขยายงานนี้ ถ้าเริ่มขยายสถานที่เข้าจะต้องรื้อตึกเก่าย้ายไปอาศัยที่ไหนชั่วคราว รอจนตึกใหม่เสร็จแล้วจึงจะสบายขึ้น ผมเกรงเหลือเกินว่าในระหว่างรื้อตึกใหม่เสร็จนั้น งานที่กำลังขยายอยู่จะซุกซลักเสียหายได้ ข้อเกรงนี้อาจจะไม่ถูกต้องนัก แต่ก็เพราะเกิดเกรงขึ้นมา จึงยังไม่ยอมขอตึกใหม่ ไม่ใช่แต่นักศึกษาเท่านั้นที่เดือดร้อน อาจารย์ประจำทั้งหลายก็ต้องอดทนกับความคับแคบเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามข้อนี้กำลังอยู่ในความดำริของมหาวิทยาลัย และคงจะมีทางผ่อนปรนได้ในไม่ช้า

ข้อสุดท้าย ขอยกเอาถ้อยคำที่เคยเขียนไว้มาเขียนซ้ำอีกเป็นการเทศนาประจำปี

นักศึกษาและเศรษฐศาสตร์บัณฑิตทั้งหลาย จงเจริญด้วยจตุพพะละเกิด คือ จงมีปัญญาความรอบรู้ จงมีความเพียรมานะอุตสาหะในการงาน จงมีสติยังคิด ประพัตินแต่ในทางที่ชอบ หลีกเลียงทางแห่งความยั่ววนในลาภยศศฤงคารซึ่งไม่ชอบด้วยทำนองคลองธรรม และจงกอร์ปด้วยความเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้ที่ยากเข็ญอ่อนแอ และแม้แต่ผู้ที่ท่านคิดว่าเป็นศัตรูของท่านในการประพัติน ประพัตินชอบนี้ นักศึกษาและบัณฑิตจะต้องทรงไว้ซึ่งความกล้า

หาญ เข้มแข็ง เฉพาะอย่างยิ่งในกาละ และเทศะปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วยความ
ลุ่มหลงเห็นผิดเป็นชอบทั่วไป แต่ไม่ควรจะลืมว่า ถ้าได้ปฏิบัติให้เกิดพลังทั้ง
สี่ประการแล้ว ความกลัวนานาประการจะซัดหยาได้โดยง่าย และความกล้า
หาญจะเกิดขึ้นแทน นักศึกษาและบัณฑิตทั้งหลายจงรักษาความดีไว้ให้มั่น
เสมือนเกล็ดรักษาความเต็มไว้ได้ และขอได้ยัยคัมมันต์เถิดว่า ใครจะประพฤติ
อย่างไร จะร้ายวอยอย่างไร จะชักชวนเราให้ทำอะไรที่ไม่ชอบก็ตาม เราจะ
ปฏิบัติของเราแต่ในทางที่ชอบธรรม เพื่อให้ให้นักศึกษาและเศรษฐศาสตร์
บัณฑิตทรงไว้แต่ความเจริญด้วยสัจย์สุจริตธรรม เป็นที่รักนิยมแก่ฟ้าดิน
ตลอดไป

ตีพิมพ์ใน อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ๒๕๑๒

คณะเศรษฐศาสตร์ในปีการศึกษา ๒๕๑๓

ในการเขียนเรื่องของคณะเศรษฐศาสตร์ในปีการศึกษานี้ ผมมีความลำบากใจมากกว่าปีก่อน ๆ เพราะต้องเขียนจากต่างประเทศ แท้จริงนักศึกษาน่าจะขอให้อาจารย์ซึ่งรักษาราชการในตำแหน่งคณบดีเขียนแทน แต่เมื่อนักศึกษาผู้รับผิดชอบในหนังสืออนุสรณ์ปีนี้ ได้ร้องขอมาในเวลากระชั้น ไม่มีโอกาสจะบ่ายเบี่ยง จึงพยายามเขียนให้ได้ความสมบูรณ์เท่าที่จะกระทำได้ โดยหวังว่านักศึกษาจะได้นำไปให้อาจารย์มนตรี บริสุทธิ์ ตรวญ เพื่อจะมีอะไรแก้ไขเพิ่มเติม

รายงานในคณะเราพอจะแยกได้ดังนี้

- ๑ การศึกษาชั้นปริญญาตรี ทั้งภาคปกติและภาคค่ำ
- ๒ การศึกษาชั้นปริญญาโท
- ๓ การศึกษาชั้นปริญญาโท ภาคภาษาอังกฤษ
- ๔ งานห้องสมุด
- ๕ กิจการของนักศึกษา
- ๖ งานสร้างสมอาจารย์
- ๗ งานวิจัย

นอกจากนี้ก็มีงานเอกเทศ คือ โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ซึ่งแท้จริงเป็นงานส่วนรวมของมหาวิทยาลัย คณะเศรษฐศาสตร์รับดำเนินงานให้ภายใต้ความกำกับควบคุมของคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วยอาจารย์จากคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย

วิธีดำเนินงานของคณะเศรษฐศาสตร์ เท่าที่จะเป็นมาในระยะ ๒-๓ ปีที่แล้ว เมื่อมีอาจารย์ประจำมากขึ้นพอสมควร ก็คือพยายามให้ผูกพันอยู่กับบุคคลหนึ่งบุคคลใดน้อยที่สุดที่จะกระทำได้ เราพยายามสร้างระบบตามหลักประชาธิปไตย โดยให้อาจารย์ ข้าราชการธุรการ และนักศึกษา มีส่วนออกความคิด วางแผนงาน และดำเนินกิจการทั้งปกติและทั้งพัฒนาตลอดไปหมดทุกแขนง ตามระบบนี้ นอกเหนือไปจากคณะกรรมการประจำคณะตามกฎหมายแล้ว เราได้เปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้งกรรมการกลางชั้นชุดหนึ่ง มีหน้าที่บริหารอำนวยการส่วนรวมในคณะ และเป็นผู้จัดแบ่งงานในแขนงต่าง ๆ เช่น แขนงพิจารณารับเข้าศึกษา แขนงอำนวยการศึกษา แขนงพิจารณาทุนการศึกษา แขนงช่วยเหลือนักศึกษาทบทวนวิชา แขนงพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรีและปริญญาโท แขนงจัดการห้องสมุด แขนงตรวจประเมินผล แขนงวางแผนงานและอาคาร แขนงสวัสดิการเป็นต้น ส่วนกิจการของนักศึกษานั้น มีอาจารย์ฝ่ายปกครองเป็นที่ปรึกษาจริงๆ แต่ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้จัดการปกครองกันเอง ตามระบบประชาธิปไตย มีสภานักศึกษา และผู้แทนนักศึกษาระดับต่างๆ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งโดยนักศึกษาเอง

การเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าในการดำเนินงานภายในคณะของเรา ในปีการศึกษา ๒๕๑๓ นี้ พอจะนำมากล่าวได้ดังนี้

๑ คณะเศรษฐศาสตร์ได้เสนอต่อสภามหาวิทยาลัย และสภามหาวิทยาลัย

ได้เห็นชอบด้วย ให้มีผู้แทนอาจารย์ประจำรุ่นอ่อนอาวุโส (คือเป็นอาจารย์ชั้นตรีชั้นโท) เข้าร่วมเป็นกรรมการประจำคณะได้ ๒ คน ผู้แทนที่ว้น^{นี้} เลือกตั้งโดยที่ประชุมอาจารย์และข้าราชการธุรการ (คณะกรรมการประจำคณะ^{นี้} กฎหมายระบุให้รับผิดชอบและมีอำนาจในกิจการของคณะ แต่เดิมมีแต่อาจารย์และข้าราชการธุรการอาวุโส คือ ชั้นเอกขึ้นไป)

๒ ปีนี้นักศึกษาในคณะเรา ได้เริ่มมีส่วนร่วมเป็นกรรมการเพื่อบริหารและพัฒนากิจการของคณะในแขนงต่างๆ มากขึ้น เป็นที่หวังว่าผู้แทนนักศึกษาที่ได้เข้ามาร่วมงานกับอาจารย์และข้าราชการอื่นนั้น จะไม่เสียหายในการเล่าเรียนของตน ถ้าเป็นเช่นนั้นได้ ก็จักขยายขอบเขตความร่วมมือของนักศึกษาออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๓ จำนวนอาจารย์ประจำได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนหลายคน ซึ่งรวมทั้งอาจารย์ใหม่และอาจารย์เดิมที่ได้รับทุนไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศแล้วกลับมา แต่ละคนไม่ว่าใหม่หรือเก่า ได้เริ่มคลุกคลีกับงานของคณะตั้งแต่แรกเริ่ม รู้สึกมีความตึกคักเพิ่มขึ้นทั้งภายในคณะ ภายในมหาวิทยาลัยและในการประชุมภายนอกมหาวิทยาลัย

๔ อาจารย์ประจำของเราได้เริ่มงานวิจัยกันบ้างแล้ว โดยบางคนยังทำหน้าที่ช่วยอาจารย์ฝรั่ง ทุนรอกเฟลเลอร์วิจัย และบางคนเริ่มวิจัยด้วยตนเอง บางคนก็รับเองงานวิชาการจากภายนอกมหาวิทยาลัยมาช่วยทำ และช่วยวิจัยด้วย การเริ่มมีงานวิจัย^{นี้} เป็นที่หวังว่าจะกระทำต่อเนื่องและขยายต่อไปจนภายหลังกลายเป็นงานสำคัญของคณะและมหาวิทยาลัยเรา

- ๕ ปีนี้เราได้รับงบประมาณสำหรับก่อสร้างอาคารเรียน และที่ทำการ
ของคณะกรรมการที่รับผิดชอบเรื่องนี้ ได้ดำเนินการวางแผนร่วมกับ
สถาปนิกโดยเข้มแข็ง
- ๖ คณะเราได้เริ่มออกจุลสารเศรษฐกิจศาสตร์ เพื่อเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่าง
พวกเราซึ่งมีจำนวนมากขึ้นแล้ว และหลายคนอยู่ในต่างประเทศ ผม
ได้ทราบว่าจุลสารนี้เป็นที่พึงพอใจโดยทั่วไป และอาจจะใช้ประโยชน์
ได้ในการตรวจประเมินผลการดำเนินงานของคณะเราได้ด้วยภายหลัง
- ๗ งานโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ซึ่งมีอาจารย์จากคณะต่าง ๆ ร่วม
อำนวยการ โดยมีอาจารย์คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เป็นผู้บริหารนั้น
ในปีที่สองนี้ได้ดำเนินการก้าวหน้าดีเป็นพิเศษ ได้จัดช้อยุ่ยากและ
อุปสรรคนานาประการ ทำให้เป็นที่นิยมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายศึกษาธิการ
และฝ่ายปกครองในชนบทเป็นอันมาก โครงการนี้เริ่มออกจุลสาร
เรียกชื่อว่า *ข่าวสารเพื่อนพ้อง* ด้วยซึ่งเป็นที่พอใจและเป็นประโยชน์
แก่อาสาสมัคร และผมเองด้วย
- ๘ ผมอาจจะลืมกล่าวถึงเรื่องบางเรื่อง ซึ่งสื่อให้เห็นความเจริญของ
คณะเราในรอบปีนี้ แต่เรื่องที่ไม่ควรจะลืมกล่าว ก็คือความเจริญของ
นักศึกษาของเราในด้านคุณภาพ อันอาจจะวัดได้ด้วยความสำเร็จของ
เศรษฐกิจศาสตร์บัณฑิตจากคณะเรา ในการไปรับราชการหรือทำงาน
ประกอบอาชีพอย่างอื่นและไปเรียนต่อในต่างประเทศ เท่าที่ผมได้
สำรวจด้วยตนเองทั้งในประเทศไทยและในสหรัฐอเมริกา เศรษฐ
ศาสตร์บัณฑิตของธรรมศาสตร์เราจะไปสอบแข่งขันเข้าทำงาน ก็สอบ
ได้ผลดี จะไปเรียนต่อก็เรียนได้สะดวกสำเร็จเร็ว อาจารย์ในมหา

วิทยาลัยต่างประเทศที่มีชื่อเสียงดี พอใจรับเศรษฐศาสตรบัณฑิต
ของเรามาก ขอให้ความเจริญในทันคุณภาพหนึ่งมีอยู่ต่อไปโดยไม่
หยุดยั้ง เพราะเป็นเรื่องสำคัญกว่าสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้นในการพัฒนาการศึกษา

เท่าที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะมีผู้ทักได้ว่าน่าแต่เรื่องดี ๆ มากล่าวทั้งนั้น ความ
จริงก็ไม่น่าจะประหลาดอะไร เพราะถ้าเราจะพยายามสำรวจว่ามีเรื่องใดบ้าง
ที่เราทำได้เร็วกว่าปีก่อน ๆ ก็คงจะสำรวจไม่พบ แต่ทั้งนี้มิใช่ว่าเราจะไม่
ชอบพร้อม มิใช่ว่าเราจะทำได้กว่านี้มิได้ ก็หาไม่ พวกเราทั้งหลาย อาจารย์
ข้าราชการรัฐการ นักศึกษาตลอดจนคนบดไม่ควรประมาท ไม่ควรนอนใจ
เราจะต้องชวนช่วยต่อไป หากความเจริญมาสู่พวกเราและวิชาการของเราโดย
สวัสดิภาพและไม่หยุดยั้ง

ระบบกรรมการที่เราใช้อยู่ในคณะเศรษฐศาสตร์ เราได้สำเหนียกมาตั้ง
แต่ต้นแล้วว่า มิใช่ระบบถ่วงงานถ่วงเวลา และมีใช้ระบบที่ปิดความรับ
ผิดชอบส่วนบุคคล เยี่ยงการทำงานเป็นคณะกรรมการโดยทั่วไป ที่เรียกว่า
กรรมการนั้น ก็เพราะมีผู้ ทำงาน ร่วมกันหลายคน แต่ละคนทำ แต่ละคน
แยกแบ่งงานเอาไปทำ เราจะประชุมกันก็เฉพาะต้องการวางหลักการและเพื่อ
ปรึกษาหารือกันในวิธีทำงาน ข้อที่พึงเป็นคือเน้นกรรมการที่ทำงาน ไม่ใช่
กรรมการที่มานั่งพูดคุยกัน

คติที่ว่า การดำเนินงานใดไม่ควรผูกพันอยู่กับบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ
นั้น ได้นำมาทดลองใช้ในปี่นี้ ซึ่งเป็นปีที่คณบดีไม่อยู่ในกรุงเทพ ฯ เสียเกือบ
ทั้งปี ถ้าข้อความที่ได้เขียนมาข้างต้น เป็นที่รับกันว่าเป็นความจริง ก็ได้พิสูจน์
ให้เห็นประจักษ์แล้วว่า ความเจริญของคณะเรามีได้ขึ้นอยู่กับตัวคณบดีเป็น
สำคัญ แต่ขึ้นอยู่กับหลักการที่ดี วิธีการที่ชอบ และขึ้นอยู่กับการที่อาจารย์ ข้าราชการ

ราชการธุรการ และมวลนักศึกษาต่างมีความรู้สึกประทับใจร่วมกัน ต่างคนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนไปด้วยดีทุกด้าน ผลของการดำเนินงานนี้เป็นที่พอใจของผม เพราะถ้าจะพ้นตำแหน่งคณบดีไปเมื่อใด ก็พ้นไปได้โดยสะดวกตาย แม้จะตายกันอนตาหลับ

ก่อนจบ ใครจะเสนอข้อคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติของอาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในระบบประชาธิปไตย สำหรับพวกเราได้พิจารณาดู ไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องต้องกันกับผม แต่ใครจะขอให้คิดดู ในระบบประชาธิปไตยนั้น มีผู้กล่าวว่า สถาบันการศึกษาชั้นสูง ควรจะตั้งตนเป็นกลางในทางการเมือง ไม่ฝักใฝ่ในพรรคการเมืองใด ไม่ว่าจะเป็นพรรครัฐบาลหรือพรรคฝ่ายค้าน หลักการนี้ผมเห็นชอบด้วยเป็นอย่างยิ่ง ปัญหาอยู่ที่ว่าพวกเราแต่ละคนควรจะปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะให้สถาบันเป็นกลางไปได้จริง ๆ มีผู้แนะว่าพวกเราแต่ละคน เฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ หรืออาจารย์อาวุโส คณบดีหรืออธิการบดี จะต้องไม่เอนเอียง สนับสนุน (หรือค้าน) พรรคใด ๆ จะต้องไม่เอนเอียงสนับสนุน (หรือค้าน) นักการเมืองผู้ใดผู้หนึ่ง ข้อเสนอแนะนี้ชอบด้วยหลักประชาธิปไตย หรือไม่? ผมเห็นว่า ไม่ชอบด้วยหลักการ เพราะประการแรก การนิ่งเฉยไม่สนับสนุนไม่คัดค้านนั้นเป็นการลำเอียง เพราะเป็นการรับสภาพปัจจุบัน เป็นการสนับสนุนฝ่ายข้างรัฐบาล (ไม่ว่าใครเป็นรัฐบาล) ตลอดกาล ประการที่สอง บุคคลแต่ละคนในระบบประชาธิปไตยพึงมีเสรีภาพในการคิดการพูดและการเขียน ตามที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้แล้ว ยังเป็นเจ้าหน้าที่หรืออาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ ยิ่งจำเป็นที่จะใช้เสรีภาพนี้ ไม่ใช่ถูกจำกัดเพราะเป็นเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ หลักการที่ผมเห็นว่าควรจะให้สถาบันของเราเป็นกลางได้จริง ๆ ในทางการเมือง คือ (๑) เปิดโอกาสให้

ทุกคนใช้เสรีภาพได้ในการสนับสนุน (หรือคัดค้าน) ได้ทุกพรรค ภายใน
ขอบเขตแห่งกฎหมายและความชอบธรรม (๒) ความสัมพันธ์ทางงาน เช่น
อาจารย์กับศิษย์ อาจารย์กับอาจารย์ ผู้ใหญ่ต่อผู้น้อย จะต้องไม่ถูกกระทบ-
กระเทือนด้วยความแตกต่าง (หรือความเห็นร่วมกัน) ในเชิงคติทางการเมือง
และ (๓) ในการสอน อาจารย์จะต้องไม่เลือกสอนแต่ในคติการเมืองที่ตน
ชอบ โดยกำจัดหรืองดเว้นในคติการเมืองฝ่ายตรงข้าม ความคิดเห็นนี้เท่าที่
นักศึกษาและอาจารย์จะนำไปอภิปรายกันต่อไป

ตีพิมพ์ใน อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ๒๕๑๓

ตึกใหม่เศรษฐศาสตร์

ในโอกาสที่จะมีการเปิดตึกใหม่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผมขออัญเชิญพุทธภาษิตมาเป็นคำขวัญหนึ่งบทคือ

“นกุ ชตฺถํ ปฏฺฐิมา เนนทํ อตฺถํ พาลํ อปฺปจฺจตา

อตฺถํ อตฺถสฺส นกุชตฺถํ กิ กาวิสฺสนฺติ ตารกา”

คนโง่มีวาทฤษัทยามอยู่ ผลประโยชน์ของเขาเสียไป ก็เมื่อผลประโยชน์
เป็นฤษัทธิ้อยู่ในตัวแล้ว ดวงตาทั้งหลายจักทำอะไรได้”

กับขอตั้งจิตภาวนาสามชั้อ คือ

๑ ขอให้ตึกใหม่นี้อำนวยประโยชน์สถาพรทางวิชาการ แก่นักศึกษาและ
คณาจารย์ทั่วไป

๒ ขอให้ตึกใหม่นี้ได้รับการบำรุงรักษาอยู่เสมอ ให้สะอาด ให้แข็งแรง
ให้อยู่ในสภาพคงทนงดงามอยู่ชั่วกาลนาน

๓ ขอให้นักศึกษา คณาจารย์ ข้าราชการและพนักงานทั้งหลายที่ใช้ตึก
ใหม่นี้ จงประสบแต่สันติสุขและความเจริญทั้งทางกาย ทางความดี และ
สติปัญญา ขอให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายและความจัญไรทั้งปวงอันอาจจะเกิด
จากธรรมชาติและมนุษย์ ขอให้ดำรงไว้ซึ่งเสรีภาพและศักดิ์ศรีของมนุษย์อัน
เป็นสิทธิของผู้รักธรรมทั้งหลาย

เกษมบริรักษ์

ตุลาคม ๒๕๑๕

ตีพิมพ์ใน เศรษฐศาสตร์ พุทธกิจจาน ๒๕๑๕

ภาคผนวก

ด้วยความรักและระลึกถึง

ในลินชั๊กโตะทำงานของผม จดหมายที่เคยมีผู้ส่งมาให้ครั้งหนึ่งเมื่อหลาย
เดือนก่อนคงอยู่ในสภาพเดิมคือวางทับถมอย่างขาดความเป็นระเบียบ เคยคิด
จะเอาออกทิ้งเป็นหลายครั้งหลายหน แต่ก็อดเสียตายเป็นได้ เพราะเจ้าของ
จดหมายแต่ละคนต่างก็มีมุกตลกขี้ขันเขียนมาให้อ่าน ส่วนวนลีลาในการเขียน
ของแต่ละคน ก็ชวนแก่การอ่านการศึกษา ชำยังทำหน้าที่เป็นเครื่องบรรเทา
ความคิดถึงได้อีกด้วย

แอร์เลตเตอร์ฉบับนั้นลินชั๊กตัวเองอยู่ในลินชั๊กนี้เช่นกัน มีข้อความบรรจุอยู่
ไม่ยาวนาน ลายมือของผู้เขียนช่างคุ้นเคยกับสายตานี้กระไร ส่งมาให้แต่ตุลาคม
ที่แล้ว ข้อเขียนนั้นจบลงด้วยประโยคที่ว่า....

“.... ใบไม้ที่นั่นกำลังสวย เพราะกำลังเปลี่ยนสี แต่คงไม่นานก็ร่วงหมด
น่าเศร้าบ้างเมื่อนึกถึงฤดูหนาวที่กำลังจะมา...”

ป๊าย

น่าเศร้าสิ น่าเศร้านักเมื่อนึกถึงผู้เป็นเจ้าของลายมือผู้นั้น ไม่ว่าจะ
เป็นเหตุใดก็ตามที่มาถึงและก็ผ่านไป เจ้าตัวต้องตกอยู่ในสภาพไม่ผิตหรือแตก
ต่างกับผู้ที่ต้องพลัดพรากจากถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอน ต้องจากมิตรสหายและ
ผู้ที่มีความเคารพรักความศรัทธา ทั้งไว้แต่ชื่อให้คนเขาเอ่ยถึงบ่อยครั้ง จะ
ต้องอยู่ที่นั่นเพื่อจับตาดูไปไม่ร่ว่งหล่นอีกนานเท่าใดหนอ

นึกถึงบุคคลผู้นั้นแล้วก็เลยทำให้นึกถึงคนบางคนที่เคยมีอำนาจวาสนาบารมี
สูงส่ง ยามเมื่อพ้นจากตำแหน่งหน้าที่อันเป็นที่มาแห่งอำนาจวาสนาแล้วความ
ยำเกรงที่เคยมีผู้ให้ก็พลันหมดสิ้นตามไปด้วย จะหาคนเอ่ยถึงก็แสนยากหรือที่
เขาจะหยิบยกมาเอ่ยก็เพียงเพื่อเป็นอุทาหรณ์แห่งความไม่เที่ยงเท่านั้นเอง แต่
บุคคลผู้นั้น ดร. ป่วย อึ้งภากรณ์ อดีตเสรีไทย อดีตผู้ว่าการธนาคาร
แห่งประเทศไทย อดีตคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และอดีตประธาน รองประธาน และกรรมการในคณะกรรมการต่าง ๆ มาก
มายหลายคณะ รวมกระทั่งอดีตประธานคณะกรรมการจัดวางท่อระบายน้ำ

โสโครก แม้ปัจจุบันจะดำรงชีวิตอย่างเหงาหงอยในดินแดนห่างไกล ไร้ซึ่ง
ตำแหน่งหน้าที่สูงส่งทางราชการใดๆ ก็ยังมีผู้ให้ความเคารพรัก ความศรัทธา
และความระลึกถึงอยู่เป็นเนืองนิจ

ประวัติการศึกษา ประวัติการทำงานที่ดีเด่น ประวัติความสามารถอันสูง
ส่งของ ดร. ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นที่ยอมรับและเป็นที่ยกย่องถึงในวงการ
ทั่วไปไม่ว่าจะเป็นภายในหรือภายนอกประเทศ เพราะเหตุนี้หากผมจะนำสิ่ง
เหล่านี้มากล่าวถึงอีก นอกจากจะเป็นการสิ้นเปลืองหน้ากระดาษอีกเป็นหลาย
หน้าแล้ว ยังจะเป็นการกล่าวซ้ำกล่าวซากเนื่องจากเคยมีผู้อื่นได้นำไปกล่าวถึง
ในสถานที่และวาระต่างๆ บ่อยครั้ง การเขียนถึงในครั้งนี้จะได้กล่าวจากสิ่งที่
ได้พบได้เห็นในแง่และมุมแคบๆ ซึ่งมองเห็นไม่ได้ชัดเจนจากสายตาของคน
ภายนอกเท่านั้น

ปราชญ์วอลแตร์กล่าวไว้ว่า “คนดีคือคนที่ตายแล้ว” ด้วยเหตุนี้ในการ
เขียนจึงไม่มีความมุ่งหมายที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าดร. ป่วย อึ้งภากรณ์เป็นคน
ดีอย่างแน่นอน ในเมื่อบุคคลผู้นี้ยังมีชีวิตอยู่ ยังมีความแข็งแรง ยังมีมันสมอง
อันเปรี๊ยะปราดเพื่ออำนวยความสะดวกแก่เพื่อนมนุษย์ได้อีกนานปี อย่างไรก็ตาม
หากจะมีผู้ใดมีทัศนะเกี่ยวกับบุคคลผู้นี้ในแนวทางที่ตรงกันข้ามแล้ว ก็ย่อม
เป็นสิทธิของคนผู้นั้น ตราบใดประโยชน์ว่า “มองคนในแง่ร้าย” ยังเป็น
ประโยชน์ที่มีผู้ใช้สอยกันอยู่ และดูเหมือนจะมากยิ่งขึ้นในโลกแห่งการชิงดีชิง
เด่นทุกวันนี้

จากแง่และมุมแคบ ๆ ที่ผมอ้างถึงข้างต้นเราควรจะเริ่มจากที่อยู่อาศัยของ
ดร. ป่วย อึ้งภากรณ์ก่อน

ชีวิตในครอบครัวของดร. ป่วย เป็นไปอย่างอิสระโดยแท้ ทุกสิ่งทุกอย่าง

นับตั้งแต่ย่างเท้าเข้าปากประตูบ้านจนถึงตัวบ้านจัดชั้นมีชั้นเพียงแต่เพื่อความ สะดวกสบายและความต้องการของสมาชิกทุกคนในครอบครัวเท่านั้น คน ภายนอกเพียงไม่กี่คนจะมีโอกาสย่างกรายเข้าไปเพราะสมาชิกแห่งครอบครัวมี ความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า ที่อยู่อาศัยนั้นมีไว้เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ของคน ภายในครอบครัวสถานเดียว มิใช่มีไว้เพื่อการรับรองแขกหรือเพื่อวัตถุประสงค์ อื่นใด เพราะเหตุนี้กระมังสภาพของพื้นที่และตัวบ้านซึ่งไม่ใหญ่โตหรูหราซึ่ง คร. ป่วย ๖ ได้จัดซื้อไว้ตั้งแต่ครั้งสงครามโลกครั้งที่สองยังไม่ยุติ ขณะที่ตน กำลังมีบทบาทอยู่ในคณะเสรีไทยในประเทศอังกฤษ เคยเป็นอยู่เช่นไร ทุกวัน นี้ก็แทบจะกล่าวได้ว่า มิได้มีการปรุงแต่งหรือเปลี่ยนแปลงไปกว่าเดิมมากนัก

คร. ป่วย ๖ ปฏิบัติตนเป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีระเบียบแบบแผน ถือ หลักว่าผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวย่อมจำเป็นต้องอุทิศเวลาเพื่อครอบครัว มีความ ใกล้ชิดผูกพันกับสมาชิกภายในครอบครัว ซึ่งเป็นกติกาก่อนแท้จริงของชีวิต มนุษย์ ท่านจึงมักปฏิเสธการรับเชิญใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเลี้ยงหรืองาน ลักษณะอื่น ๆ ที่จัดขึ้นในเวลาค่ำ เพราะถือว่าแต่ละวันแต่ละชั่วโมงในวัน หนึ่ง ๆ ได้อุทิศเวลาและความคิดเพื่อราชการแผ่นดินไปแล้วอย่างพอเพียง ในวันหยุดราชการหากไม่มีภาระหน้าที่สำคัญทางราชการอย่างแท้จริงแล้ว ท่าน ก็จะชลุกอยู่กับครอบครัวหรือพาครอบครัวออกไปพักผ่อนในที่ต่าง ๆ และใน การเดินทางไปพักผ่อนนี้ก็มิได้จัดเตรียมการให้เป็นความยากลำบากแก่ผู้อื่น ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการให้ผู้ใดเข้ามาแทรกแซงในชีวิตส่วนตัวของท่าน

เป็นความจริงที่ว่า ผู้ที่ปฏิบัติตนในแนวทางที่ไม่เหมาะสมนั้น ส่วนใหญ่ มักสืบเนื่องมาจากความประพฤติดุร้ายว่โดยเจพาะการมีโอกาสจับจ่ายใช้สอย โดยเสรี ด้วยเหตุนี้ คร. ป่วย ๖ แม้จะมีฐานะเพียงพอที่จะอำนวยความสะดวก

ทางการเงินให้แก่บุตร ท่านก็มีได้ปฏิบัติเช่นนั้น ตรงกันข้ามกับวางแผนทางฝึกฝนบุตรทั้งสามให้รู้จักใช้จ่ายเงินในทางประหยัด มีแบบมีแผนการใช้จ่ายเงินอย่างรัดกุมเป็นต้นว่า เปิดสมุดออมสินให้ เมื่อมีความจำเป็นจะต้องจัดซื้อตำราเรียนหรืออุปกรณ์การเรียน ก็จะเบิกเงินจากสมุดออมสินของแต่ละคน เงินฝากก็เป็นเงินที่แต่ละคนออคคอมจากเงินที่ผู้เป็นบิดามารดาจ่ายให้ตามปกติ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของบุตรก็จะเป็นชนิดที่คณะกรรมการสามัญสวมใส่ราคาไม่แพง อย่างไรก็ตามในส่วนที่เกี่ยวกับความริเริ่ม ความคิดเห็นหรือแนวโน้มในความชอบแห่งอุปนิสัยของแต่ละคนนั้น ดร. ป่วย ๆ มิได้เข้าไปสอดแทรกหรือขัดขวาง ในทางตรงกันข้ามหากเห็นว่าชอบและควรแล้ว ก็จะทำให้ความสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อมเสมอมา

ดังได้กล่าวแล้วว่าชีวิตภายในครอบครัวของ ดร. ป่วย อิงภากรณ์ ดำเนินเป็นเอกเทศปราศจากการสอดแทรกหรือก้าวก่ายจากสังคมภายนอก ฉะนั้นหากจะมีใครเจตนาที่จะส่งดอกไม้สวยงามไปให้ท่านที่บ้าน เพื่อนำไปประดับแจกันที่ว่างแล้ว ก็จะถือเสมือนว่าเป็นการตำหนิความบกพร่องของคนในครอบครัวของท่าน เคยมีผู้ส่งเครื่องรับโทรทัศน์ขนาดใหญ่ราคาแพงไปให้ท่านก็จะส่งคืนด้วยเหตุผลที่ว่าท่านมีอยู่แล้วและยังใช้การได้อีกนานปี และเมื่อมีผู้จัดตั้งต่างประเทศราคาแพงไปให้เป็นจำนวนลังจำนวนหีบ ท่านก็จะส่งกลับคืนด้วยเหตุผลที่ว่าท่านไม่ใช่นักดื่ม หรือมีความจำเป็นจะต้องสะสมไว้เพื่อการรับรองผู้ใดที่บ้าน แต่ในกรณีหลังนี้อาจจะขอรับไว้เพียงหนึ่งหรือสองขวดเพื่อมิให้เป็นการเสียมารยาทและเพื่อมิให้ผู้นำมาเสียกำลังใจเท่านั้น

ดร. ป่วย ๆ เป็นแบบอย่างแห่งผู้ใช้ชีวิตง่าย ๆ ผู้คนเคยจะยืนยันได้ว่าตลอดเวลาหลายปีที่ผ่านมา^{นี้} สภาพชีวิตของบุคคลผู้นี้^{นี้}มิได้ผิดแผกแตกต่าง

กว่าเมื่อหลายปีก่อนเลย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ ๆ หลายคนคงจำได้ว่าท่านสวมใส่กางเกงผ้าเวสปอยท์เป็นประจำตลอดเวลาหลายปีจนกระทั่งผ้าประเภทดังกล่าวไม่มีผู้ผลิตหรือมีราคาสูง จึงหันมาใช้ผ้าธรรมดาที่จำหน่ายทั่วไป นาฬิกาข้อมือที่ใช้อยู่ก็เป็นเรือนเหล็ก และเป็นเรือนเดียวกับที่ใช้มานานนับสิบปี ในด้านอาหารการกินก็เช่นกันนิยมอาหารแบบพื้น ๆ ที่เคยชอบแต่ครั้งยังเป็นนักเรียน เช่น ก๋วยเตี๋ยว ข้าวแกง ข้าวต้มกับ (ข้าวต้มกุ่ม) สำหรับของหวานที่โปรดปรานเป็นพิเศษก็ได้แก่เต้าฮวย เมื่อให้ใครไปซื้อก็จะแนะนำให้ไปซื้อจากจีนผู้ชายบริเวณสามแยกซึ่งท่านบอกว่าเคยกินมาตั้งแต่ครั้งท่านยังเป็นเด็ก เพราะฉะนั้นเมื่อมีผู้มาเยือนท่านที่ทำงาน และหากมีความคุ้นเคยชอบพอกันพอควรแล้ว อาหารที่สั่งมารับรองก็มักจะเป็นอาหารประเภทดังได้กล่าวนั้น แลก็สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ร่วมรับประทานอาหารเป็นอันมาก

เหตุที่ทำให้ท่านได้รับความเคารพจากคนส่วนใหญ่ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ท่านเป็นผู้สนใจอย่างยิ่งในด้านมนุษยสัมพันธ์ ให้ความสนใจต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งของชนชั้นน้อย ผู้ใดมีเรื่องเดือดร้อนไม่ว่าจะเป็นเรื่องสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ที่อยู่อาศัย การงานหรือเงินก็ตาม เมื่อมาขอรับความช่วยเหลือและท่านเห็นว่าสมควรแล้ว ก็จะทำให้ความช่วยเหลือทุกครั้งไป และช่วยเหลืออย่างจริงจังจนกระทั่งผู้นั้นสามารถล่วงพ้นภาวะยุ่งยากที่เป็นอยู่ กิตติศัพท์ของ ดร. ป่วย อิงภากรณ์ ในเรื่องนี้เลื่องลือนัก จึงทำให้ท่านกลายเป็นแหล่งความช่วยเหลือสำหรับผู้ได้รับความเดือดร้อน แต่ผลแห่งการนี้ทำให้เพิ่มพูนภาระของท่านเป็นอันมาก เพราะในบางโอกาสผู้ที่อยู่ภายนอกแม้ไม่เคยรู้จักกับท่านมาก่อน ก็ยังติดต่ขอรับความช่วยเหลือมาด้วยเหตุที่กล่าว หากพิจารณาแต่เพียงยอดรายได้ที่ท่านได้รับแต่ละเดือน ก็อาจ

ทำให้เห็นไปว่าฐานะความเป็นอยู่ของท่านและครอบครัวจัดอยู่ในระดับมั่งคั่ง แต่เมื่อตระหนักถึงสภาพความเป็นจริงแล้ว จึงจะเห็นว่ายากง่ายได้ของท่านที่ได้รับแต่ละเดือนนั้น ต้องถูกเจียดจ่ายเพื่อพันธะต่าง ๆ ทางสังคมเป็นประจำ ในจำนวนมิใช่น้อย

เมื่อเทศกาลปีใหม่มาถึง เป็นธรรมเนียมที่จะมีการส่งของขวัญและบัตรอวยพรมาให้ ดร. ป่วย ๆ ชื่นชมกับการได้รับบัตรอวยพรเป็นพิเศษ จะนำบัตรเหล่านั้นมาร้อยเป็นราวแขวนไว้รอบ ๆ ห้องทำงานเป็นเวลาหลายวัน บัตรอวยพรที่ส่งมาให้ก็จะตอบรับทุกฉบับไป ที่คุ้นเคยก็จะถือโอกาสเขียนข้อความพิเศษส่งไปด้วย สำหรับของขวัญต่าง ๆ ที่มีผู้นำมาให้และยอมรับไว้ก็จะนำไปแจกจ่ายแก่ผู้ร่วมงานและผู้ที่เคยให้ววนใช้สอยไม่ว่าจะเป็นพนักงานระดับใด ไม่เคยเก็บไว้เป็นสมบัติส่วนตัวแม้แต่ชิ้นเดียว นอกจากสมุดไดอารี่เล่มเล็ก ๆ เพียงเล่มเดียว และไดอารี่เล่มนี้จะทำหน้าที่ของมันอย่างเต็มภาคภูมิ กำหนดนัดประชุมในคณะกรรมการชุดต่าง ๆ กำหนดนัดพบบุคคลที่ติดต่อกับหรือมาขอพบการรับเชิญในงานเลี้ยงของสถาบันหรือบุคคลในโอกาสและวาระต่าง ๆ การรับเชิญไปกล่าวคำปราศรัย ไปเป็นประธานในพิธีต่าง ๆ การนัดส่งมอบต้นฉบับที่มีผู้มาติดต่อขอให้เขียนสำหรับวารสารที่จัดพิมพ์ในโอกาสต่าง ๆ ฯลฯ เหล่านี้จะแออัดยัดเยียดอยู่ในหน้ากระดาษของไดอารี่เล่มเล็ก ๆ เล่มนี้ บ่อยครั้งที่กำหนดนัดของตัวท่านกระทำล่วงหน้านับเป็นแรมเดือน

การที่ผู้ยกย่องในความสามารถมิได้ทำให้ ดร. ป่วย ๆ เห็นตัวเองว่าเลิศเลอเหนือกว่าบุคคลอื่นแต่อย่างใด ท่านมีความเชื่อว่าสถาบันหรือหน่วยราชการใดก็ตามจะเจริญก้าวหน้าได้ย่อมมิใช่เพราะเพียงอาศัยสติปัญญาความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ เหตุนี้ภาระต่าง ๆ ที่ท่านปฏิบัติอยู่

และที่ได้รับมอบ จึงได้มอบหมายไปยังพนักงานชั้นผู้น้อยที่เห็นว่าเหมาะสม โดยไม่คำนึงถึงระดับชั้น ภาระเช่นนี้ใครผู้ได้รับมอบ นอกไปจากความภาคภูมิใจแล้ว ยังเป็นโอกาสที่จะได้ศึกษาหาความรู้ต่างๆ ไปในตัวอีกด้วย และท่านก็ไม่ละเว้นที่จะได้เอ่ยชื่อผู้ที่มีส่วนทำให้งานนั้นลุล่วงไปทุกครั้ง สำหรับรายได้ต่าง ๆ ที่พึงได้รับเป็นการตอบแทนจากภารกิจต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อรับมาแล้วก็จะมอบให้ผู้ที่เคยมีส่วนช่วยเหลือทุกคนให้นำไปแบ่งปันกัน หรือในการประชุมครั้งใดที่สามารถมอบหมายให้ผู้อื่นไปประชุมแทน เปี้ยประชุมที่ได้รับสำหรับเดือนนั้น ๆ ก็จะมอบให้ผู้นั้นไป

เป็นการกล่าวที่ไม่เกินความจริงเลยที่ว่าในการประชุมหรือครั้งสำคัญๆ ในคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ก่อนนัดประชุม ผู้นัดจะต้องสอบถามความสะดวกจาก ดร. ป่วย ๆ เป็นอันดับแรก และพร้อมที่จะเลื่อนการประชุมให้ตรงกับความสะดวกของท่าน เพราะนอกจาก ดร. ป่วย ๆ จะเป็นผู้มีความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์แก่ที่ประชุมต่าง ๆ แล้วยังเป็นผู้มีศิลปะช่วยให้บรรยากาศของที่ประชุมต่าง ๆ ผ่อนคลายความตึงเครียดได้เป็นอย่างดี

ดร. ป่วย ๆ มีพื้นฐานนิสัยที่สนใจในทางด้านการศึกษเป็นพิเศษ โครงการใดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแล้วจะแสดงความกระตือรือร้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อไปดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตลอดเวลาหลายปี ก็เป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับคามนิยม ความเคารพนับถือจากปวงคณาจารย์และนักศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะคุณสมบัติใหญ่ ๆ สามประการซึ่งได้แก่เป็นผู้มีมุทิตาจิต เป็นผู้เข้าใจถ่องแท้ถึงความต้องการของสถาบันและนักศึกษา และเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ผู้มาขอรับวิชาความรู้

ภารกิจต่าง ๆ ที่ท่านได้มอบหมายดังกล่าว ทำให้มีเอกสารต้องศึกษาหรือรวบรวมรักษาไว้มากมาย ดร. ป่วย ๆ จะเป็นผู้จัดเข้าแฟ้มด้วยตนเองแทบทั้งสิ้น วิธีการเก็บเอกสารก็แตกต่างกว่าคนส่วนใหญ่ กล่าวคือจัดวางลำดับวันที่น้อยไปหาวันที่มาก ซึ่งหมายถึงว่าจะสอดใส่เอกสารจากด้านล่างของแฟ้ม วิธีการนี้ ดร. ป่วย ๆ แจ้งว่า อาจจะผิดกว่าคนทั่วไป แต่จำได้ว่ามีอีกท่านหนึ่งซึ่งปฏิบัติอย่างเดียวกัน คือคุณบุญมา วงศ์สวรรค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงการคลังในอดีต ดร. ป่วย ๆ เป็นผู้มีระเบียบแบบแผนและมีความจดจำดีเยี่ยม ไม่ว่าจะมีเอกสารมากมายเพียงใด สามารถค้นหาอ้างอิงได้ในเวลาอันรวดเร็วเสมอ

ข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับการนัดแขกให้มาพบ ดร. ป่วย ๆ จะไม่ยินยอมให้แขกที่มาถึงก่อนเวลาเข้าพบจนกว่าจะถึงเวลานัด เหตุผลก็คือเพื่อมิให้แขกเคยตัวต่อไปจะถือวิสาสะมาก่อนเวลาซ้ำยังอาจจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติเยี่ยงเดียวกัน จะทำให้เกิดความสับสนและขาดความเป็นระเบียบในการนัดพบ แต่ถ้ามีผู้มาพบเป็นนักเรียนนักศึกษาแล้ว ดร. ป่วย ๆ เปิดโอกาสให้พบได้เสมอ และบ่อยครั้งในจำนวนมากคน

จากแง่และมุมที่ทำให้เห็นชีวิตของ ดร. ป่วย อิงภากรณ์ในท่านหนึ่งนี้ ผมหวังว่าผู้ที่มีความสนใจในตัวบุคคลผู้นี้คงจะสามารถนำไปประกอบภาพพจน์ที่มีอยู่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สำหรับผู้เขียนนั้นมีเจตนาเพียงเพื่อระบายความรักและระลึกถึงเท่านั้น

ในการเขียนเรื่องข้างต้น ผมมิได้ขออนุญาตหรือขอความเห็นชอบจากผู้เป็นเจ้าของเรื่องราวคือ ดร. ป่วย อิงภากรณ์แต่อย่างใด แน่่อน . . . เป็น

การผิคมารยาท แต่ผมก็เห็นว่าไม่ผิดกติกาที่โลกนิยมปฏิบัติกัน เพราะบุคคลสำคัญของโลกนั้นเคยมีผู้นำเรื่องราวไปเขียนอยู่บ่อย ๆ อาจจะผิดหรือถูกหรือคลาดเคลื่อน โดยผู้เขียนไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวแก่เจ้าของเรื่องราวก่อน แต่ก็เป็นสิทธิของผู้เป็นเจ้าของเรื่อง ที่จะแก้ไขความผิดหรือความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นนั้นโดยไม่มีผู้ใดสามารถยับยั้งได้

“ศุกรเลิศจ”

รพท. ปรีทรรคนั้

มีนาคม ๒๕๑๖

อันเนื่องจาก ด้วยความรักและระลึกถึง

จากข้อเขียนของผมในชื่อเรื่อง “ด้วยความรักและระลึกถึง” ก่อนจะจบผมได้ออกตัวไว้ว่า “ในการเขียนเรื่องข้างต้น ผมมิได้ขออนุญาตหรือขอความเห็นชอบจากผู้เป็นเจ้าของเรื่องราวคือ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ แต่อย่างใดแน่นอน . . . เป็นการผิดมารยาท แต่ผมก็เห็นว่าไม่ผิดกติกาที่โลกนิยมปฏิบัติกัน เพราะบุคคลสำคัญ ๆ ของโลกนั้นเคยมีผู้นำเรื่องราวไปเขียนอยู่บ่อย ๆ อาจจะผิดหรือคลาดเคลื่อน โดยผู้เขียนไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวแก่เจ้าของเรื่องราวก่อน แต่ก็เป็นที่ติของเจ้าของเรื่องที่จะแก้ไขความผิดหรือความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นนั้นโดยไม่มีผู้ใดสามารถยับยั้งได้”

ผมได้รับจดหมายจากท่านผู้เป็นเจ้าของเรื่องที่เขียนถึง และเห็นเป็นความจำเป็นที่จะได้ประพาศผิดมารยาทอีกครั้ง โดยการนำ “ข้อเท็จจริงอันถูกต้อง” ซึ่งท่านกรุณาชี้แจงมาเปิดเผยแก่ผู้อ่านที่ได้เคยอ่านข้อเขียนที่กล่าวแต่คำชี้แจงของท่านนั้น อาจจะมี ความมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจอันถูกต้องแก่ผู้เขียนสถานเดียวก็ตาม

อนึ่ง ใคร่ขอออกตัวสักเล็กน้อยว่า ผมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำข้อความอื่นที่มิได้พาดพิงถึงโดยตรงมาเปิดเผยด้วย เพื่อให้สาระแห่งข้อเขียนที่ปรากฏแล้วแต่ยังไม่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเท่าที่จะทำได้ โดยมีได้มุ่งหวังที่จะให้เกิดความสำคัญแก่ตัวเองในฐานะผู้เขียนแต่อย่างใด และโดยนัยเดียวกัน ผมย่อมจะตัดทอนข้อความอื่นใดที่เห็นว่าแม้จะมีได้นำมากล่าวก็หาทำให้สาระสำคัญแห่ง

คำชี้แจงบกพร่องแต่ประการใดไม่ ในการนี้จึงใคร่ขออภัยท่านผู้เป็นเจ้าของ
เรื่องคือ ดร. ป่วย อิงภากรณ์ อีกครั้งหนึ่ง คำชี้แจงที่ปรากฏในรูปของ
จดหมายถึงผู้เขียนนั้น มีดังต่อไปนี้

“ได้อ่านบทความของคุณแล้ว รู้สึกชอบใจที่อุตสาหะเขียนเรื่องให้และ
เขียนอย่างมีน้ำใจ การปฏิบัติต่าง ๆ ของผมและเมียนั้นก็เป็นทีที่เห็นกันอยู่ทั่วไป
แต่การตีความหยั่งเชิงถึงเหตุผลแห่งการปฏิบัติเหล่านั้นมักจะกระทำกันไม่ถูกต้อง
แต่ที่คุณเขียนในบทความนี้ได้หยั่งเหตุผลและตีความในใจได้ถูกต้อง จึงรู้สึก
ว่าคุณเขียนอย่างมีน้ำใจ ข้อเท็จจริงผิอยู่บ้าง เท่าที่นึกได้ก็มีเรื่องโทรทัศน์
ที่มีคนเอามาให้ผมไม่รับจริง แต่ไม่ได้บอกว่ามีใช้แล้ว แท้จริงบอกว่าไม่ต้อง
การใช้ และเป็นจริงอย่างนั้น ที่บ้านผมระหว่างที่ผมกับเมียอยู่ไม่เคยมี
โทรทัศน์ เหตุผลสำคัญก็คือ ไม่อยากให้เด็ก ๆ ติดโทรทัศน์ อยากฝึกนิสัยให้
อ่านหนังสือมากกว่า พอโตแล้วจะดูโทรทัศน์ก็ตามใจ แต่มีนิสัยอ่านหนังสือ
แล้ว เหตุผลรองลงมาก็คือโปรแกรมโทรทัศน์ส่วนมากในเมืองไทย เป็น
anti-art โดยเฉพาะละครพดุงที่ตัวละครไม่ท้องบพและเล่นอย่างขอไปที ที่น่าดู
ก็การกีฬา ที่อังกฤษดู ๆ ผมโตหมดแล้ว พ่อแม่เคยได้ดูโทรทัศน์ แต่ก็เลือก
ดูที่หน้าดูเท่านั้น เพราะยังชอบอ่านหนังสืออยู่ ที่ผมดูมากที่สุด (รองจากข่าว)
ก็คือฟุตบอล ดูได้ทั้งเสาร์และอาทิตย์ และพุธ (เมื่อมี) เขาถ่ายดีมากและ
คนวิพากษ์ก็คล่องแคล่วว่องไวรู้จักผู้เล่นหมด

ที่ตลาดเคลื่อนข้อเท็จจริงอีกข้อหนึ่งก็คือบ้านผมไม่ได้ซื้อระหว่างสงคราม
ซื้อเมื่อเลิกสงครามแล้ว ระหว่างสอบ Ph.D. คิดจะกลับบ้าน จึงเขียนถึง
พี่สาวให้หาบ้านให้ที่ พี่เขากำลังจะซื้อสำหรับเขาเอง เขาเลยโอนมาให้ผม
ผมมีปัญญาชำระค่าบ้านเพียงครั้งหนึ่ง (๓๐,๐๐๐ บาท เก็บออมไว้ระหว่าง

เป็นทหาร) เป็นหนี้ธนาคารไว้อีกครึ่งหนึ่ง ผ่อนชำระด้วยเงินออมอีก ๓-๔
ปีจนหมดหนี้

วลา

วลา

ขอให้ผมวางกว่านี้สักหน่อยจะเขียนมาให้ ธปท. ปรีทรรณณ์แน่ๆ ขณะนี้ยังต้อง
เขียน paper เรื่องการพัฒนา S.E. Asia อยู่ ช่วยบอกไพบูลย์ด้วยว่าผมไม่ได้
ลืมหรือละเลย แต่เรื่องที่จะเขียนคราวนี้คงเป็นเรื่อง “จากร่องผู้ว่าการ ๗
เดือน มาเป็นผู้ว่าการ ๑๒ ปี”

นั่นแหละคือสิทธิของผู้เป็นเจ้าของเรื่องราวที่จะแก้ไขความผิดหรือความ
คลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นโดยไม่มีผู้ใดสามารถยับยั้งได้

“ศุภรเลิศ”

ธปท. ปรีทรรณณ์

มิถุนายน ๒๕๑๖